

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ἄΣΜΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ*

(W. Wollner, Der Lenorenstoff in der slavischen Volkspoesie in Archiv für slavische Philologie, Berlin 1882, τ. VI, σ. 239-269. Jean Psichari, La Ballade de Lénore en Grèce. Extrait de la Revue de l'histoire des religions, Paris 1884, E. Leroux, 8ον, σ. 40).

Κοινότατον ἀνά πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ γνωστότατον εἶναι τὸ δημῶδες ἄσμα περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, τοῦ πρὸς ἐκπλήρωσιν ὑποσχέσεως ἐπανάγοντος εἰς τὴν μητέρα ἐκ τῆς ξένης τὴν ἀδελφὴν. Τὴν μεγάλην τούτου διάδοσιν μαρτυροῦσιν αἱ μέχρι τοῦδε γνωσταὶ ἡμῖν δεκαεπτὰ παραλλαγαὶ αὐτοῦ, αἱ ἐν τέλει δημοσιευόμεναι¹. Προέρχονται δ' αἱ παραλλαγαὶ αὗται ἐκ διαφόρων ἐλληνικῶν χωρῶν, ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκ τῆς Στερεᾶς, ἐκ τῆς Ἐπτανήσου καὶ ἐκ τῶν Κυκλάδων, ἐκ τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐκ τῆς Βάρνης, ἐκ τῆς Κρήτης καὶ ἐκ τῆς Τραπεζούντας· ὅθεν ἐκ τούτου κρίνεται, ἴσως δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι οὐδαμῶς τῆς ἐλληνικῆς γῆς εἶναι ἄγνωστον τὸ ἄσμα.

Περὶ τοῦ ἄσματος τούτου πολλὰ ἐγράφησαν ὑπὸ ἀλλοδαπῶν μάλιστα λογίων. Διὰ τὰς ποιητικὰς καλλονὰς, διὰ τὸ πλαστικὸν τῶν εἰκόνων, τὴν γοργότητα καὶ τὸ σθένος τοῦ διαλόγου, τὴν ἀπέριττον διήγησιν, ὁμαλῶς καὶ βαθμιαίως διαγεύρουσαν καὶ ἀποκορυφοῦσαν ἐν τέλει τὸ δραματικὸν ἐνδιαφέρον, τὸ ἄσμα τοῦτο ἀποδείκνυται ἀναντιρρήτως ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς δημῶδους φιλολογίας, οὐ μόνον τῆς ἐλληνικῆς ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων λαῶν. Καὶ εἰσὶ μὲν τινες οἱ εἰκάσαντες ὅτι εἶναι παρείσακτον ἐν τῇ ἐθνικῇ ἡμῶν ποιήσει, ὀθνεῖας φαντασίας γέννημα, πειθόμενοι περὶ τούτου ἐκ τῆς πενθίμου ἐμπνεύσεως τοῦ ἄσματος, τῶν ζοφερῶν παραστάσεων καὶ τῆς τραγικῆς ὑποθέσεως. Ἄλλ' ἐν τῇ δημῶδει ποιήσει τοῦ ἡμετέρου ἔθνους τοσοῦτον εἶναι συνήθη τᾶσματα, τὰ ἀποπνέοντα συναίσθημα βαθείας μελαγχολίας καὶ ὀδύνης, καὶ ἐπαλγῶς διατιθέντα τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος, ὥστε γνώστης ἄριστος καὶ ἐμβριθέστατος τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας, εἰ καὶ οὐχὶ ἄνευ ὑπερβολῆς τινος, αὐτὸ δὴ τοῦτο ὑπέ-

* Ἐδημοσιεύθη εἰς Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας Β' (1885-89), σ. 193-261. 552-554.

1. Τούτων ἑπτὰ μὲν εἰσιν ἀνεκδοτοὶ, τῶν δὲ λοιπῶν αἱ πλεῖσται κατεχωρίσθησαν ἐν συλλογαῖς δυσσευρέτοις καὶ δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν ἀσχοληθέντων εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἄσματος. Ὁ κ. Ψυχάρης (σ. 36) ποιεῖται μνεῖαν καὶ ἑτέρας ἀνεκδότου παραλλαγῆς ἐκ τῆς νήσου Κῶ, ἣν σκοπεῖ νὰ δημοσιεύσῃ βραδύτερον. Οὐχὶ ἄσχετος τῷ ἄσματι εἶναι καὶ τὴς δημῶδης παράδοσις τῆς Λεβαδείας, καθ' ἣν βρυκόλακας προσκαλεῖ τὴν νύκτα μαῖαν, καὶ φέρει ταύτην ἐπιππος εἰς τὴν κατοικίαν του, διὰ νὰ παραστῇ εἰς τὸν τοκετὸν τῆς συζύγου του.

λαβεν ὡς τὸν κύριον χαρακτῆρα τῆς ποιήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ². Πλὴν τῶν μοιρολογίων, τῶν ἄσμάτων τοῦ Χάρου, τῶν τῆς ξενιτειᾶς, ὧν αὐτὸ τὸ θέμα προκαλεῖ τοὺς θλιβεροὺς λογισμοὺς, ὁ χαρακτῆρ οὗτος κατισχύει καὶ ἐν πολλοῖς διηγηματικοῖς ἄσμασι, τοῦ ἀκριτικοῦ μάλιστα κύκλου. Ὅθεν τὸ ἐπιχέρισμα περὶ τῆς ἀσυμφωνίας καὶ τῆς ἀναρμοστίας τῶν ἐν τῷ ἄσματι ἰδεῶν πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι παντελῶς ἀσύστατον καὶ οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἐπιρρωνύει τὴν εἰκασίαν περὶ τῆς ξενικῆς προελεύσεως τοῦ ἄσματος. Ἐξ ἐναντίας ὁμοῦ ἀξιοὶ πολλῆς προσοχῆς καὶ αὐστηρᾶς βασάνου εἰσὶν οἱ ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐρεῦνης τῶν ἄσμάτων διαφόρων λαῶν ἀπορρέοντες λόγοι, οὓς φέρουσί τινες πρὸς ἀπόδειξιν τῆς αὐτῆς γνώμης, καὶ τῶν λόγων τούτων τὸ βάσιμον ἢ μὴ προτιθέμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ.

Ὁ Φωριέλ, ὁ πρῶτος ἑλληνικῶν δημοτικῶν ἄσμάτων ἐκδότης, δημοσιεύσας, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Ἡ νυκτερινὴ περπατησιὰ*, παραλλαγὴν ἀτελῆ καὶ κολοβὴν τοῦ ἄσματος, εἰ καὶ ἐν πολλοῖς παρενόησε τοῦτο, ὡς ἐκ τῆς μεταφράσεώς του ἐμφαίνεται, ἐξῆρε μὲν τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν ποιητικὴν δύναμιν αὐτοῦ, κατέδειξε δὲ καὶ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν γνωστὸν αἶνον (Ballade) τοῦ γερμανοῦ Βύργερ, τὴν Λενώραν³. Ὁ δὲ τῆς συλλογῆς τοῦ Φωριέλ Γερμανὸς μεταφραστῆς, ὁ ὀνομαστὸς Βίλελμ Μιλλερ⁴ ἐν ἰδίᾳ μὲν πραγματεία, δημοσιεύθεισῃ ἐν τῇ ἐφημερίδι *Morgenblatt* τῷ 1825, ἀπέλαβε περὶ τῆς σχέσεως τῆς προλήψεως, ἐφ' ἧς σηορίζεται τὸ ἑλληνικὸν ἄσμα, πρὸς γερμανικοὺς, ἀγγλικοὺς καὶ σκωτικοὺς μύθους καὶ ἄσματα καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν Βυργέρειον Λενώραν⁵. ἐν δὲ ταῖς σημειώσεσι τῆς μεταφράσεως ἐμνημόνευσε καὶ τῆς καταπληκτικῆς ὁμοιότητος τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ σερβικοῦ δημῶδους ἄσματος τῆς Γελίτσας καὶ τῶν ἀδελφῶν τῆς, τοῦ ἐν τῇ συλλογῇ τῆς *Talnj* δεδημοσιευμένου⁶. Ὁ φιλέλλην Ἐνετὸς Τωμασαῖος, συγκρίνων τὸ δημῶδες ἑλληνικὸν ἄσμα τῷ τεχνικῷ ἔργῳ τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ, θεωρεῖ τὴν Λενώραν πολλῶ ὑποδεεστέραν ἐκείνου. "Al paragone, λέγει, di questa Arete, l' Eleonora del Bürger è amplificazione rettorica, celia profana"⁷. Μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐπίσης ἀποφαίνεται ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἄσματος καὶ ἕτερος Ἴταλός, πρὸ τοῦ Τωμασαίου γράψας⁷.

Καὶ ταῦτα μὲν οὗτοι περιοριζόμενοι εἰς ἀπλὴν κατάδειξιν τῆς ὁμοιότητος τῶν δύο ἄσμάτων καὶ συγκρίνοντες τὴν ποιητικὴν ἑκατέρου ἀξίαν. Ὁ δ' ἐξετάζων τὸν λόγον τῆς ὁμοιότητος τούτων, πείθεται ἀδιστακτικῶς ὅτι δὲν εἶναι

2. Σ. Ζαμπελίου, Πόθεν ἢ κοινὴ λέξις τραγουδῶ, ἐν Ἀθήναις 1858, σ. 43-48.

3. Fauriel, Chants populaires, 1825, τ. II, σ. 405.

4. Τὴν πραγματείαν ταύτην γινώσκω ἀτυχῶς μόνον ἐξ ὄσων μνημονεῦει αὐτὸς ὁ Müller ἐν Fauriel, Neugriech. Volkslieder, Leipz. 1825, τ. II, σ. 96.

5. Αὐτ.

6. N. Tommaseo, Canti popolari, Venez. 1842, τ. III, σ. 341.

7. Bagnolo, Romanze popolari dei Greci moderni, 1839, σ. 129. Διὰ βραχέων συγκρίνει τὴν Λενώραν τῷ ἑλληνικῷ ἄσματι καὶ ὁ κ. Ἄγγ. Βλάχος ἐν Χρυσασίδι, 1863, τ. Α', σ. 277.

αὕτη τυχαία. Ὁ Βύργερ ποιῶν τὴν Λενώραν τῷ 1773, δὲν ἐγίνωσκε βεβαίως τὸ μετὰ πεντηκονταετίαν περίπου δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν ἄσμα, ὡς ὑπέθεσεν ἀπιθάνως ὁ ἡμέτερος ποιητὴς Ζαλοκώστας⁸. ἐνεπνεύσθη ὁμοίως ἐκ δημοτικῶν ἄσμάτων καὶ μύθων τῆς πατρίδος του, ἴσως οὐχὶ ἀσχέτων τῷ ἑλληνικῷ, ἀφηγουμένων δὲ πῶς νεκρὸς ἐραστής ἢ μνηστήρ, οὗ τὸν αἰώνιον ὕπνον ἐτάραττον οἱ θρῆνοι τῆς φίλης του, ἐγείρεται τοῦ τάφου, πορεύεται πρὸς αὐτὴν ἀγνοοῦσαν τὸν θάνατόν του, τὴν πείθει νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ καὶ ἐν νυκτερινῷ δρόμῳ ἄγει αὐτὴν εἰς τὸ νεκροταφεῖον, θνήσκουσαν διότι δὲν ἐσεβάσθη τὴν γαλήνην τῶν τεθνεώτων⁹.

Ὅμοίαις τοῖς γερμανικοῖς ἄσμασι παραδόσεις ἀπαντῶμεν καὶ παρ' ἄλλοις συγγενέσι λαοῖς. Εἶναι γνωστὴ ἡ παράδοσις αὕτη τοῖς Ἰσλανδοῖς¹⁰. πολλὰ σουηδικά¹¹ καὶ δανικὰ ἄσματα¹² ἔχουσι τοιαύτην ὑπόθεσιν· καὶ παλαιὸς τις σκωτικὸς αἶνος τοσοῦτον ὁμοιάζει τῷ τῆς Λενώρας, ὥστε Ἕλληνοι τινὲς ἰσχυρίσθησαν, ὅτι ἐκ ταύτης ἐνεπνεύσθη ὁ Βύργερ¹³.

Ὁ πρῶτος τούτων τύπος εὑρηται, νομίζομεν, ἐν τῷ μύθῳ τῆς Σιγροῦν καὶ τοῦ Ἑλγι, ὅστις, ὡς ἐκτίθεται ἐν τῇ ἱερᾷ βίβλῳ τῶν γερμανικῶν λαῶν Ἑδδα, συσχετίζεται τῇ δοξασίᾳ, καθ' ἣν τὰ δάκρυα τῶν οἰκείων ἐνοχλοῦσι τὸν νεκρὸν ἐν τῷ τάφῳ¹⁴. Οἱ θρῆνοι τῆς Σιγροῦν κατάγουσι τὸν σύζυγον ἐκ τῆς Βαλάλας. «Ἐνεκα σοῦ, ὑποτίθεται λέγων ὁ Ἑλγι, ἔνεκα σοῦ, ὃ Σιγροῦν ἐκ τοῦ ὄρους τῶν Ἡδονῶν (Sewald), ὃ Ἑλγι ἐστὶ κατάρρυτος αἵματι· προ-
 ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΚΑΘΗΜΕΡΑΝ
 του νὰ κατακλιθῆς, χρυσὴ ἡλιομορφὸν γυναι, χεῖρας σκληρὰ δάκρυα· αἱματηρὰ κατασταλάζουσι ταῦτα ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ στήθεός τοῦ βασιλέως... Καίπερ ἀπολέσαντες ζωὴν καὶ κτήματα, δυναμέθα ὁμοίως νὰ πίνωμεν ἔτι ἡδέα πότα· ὅθεν

8. Ἐν Εὐτέρπῃ, τ. Ζ'.

9. Βλ. W. Wackernagel, Zur Erklärung und Beurtheilung von Bürgers Lenore, Basel 1835 καὶ ἐν M. Haupt's, Altdeutschen Blätter, Lpz. 1836, τ. I, σ. 174-202 ἰδίως σ. 193 κέ. Wollner, σ. 239-243. Πλὴν τῶν ὑπὸ τούτων ἀναφερομένων συγγραφέων βλ. προσέτι καὶ Hocker, Deutscher Volksglaube, 1863, σ. 127. Simrock, Deutsche Volksbücher VIII, σ. 596, ἀρ. 13. Theod. Bernaleken, Mythen u. Bräuche des Volkes in Oesterreich, Wien 1859, σ. 75-81. J. M. Wagner ἐν Deutsch. Museum, 1862, σ. 802 κέ.

10. C. Maurer, Isländische Sagen, σ. 73 κέ.

11. Hoffmann ἐν Haupt's, Altdeutschen Blätter I, σ. 202-203.

12. Τοῦ ἱππότου Aage καὶ τῆς Ἑλσης· τὸ πρωτότυπον ἐν Udvalgte danske Viser af Nyerup. I, σ. 210-217. Γερμ. μετάφρ. Wilhelm Grimm, Altdän. Heldenlieder, σ. 73. 74. Wackernagel, ἐνθ' ἀν., σ. 188-189. Ἑλευθέραν ἑλληνικὴν μετάφρασιν βλ. ἐν Παράσχου, Ποιήματα 1881, τ. Α', σ. 311-314.

13. Wackernagel, ἐνθ' ἀν., σ. 189 κέ. Wollner, σ. 240-241.

14. Βλ. περὶ τῆς δοξασίας ταύτης Rochholz, Deutscher Glaube und Brauch, Berlin 1867, τ. I, σ. 207-208. Ἡ αὕτη δοξασία ἐπεκράτει καὶ ἐν Ἰνδικῇ. Βλ. Ραγγουβάνσαν, μετάφρ. Γαλανοῦ Η' 86, σ. 112: «τὰ γὰρ πολλὰ δάκρυα καταθλίβει τὸν νεκρὸν, ὡς φασιν οἱ σοφοὶ ἄνδρες». Ὁ πολυμαθέστατος λαογράφος F. Liebrecht (Zur Volkskunde, 1879, σ. 197) εἰκάζει, ὅτι τὸ θέμα τοῦ μύθου τῆς Λενώρας προήλθεν ἐκ τῆς συνηθείας τοῦ συνθάπτειν ζῶσαν τὴν σύζυγον τῷ νεκρῷ τοῦ συζύγου· ἐπομένως ὁσάκις τοῦτο δὲν συνέβαινεν ὑπετίθετο, ὅτι ὁ σύζυγος ἀρπάζων αὐτὴν τὴν ὠδήγει εἰς τὸν τάφον του.

οὐδείς πρέπει νά ψάλλῃ θρήνον καί ἄν πολύτερητον ἐκ πληγῶν βλέπῃ τὸ στήθος». Ὁ νεκρὸς Ἑλγι ἀπέρχεται ἐφιππος, διότι πρὶν ὁ ψάλτης τῆς Βαλάλας (ὁ ἀλέκτωρ Salgofnir) φωνήσῃ ἐγείρων τὸν τροπαιοῦχον λαὸν ὀφείλει νά εὐρεθῇ πέραν τῆς γεφύρας Ἀνεμοκόρυθος (Vindhialmr, τοῦ Γαλαξίου)· ἡ δὲ Σιγροὺν θνήσκει μετ' ὀλίγον¹⁵.

Πλὴν τῶν γερμανικῶν λαῶν καί οἱ σλαβικοὶ ἐν ποικίλαις παραλλαγαῖς, ἐν παραμυθίοις καὶ δημοτικοῖς ἄσμασιν, ἔχουσι τὸν αὐτὸν μῦθον. Προστίθεται δὲ ἐν ταῖς πλείσταις σλαβικαῖς παραλλαγαῖς καὶ ἕτερον ἐπεισόδιον. Καθ' ἣν στιγμὴν φθάνουσιν εἰς τὸν τάφον, ἡ κόρη ἀποδιδράσκουσα καταφεύγει εἰς μίαν οἰκίαν, καὶ κλείει διὰ μοχλοῦ τὴν θύραν. Ἡ οἰκία ὁμως, παρά τὸ νεκροταφεῖον κειμένη, εἶναι ἐκείνη ἐν ἣ ἀποθέτουσι τοὺς νεκροὺς πρὸ τῆς ταφῆς, εὐρίσκεται δ' ἐν αὐτῇ ἐν πτώμα (ἢ τρία κατὰ τινα παραλλαγὴν). Ὁ διώκτης ζητεῖ ἀπὸ τὸν νεκρὸν τὴν παράδοσιν τῆς μνηστῆς του. Ἐν ταῖς πλείσταις παραλλαγαῖς ὁ ἐν τῇ οἰκίᾳ νεκρὸς σπεύδει προθύμως νά ὑπακούσῃ εἰς τὴν αἴτησιν, πρὶν ὁμως κατορθῶσῃ νάνοιξῃ φωνεῖ ὁ ἀλέκτωρ καὶ ἡ κόρη σφύζεται. (Ἐν ἐνὶ τῶν παραμυθίων τούτων κατορθοῦσιν ἀμφοτέροι οἱ νεκροὶ νά συλλάβωσι τὴν κόρην, ἣν καὶ διαμελίζουσιν, ἐν ἑτέρῳ δὲ ὁ διώκτης ἀποπέμπεται ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ νεκροῦ). Ὁ Wollner παρατίθει ἐν περιλήψει τέσσαρα παραμύθια τῆς Μικρᾶς Ρωσσίας, ἐν πολωνικῶν, ἐν τσεχικῶν, ἐν μοραβικῶν, ἐν σερβικῶν καὶ ἐν κροατικῶν¹⁶.

Τὰ δημόδια ἄσματα τῶν νοτίων Σλαβῶν παρουσιάζουσι τὸν μῦθον ὑπὸ τύπον διάφορον, καὶ δὴ ὁμοιότατον τῷ ἑλληνικῷ καὶ τῷ ἀλβανικῷ ἄσματι. Τὸν νεκρὸν ἔραστήν ἢ μνηστῆρα ἀντικαθίστησιν ὁ ἀδελφός, ὅστις κατάγει νύκτωρ ἐκ τῆς ξένης τὴν ἀδελφήν¹⁷. Ἡ τοιαύτη ὁμοιότης παρέσχε τὸ ἐνδόσιμον εἰς τὸν W. Wollner ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ, ἧς τὴν ἐπιγραφὴν ἀναγράφομεν ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης, νά ἐξετάσῃ ἐπιμελῶς τὴν πρὸς ἀλληλα σχέσιν τῶν ἄσμάτων τούτων· κατέληξε δ' εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ μὲν ἀλβανικὸν ἄσμα ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ὁ δὲ ἀρχικὸς τοῦ ἄσματος τύπος εἶναι σλαβικὸς, καὶ δὴ σερβικὸς. Τὴν τελευταίαν ὁμως εἰκασίαν τοῦ ἐξήνεγκεν ὁ Βόλλνερ μετὰ πολλῆς ἐπιφυλάξεως, τοῦτο μόνον θεωρῶν βέβαιον, ὅτι τὸ σερβικὸν δὲν ἐποιήθη κατὰ μίμησιν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ὁμολογῶν ἅμα, ὅτι δὲν δύναται νάποφανθῇ, ἂν τὸ ἑλληνικὸν ἐλήφθη ἐκ τοῦ σερβικοῦ ἢ ἂν ἐκάτερον ἰδίᾳ ἀνεπτύχθη. Κατηγορηματικώτερον ὁμως ὑποστηρίζει τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἄσμα εἶναι δάνειον ἐν τῇ Περί τοῦ αἵνου τῆς Λενώρας ἐν Ἑλλάδι πραγματεία τοῦ ὁ

15. Edda. Helgakvidha Hundingsbana II.

16. Wollner, σ. 243 κέ. Τοῖς ὑπὸ τούτου μνημονευομένοις παραμυθίοις προστεθείσθω καὶ ἐν παραπλήσιον ρωσσικὸν παρὰ Ralston, Contes populaires de la Russie, σ. 288 (trad. Bureyre).

17. Ἐν δημοτικῷ ἄσματι τῆς γαλλικῆς Βρετανίας, ὅπερ δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν περὶ τοῦ προκειμένου μύθου γραψάντων, ὁ νεκρὸς μνηστῆρ τῆς Gwennola, ὁ ταύτην ἐφιππος ἀγαγὼν νύκτωρ εἰς τὴν κατοικίαν τῶν νεκρῶν, εἶναι καὶ ὁμογάλακτος αὐτῆς ἀδελφός. (La Villemarqué, Barza Breiz., 1846, τ. I, σ. 271 κέ).

κ. Ψυχάρης, ἐνισχύων μὲν καὶ ἀναπτύσσων τὰ τοῦ Βόλλνερ ἐπιχειρήματα καὶ νέα ἴδια προσάγων. Ὁ κ. Ψυχάρης, ὄν εὐφροσύνως βλέπομεν ἐπιδοθέντα εἰς τὴν μελέτην τῆς δημώδους ἡμῶν φιλολογίας καὶ τῆς γλώσσης, ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐξετάσεως τῶν σλαβικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἄσμάτων συνάγει πορίσματα πολλῶ τῶν τοῦ Βόλλνερ τολμηρότερα. Κατ' αὐτόν, τὸ σερβικὸν Ἰσμα εἶναι τὸ πρῶτον, ἐξ οὗ ἐλήφθη τὸ βουλγαρικόν· ἐκ τῶν Βουλγάρων τὸ παρέλαβον οἱ Ἄλβανοί, καὶ τελευταῖοι ἐκ τούτων οἱ Ἕλληνες.

Πρὸ τοῦ Βόλλνερ καὶ τοῦ Ψυχάρη, ἐν ἐκτάσει πραγματευθέντων περὶ τοῦ θέματος τούτου, καὶ ἄλλοι ἐγνωμάτευσαν ὑπὲρ τῆς σλαβικῆς ἀρχῆς τοῦ Ἰσματος, εἰ καὶ ἀνεγνώριζον τὴν ποιητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ¹⁸. Ὁ μὲν Β. Μύλλερ καὶ ὁ Θ. Κίνδ περιωρίσθησαν νὰ ὑποδείξωσι τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ τῷ σερβικῷ τῆς Γελίτσας καὶ τῶν ἀδελφῶν τῆς¹⁹· ἀλλ' ὁ Σάνδερς εἰκάζει ὅτι τὸ ἀρχικὸν Ἰσμα εἶναι τὸ σλαβικόν, διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀδελφῶν ἐννέα, ἰδιάζει τοῖς σερβικοῖς μάλιστα Ἰσμασι²⁰· ὁ Dozon, οὐδένα ἐπάγων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του λόγον, ἀποφαίνεται ὅτι τὴν πρώτην ἔμπνευσιν αὐτοῦ ἔσχον οἱ Σέρβοι²¹. Οὐδεὶς δὲ ἰσχυρίσθη, καθ' ὅσον γινώσκομεν, τὸ ἀντίθετον, πλὴν τῶν ἐκδοτῶν τοῦ ἔπους τοῦ Βασιλείου Διγενῆ Ἀκρίτα, τῶν κ.κ. Κ.Ν. Σάθα καὶ Αἰμ. Λεγράν, οἵτινες ἐν τῇ σημειώσει καλοῦσι τὴν βουλγαρικὴν παραλλαγὴν τοῦ Ἰσματος μίμησιν πολλῶ ὑπολειπομένην τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου²².

Περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλα σχέσεως τῶν ἄσμάτων, περὶ ὧν ὁ προκείμενος λόγος, ἔχομεν γνώμην ἐναντιουμένην ἀντικρὺς τῇ τοῦ κ. Ψυχάρη, πειθόμενοι ἐκ παμπόλλων τεκμηρίων, ὅτι τὸ μὲν ἑλληνικὸν Ἰσμα εἶναι τὸ πρωτότυπον, κατὰ μίμησιν δὲ τούτου ἐποιήθησαν, ἰδίᾳ καὶ ἀσχετῶς ἀλλήλαις διαπλασθεῖσαι, ἢ ἄλβανικὴ παραλλαγή καὶ ἢ βουλγαρικὴ, ἧς πάλιν εἶναι ἡ πηγὴ τῆς τε σερβικῆς καὶ τῶν λοιπῶν σλαβικῶν μύθων καὶ ἄσμάτων. Περὶ δὲ τῆς ἀρχῆς τῶν ὁμοίων ἄσμάτων καὶ παραδόσεων τῶν γερμανικῶν λαῶν, ἀπέχομεν νὰ διαλάβωμεν, ἀποστέργοντες εἰκασίας, ἀμοιρούσας ἀσφαλοῦς βάσεως.

Προτοῦ νὰ προβῶμεν εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν κρίσεων καὶ τῶν συμπερασμάτων τῶν κ.κ. Βόλλνερ καὶ Ψυχάρη, ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ παραθέσωμεν προηγουμένως τὸ κείμενον τῶν ὁμοίων ἄσμάτων, ἢ περίληψιν τούτων. Ἀρχόμεθα δὲ ἀπὸ τοῦ σερβικοῦ, ὅπερ διὰ τὴν ἀποδιδόμενην αὐτῷ σπουδαιό-

18. Μόνος ὁ Wollner (σ. 267) κρίνει τὸ σερβικὸν ὑπέρτερον τοῦ ἑλληνικοῦ.

19. Fauriel-Müller, τ. II, σ. 96. Th. Kind, Anthologie neugriech. Volkslieder, Lpz. 1861, σ. 208.

20. D. H. Sanders, Das Volksleben d. Neugriechen, 1845, σ. 314.

21. A. Dozon, Chansons populaires Bulgares, Paris 1875, σ. XXIV.

22. Les exploits de Digénis Akritas, épopée publiée par Sathas et Legrand, P. 1875, σ. 276.

Ὁ Wollner σαρκαστικῶς ἀναφέρει τὴν παρατήρησιν ταύτην, κατακρίνει δὲ καὶ τὰ περὶ μίμησεως τοῦ ἑλληνικοῦ Ἰσματος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ὡς μὴ στηριζόμενα εἰς λόγον τινά. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι τὸ βουλγαρικὸν Ἰσμα εἶναι ὑποδεέστερον τοῦ ἑλληνικοῦ, προστίθησι δὲ μόνον ὅτι τὸ σερβικὸν εἶναι ἀνώτερον ἀμφοτέρων.

τητα μεταφράζομεν κατὰ λέξιν καὶ ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ πρωτοτύπου ἐκ τῆς συλλογῆς τῆς Talvj²³.

Τοῦ Γιοβάν καὶ τῆς Γελίτσας

Μιά φορά ἀνθοῦσαν μίας μάννας
 πολυαγαπημένα ἐννιά ἀγόρια
 κ' ὕστερη, μονάκριβη ἡ Γελίτσα.
 Τοὺς ἀνάστησ' ὄλους, καὶ οἱ γιοί της
 ἔφθασαν σὲ γάμου ἡλικία,
 κ' ἦρθε καὶ ἡ κόρη στὸν καιρό της,
 καὶ πολλοὶ γαμπροὶ τήνε γυρεῦαν.
 Ἐνας ἦταν Μπᾶνος καὶ ἀφέντης,
 ἕνας ἄλλος ἦταν καπετάνιος,
 καὶ ὁ τρίτος ἦταν χωριανός των.
 Ἦθελεν ἡ μάννα τὸ χωριάτη,
 μὰ τὸν Μπᾶνο οἱ γιοί της προτιμοῦσαν,
 ποῦ μακριὰ ἀπὸ ξένη ἦθε χώρα.
 — «Σῦρε, λένε τῆς καλαδερφῆς των,
 σῦρε μὲ τὸν Μπᾶνο, ἀδερφοῦλα,
 πέρα εἰς τὸν ξένον τόπο σῦρε.
 Θάρχωνται τὰδέρφια νὰ σὲ βλέπουν,
 θάρχωνται στὸ χρόνο ἕνα φεγγάρι,
 καὶ μιὰ ἐβδομάδα στὸ φεγγάρι».
 Τᾶκουσεν αὐτὰ ἡ ἀδερφή των,
 πέρα μὲ τὸν Μπᾶνο πάει στὰ ξένα.
 Μὰ μεγάλο θαῦμα γίνη τότες.
 Ἦρθε μαύρη τοῦ θεοῦ πανοῦκλα,
 τὰ ἐννιά τὰδέρφια τὰ θερίζει,
 κ' ἔρημη, μονάχη μένει ἡ μάννα.
 Ἐτσι ἐπεράσαν τρία χρόνια,
 θλιβερά ἐστέναζ' ἡ Γελίτσα.
 — «Οὐρανέ μου, τί μεγάλο θᾶμμα!
 Τί κακὸ στ' ἀδέρφια μ' ἔχω κάμη,
 ποῦ ποτὲ δὲν ἦρθαν νὰ μὲ ἰδοῦνε».
 Καὶ οἱ συννυφάδες τῆ μαλλῶναν.
 — «Ἄκληρη! δὲ θέλουν νὰ σὲ ξέρουν,
 καὶ γι' αὐτὸ νὰ σὲ ἰδοῦν δὲν κινᾶνε».
 Θλιβερά στενάζει ἡ Γελίτσα,

23. Talvj (Th. A. Louis v. Jacob), Volkslieder der Serben, 2ας ἐκδ. 1835, τ. I, σ. 160-164. Vuk, II, 9, σ. 38. Γαλλ. μετάφρ. παρὰ Dozon, ἐνθ' ἄν., σ. 321-324.

θλιβερά στενάζει μέρα νύχτα,
 ὡς π' ὁ θιὸς ψηλά τὴν ἔλυπήθη
 καὶ σὲ δυὸ ἀγγέλους του φωνάζει.
 — «Σῦρτε, ἄγγελοὶ μου, σῦρτε κάτω,
 εἰς τὸ ἄσπρο μνήμα τοῦ Γιαννάκη,
 τοῦ Γιαννάκη τοῦ μικροῦ ἀδερφοῦ της.
 Βάλτε του ψυχὴ ἀπ' τὴν ψυχὴ σας,
 φτειάστε του ἄλογο τὴν ἄσπρη πλάκα,
 καὶ χαρίσματα τὸ σάβανό του,
 γιὰ νὰ πάη νὰ ἴδῃ τὴ Γελίτσα».
 Τρέξαν οἱ ἀγγέλοι τοῦ Κυρίου,
 εἰς τὸ ἄσπρο μνήμα τοῦ Γιαννάκη.
 Ἄπ' τὴ πλάκα φτειάνουν τ' ἄλογό του,
 βάνουν καὶ ψυχὴ στὸ παλληκάρι·
 ἀπ' τῆς γῆς τὸ χῶμα ἄρτους πλάθουν,
 κι ἀπ' τὸ σάβανό του τὰ κανίσκια,
 γιὰ νὰ πάη νὰ ἴδῃ τὴ Γελίτσα.
 Τρέχει γλήγορα τὸ παλληκάρι,
 κι ὡς τὸ σπῆει εἶδε, ἀγναντεύει
 ἀπὸ μακριὰ τὴν ἄσπρη του
 πρὶν νὰ φθάσῃ, ἐχρῆθη ἡ Γελίτσα
 γιὰ νὰ τὸν δεχτῆ τὸν ἀδερφό της·
 τὸν σφιχταγκαλιάζει καὶ στενάζει,
 καὶ μὲ πόνο κλαίει καὶ τοῦ λέει.
 — «Γιάννη μου, τὸ λόγο δὲν θυμᾶσαι,
 ποῦ μοῦ δίνατ' ὅταν ἤμουν κόρη,
 ποῦ μοῦ δίνατ' ὅλα μου τὰδέρφια,
 πῶς συχνὰ θάρχόστε στὴ Γελίτσα,
 θᾶρχεστε στὸ χρόνο ἓνα φεγγάρι,
 καὶ κάθ' ἑβδομάδα στὸ φεγγάρι;
 Τώρα ἐπεράσαν τρία χρόνια
 καὶ κάνεις δὲν ἦρθε γιὰ νὰ μέ ἴδῃ».
 Καὶ τοῦ λέει πάλι ἡ Γελίτσα.
 — «Πές μου, πῶς ἐγίνης τόσο μαῦρος,
 σὰν νὰ βγῆκες μέσα 'πὸ τὸ μνήμα;»
 Τὸ παιδί ὁ Γιάννης λέει τότε.
 — «Μὴ μοῦ λές, Γελίτσα, τέτοια λόγια,
 τί κακὸ μεγάλο μὲ εὔρηκε.
 Οἱ ὄχτῶ ἀδερφοὶ μας παντρευτῆκαν,
 καὶ ὄχτῶ νυφάδες συγυριοῦσα,
 κ' ἐννιὰ ἄσπρα σπίτια χτίσαμ' ὅλοι,
 καὶ γι' αὐτὸ μὲ βλέπεις τόσο μαῦρο».
 Τρεῖς ἡμέρες ἄσπρες ἐπεράσαν,

γιὰ ταξίδ' ἡ κόρη ἑτοιμαζόταν·
 πλούσια χαρίσματα ἑτοιμάζει
 γιὰ τοὺς ἀδερφοὺς καὶ τὶς νυφάδες·
 γιὰ τοὺς ἀκριβοὺς τοὺς ἀδερφοὺς της,
 φορεσιῆς 'τοιμάζει ἀπὸ μετάξι,
 βέρες, δαχτυλίδια γιὰ τὶς νύφες.
 Τὴν ἐμπόδιζ' ὁμως ὁ Γιαννάκης.
 — «Μὴν ἐρθῆς μαζί μου, ἀδερφοῦλα,
 μεῖνε καὶ λιγάκι ἀνάμεινέ μας,
 νᾶρθουν οἱ ἀδερφοὶ μας νὰ σὲ ἰδοῦνε».
 Δὲν τὸν ἄκουσ' ὁμως ἡ Γελίτσα,
 τὰ χαρίσματά της ἔφτειασ' ὄλα.
 Τὸ λοιπὸν ὁ Γιάννης ξεκινάει
 καὶ μ' αὐτὸν ἡ δόλια ἡ Γελίτσα.
 Πρὶν κοντοζυγώσουν εἰς τὸ σπίτι,
 φτάνουν μπρὸς σ' ἓν' ἄσπρο ρημοκκλήσι.
 Στέκεται ὁ Γιάννης καὶ τῆς λέει.
 — «Μιὰ στιγμή καρτέρει, ἀδερφοῦλα,
 ὡς νὰ πάου στᾶσπρο ρημοκκλήσι,
 τὸ χρυσὸ δαχτυλὶ νὰῦθαι μέσα,
 τὸ χρυσὸ δαχτυλὶ ποὺ μοὶ γάθη
 στ' ἀδερφοῦ τοὺς γάμους τοῦ μεσαίου».
 Καὶ στὸ μνημα πάει ὁ Γιαννάκης
 καὶ καιρὸ στεκόταν ἡ Γελίτσα,
 καὶ τὸν ἀδερφό της καρτεροῦσε.
 Καρτεροῦσε κ' ὕστερα μονάχη,
 τὸ παιδί τὸ Γιάννη πάει νὰῦρη.
 Μπρὸς στὴν ἐκκλησίᾳ βλέπει τάφους,
 ἔγκαιρα σκαμμένους ἓνα πλήθος,
 καὶ στὸν τάφ' ἀπάνω τ' ἀδερφοῦ της,
 πόνος κοφτερὸς τήνε θερίζει.
 Πάει στ' ἄσπρο σπίτι της τρεχάτη
 καὶ νὰ κράζη κούκκος μέσ' ἀκούει·
 κεῖνο λάλημα δὲν ἦταν κούκκου,
 μόν' τῆς μάννας ἦταν μοιρολόγι.
 Ἔσυρ' ἀπ' τὸν ἄσπρο τὸ λαιμό της,
 ἔσυρε στριγγὴ φωνὴν ἡ κόρη.
 — «Ἄνοιξε τὴ θύρα, δόλια μάννα».
 Κι ἀποκρίθ' ἡ μάννα ἀπὸ μέσα.
 — «Πήγαινε, Πανοῦκλα τοῦ Κυρίου!
 Ὅλοι κ' οἱ ἐννιά μου γιοὶ πεθάναν,
 ἤρθες καὶ τὴ γριὰ νὰ πάρης μάννα;»
 Καὶ τῆς ἀποκρίνεται ἡ Γελίτσα.

— «Ἄνοιξε τὴ θύρα, δόλια μάννα,
δὲν εἶν' ἡ Πανοῦκλα τοῦ Κυρίου,
μόν' ἡ ἀκριβὴ σου εἶναι κόρη». *Τρέχει καὶ τὴ θύρ' ἀνοίγ' ἡ μάννα,
δέρνεται, στενάζει σὰν τὸν κοῦκκο,
σφιχτοαγκαλιάζονται κ' οἱ δύο,
καὶ νεκρὲς κ' οἱ δύο πέφτουν χάμω.*

Τὸ ἄσμα τοῦτο, κατὰ τὴν παρατήρησιν τῆς Talvj²⁴, εἶναι μοναδικὸν ἐν τῇ δημῳδαίᾳ σερβικῇ ποιήσει, οὐδ' ἀπαντᾷ ἐν αὐτῇ ἄλλο παράδειγμα τοιαύτης ἐπανόδου νεκροῦ. Καὶ ἐν ταῖς μετέπειτα δὲ γενομέναις συλλογαῖς δημοτικῶν ἄσμάτων τῶν Σέρβων, καθ' ὅσον ἡμεῖς τουλάχιστον ἠξεύρομεν, δὲν ἐδημοσιεύθη ἕτερα παραλλαγή τούτου.

Ἐν δὲ τῇ δημοτικῇ ποιήσει τῶν Βουλγάρων εὐρίσκομεν τέσσαρας παραλλαγάς, παρουσιαζούσας ἐνίας διαφορὰς ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τῆς σερβικῆς, περιέργους καὶ ἀξίας μελέτης. Ἡ πρώτη τούτων ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Μιλαδίνωφ καὶ ἐν γερμανικῇ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Ρόζεν²⁵. Ἔχει δὲ οὕτω: «Ἄλλοι, Δόικα, Ἐλιν Δόικα! Ἡ Δόικα προξενιέται μακριά, πέρα ἀπὸ τὴ Ρουμελι. Νὰν τὴ δώση δὲ θέλει ἡ μάννα, ὅπως τὰπεφάσισαν οἱ ἀδελφοὶ τῆς, καὶ τῆς ὑποσχέθησαν, ὅταν θελήσῃ νὰ ἔλθῃ κατοπιν εἰς τὰ περβίτια²⁶, πῶς θὰ τὴν φέρουν μὲ τᾶλογά των, πῶς θὰ ρίχνουν τουφέκια καὶ τσιρίτι θεὸ νὰ τρέξουν. Ἄλλ' ἡ μάννα καταράσεται. — «Ἄλλοι μὲν παιδιὰ μου ἀγαπημένα! Νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς ὅταν τὴ συντροφεύετε, νὰ γυρίσετε μὲ τὴν πανοῦκλα, τὴ μαύρη καὶ ἄπονη, καὶ ἡ πανοῦκλα νὰ σᾶς πάρῃ καὶ τοὺς ἐννιά ἀδελφοὺς καὶ ὅλα τὰ παιδιὰ σας!» Καὶ ὅπως καταράστηκεν ἡ μάννα, ἔτσι καὶ συνέβη στοὺς ἀδελφοὺς. Σὰν ἐγύρισαν ὀπίσω ἀπὸ τὴν συνοδείαν, ἔφθον μαζί τους τὴν πανοῦκλα, τὴ μαύρη καὶ ἄπονη, καὶ ἡ πανοῦκλα ἐπῆρε καὶ τοὺς ἐννιά ἀδελφοὺς καὶ ὅλα τὰ παιδιὰ τους καὶ ἀφῆκε μοναχὴ τὴ μάννα, καὶ ἡ μάννα ἐγένη μαῦρος κοῦκκος, καὶ ἐγύριζε μέρα νύχτα καὶ ἔκραζε θλιβερά.

Ἡ Δόικα περίμενε, περίμενε τρία χρόνια, νᾶρθουν οἱ ἐννιά ἀδελφοὶ νὰ τὴν πάρουν γιὰ τὰ περβίτια· καὶ ἔκλαιγε θλιβερά, καὶ ἔλεγε παραπονεμένα. — «Θεὸ μου, θεὸ ἀγαπημένε! Δὲν ἔλεγον τὰδέρφια μου, ποῦ μ' ἐπάντρεψαν τόσο μακριά πῶς θὰ μὲ πάρουν γιὰ τὰ περβίτια; Κανεὶς δὲν ἔρχεται νὰ μὲ προσκαλέσῃ. Καὶ ὁ Κωσταντής, ὁ μικρότερος ἀπ' οὐλά μου τ' ἀδέρφια, καὶ ἐκεῖνος θὰ μ' ἐλησμόνησε, καὶ ἄς ὠρκίζετο εἰς τῶνομα τῆς ἀδελφῆς του, καὶ ἄς ὠρκίζετο πάντα στὴ ζωὴ τῆς Δόικας».

Ἐλυπήθη ὁ Θεὸς τὴ Δόικα, κ' ἕναν ἄγγελό του στέλνει· ἕναν ἄγγελον

24. Talvj, Uebersichtliches Handbuch einer Geschichte der slavischen Sprachen u. Literatur. Nebst einer Skizze ihrer Volkspoese. Deutsch von Brühl., 1852, σ. 256 κέ.

25. Miladinow, Bylgarski narodni Pjesni, Agram 1861, ἀρ. 200. Rosen, Bulgarische Volksdichtungen, Lpz. 1879, ἀρ. 103.

26. Τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν τῆς νύμφης εἰς τοὺς γονεῖς, πανηγυριζομένην μετὰ πομπῆς.

Κυρίου, νά ξυπνήσῃ τὸν Κωσταντή. Ἐνα πέταλο τοῦ κάνει ὁ ἄγγελος πίττα, καὶ τὴν πλάκα του τσίτσα καὶ λέει στὸν Κωσταντή. — «Σήκω, τί πρέπει νά ταξιδέψῃς, νά πᾶς στὴν ἀδελφή σου, καὶ νὰν τὴ φέρῃς γιὰ τὰ *περβίτια*». Τρέχει ὁ Κωσταντῆς στὴν ἀδελφή του, καὶ καθὼς τὸν βλέπει ἡ Δόικα, πέφτει ἀμέσως στὸ λαιμό του. — «Ἄχ! ἀδερφέ μου, ἀγαπημένε μου ἀδερφέ! Ἄλλὰ γιατί εἶσαι τόσο κίτρινος; Σὺ ἦσουν μιὰ φορὰ ὁ ἐμμορφότερος ἀπὸ τοὺς ἐννιά ἀδερφούς». Λέει ὁ Κωσταντῆς στὴν ἀδελφή του. — «Ἀδελφή μου, ἀγαπημένη μου ἀδελφή! Πῶς ἤμποροῦσα νά εἶμ' ἄμορφος ἀδελφή; Εἶναι τώρα τρία χρόνια ποῦ κοιτομαὶ ἄρρωστος στὸ κρεβάτι. Ἄς τα ἁμῶς τώρα, πάρε αὐτὰ τὰ χαρίσματα, πάρε καὶ τὸ παιδί σου, ἀδελφή, γιατί θέλω νά σὲ πάω στὸ σπίτι γιὰ τὰ *περβίτια*». Ἡ Ἑλιν Δόικα πῆρε τὸ παιδί της, καβαλλικεύουν γρήγορα τᾶλογο καὶ κινοῦν. Ἐτσι ἐπήγαιναν τὸ δρόμο τους, ὅσο ποῦ ἐφθασαν στὴν ἐκκλησιά. Τότες τοὺς κελαδεῖ ἓνα πουλί, ἀπὸ τὸ δέντρο ἓνα πουλάκι. — «Ἀλλοίμονο Δόικα, καϊμένη Δόικα! Ξέρεις μὲ ποιὸν ταξιδεύεις; Μὲ τὸν Κωσταντή τὸν πεθαμένο!» Παραξενεύεται ἡ Ἑλιν Δόικα, καὶ μὲ τὸ πουλί καὶ μὲ τὸ λάλημά του· ἁμῶς λέει μὲ τὸ νοῦ της: Ἴσως τὸ πουλί μὲ περιπαίζει, γιατί ἄρρωστος εἶν' ὁ ἀδερφός μου, κ' εἶν' ἡ ὄψις του χαλασμένη. Ἄμα φτάσανε στὴν ἐκκλησιά ἐχάθη ὁ ἀγαπημένος ἀδερφός ἀπὸ μπροστὰ της, κ' ἔμεινε μοναχὴ ἡ Δόικα, χωρὶς νά ξέρῃ τί νά κάμῃ. Ἐτσι ἐτραβήξε γιὰ τὸ σπίτι της, ἀλλὰ μέγα θαῦμα εἶδε ἐκεῖ. Μανταλωμένες ἦσαν οἱ πόρτες, ἀσηφιὰ ἦταν στὴν αὐλὴ φυτρωμένη, καὶ μέσα ἐκαθότανε ἡ μάνα, ποῦ νύχτα μέρα ἐστέναζε καὶ σὰ μαῦρος κοῦκκος ἐμοιρολόγα. Καθὼς ἐτραβῆξε ἡ Δόικα στὴν ἀγκαλιά της γιὰς μάνας, καὶ ἡ μάνα τὴν ἀγκάλιασε, τόσο σφιχτὰ ἀγκάλιαστῆκαν, ποῦ παρ' ὀλίγον νά πνιγοῦν ἀπὸ τὰ κλάματα καὶ τὰ μοιρολόγια, καὶ χωρὶς νά τὸ καταλάβουν πάτησαν καὶ σκότωσαν τὸ παιδί. Καὶ τέτοιον τέλος ἔλαβεν ἡ κακὴ κατάρρα».

Ἡ δευτέρα παραλλαγή ἐδημοσιεύθη ἐν πρωτοτύπῳ καὶ ἐν μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Δοζών²⁷. Παρατίθεμεν ταύτην ὀλόκληρον ἐνταῦθα.

«Μιὰ μάνα εἶχε, εἶχε ἐννιά υἱοὺς καὶ μιὰ κόρη, τὴ Βέκιγια. Ἡ Βέκιγια μεγάλωσε, ἐγινε μεγάλῃ, ἦρθαν γιὰ τὴ Βέκιγια προξενῆτρες, πέρα ἀπὸ ἐννιά πράσινα δάση, πέρα ἀπὸ ἐννιά χωριά στὸ δέκατο. Ἡ μάνα της δὲν τὴν ἔδινε, μὰ ὁ ἀδελφός της Δημητάρ θέλει νά τὴν δώσῃ, καὶ ἔλεγε στὴ μάνα τους. — «Ἐλα, ἄς δώσωμε τὴ Βέκιγια, πέρα ἀπὸ ἐννιά πράσινα δάση, πέρα ἀπὸ ἐννιά χωριά στὸ δέκατο, γιατί εἴμαστε πολλὰ ἀδέλφια, καὶ μιὰ φορὰ τὸ χρόνο θὰ πηγαίνωμε νά μένωμε λίγον καιρὸ στῆς ἀδελφῆς μας. Ἐδωκαν τὴ Βέκιγια, τὴν ἔδωκαν καὶ τὴν πάντρεψαν, πέρα ἀπὸ ἐννιά πράσινα δάση, πέρα ἀπὸ ἐννιά χωριά στὸ δέκατο. Μαῦρο σύγγεφο ἔπεσε ἀπάνω στὸ σπίτι τοῦ Δημητάρ, καὶ πέθαναν οἱ ἐννιά ἀδελφοί, καὶ οἱ ἐννιά νυφάδες μαζί, κ' ἔμεινε καταμόναχῃ ἡ μάνα, γιὰ νά κουνάῃ ἐννιά κούνιες καὶ σὲ ἐννιά τάφους κερὶά νανάφτη.

27. Dozon, Chansons populaires bulgares inédites, Paris 1875, σ. 130-133. 319-321. Τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν βλ. καὶ παρὰ Sathas-Legrand, ἐνθ' ἄν., σ. 276-277.

Ἄναβε τὰ κεριά καὶ μὲ κρασί ἔβρεχε τοὺς τάφους· δὲν ἐπήγαινε στὸν τάφο τοῦ Δημητάρ, καὶ δὲν τὸν ἔβρεχε μὲ κρασί, ἀλλὰ τὸν καταριότανε μὲ φοβερὲς κατάρες. — «Δημητάρ, τάφο νὰ μὴν ἔχῃς, ποῦ μοῦ πάντρεψες μακριὰ τὴ Βέκιγια».

Ἐλυπήθη ὁ Θεός, καὶ ὁ Δημητάρ ἐβγήκε ἀπὸ τὸν τάφο καὶ πῆγε στὴ Βέκιγια. Ἄμα τὸν εἶδε ἡ Βέκιγια τοῦ ἐφίλησε τὸ χέρι, καὶ εἶπε στὸ Δημητάρ. — «Ἀδελφέ μου, ὦ ἀδελφέ μου Δημητάρ, γιατί τὸ χέρι σου μυρίζει σὰν κουφοξυλιά καϊμένη καὶ σὰν κόκκινο χῶμα;» Λέει ὁ Δημητάρ τῆς Βέκιγιας. — «Ἐκτίσαμε ἐννιά σπίτια, καὶ γι' αὐτὸ τὸ χέρι μου μυρίζει σὰν κουφοξυλιά καϊμένη καὶ σὰν κόκκινο χῶμα. Ἐλα, Βέκιγια ἀδελφή μου, νὰ σὲ πάω νὰ ἰδῆς τοὺς συγγενεῖς μας». Ἐξεκίνησε ἡ Βέκιγια μὲ τὸν ἀδελφὸ της τὸ Δημητάρ γιὰ νὰ πάῃ νὰ ἰδῆ τοὺς συγγενεῖς της. Πᾶνε, πᾶνε, πᾶνε, πέρασαν ἀπὸ ἕνα μεγάλο κάμπο, ἔφτασαν στὸ πράσινο τὸ δάσος. Μέσ' στὸ δάσος ἦταν ἕνα μεγάλο δένδρο, καὶ στὸ δένδρο ἀπάνω ἕνα πουλάκι ἐσφύριζε, ἐσφύριζε καὶ ἔλεγε. — «Ποιὸς ἄκουσε ποτὲ καὶ ποιὸς εἶδε νὰ περπατῆ ζωντανὸς μὲ πεθαμένο καθῶς ὁ Δημητάρ μὲ τὴ Βέκιγια!» Λέει ἡ Βέκιγια στὸ Δημητάρ. — «Ἀδελφέ μου, ὦ ἀδελφέ μου Δημητάρ, τί λέει τὸ πουλάκι;» Λέει ὁ Δημητάρ στὴ Βέκιγια. — «Βέκιγια, ἀδελφή μου Βέκιγια, ὦ διαλεμένη κόρη, ψεύτικο εἶναι τὸ πουλάκι. Σὰν ἐκοντοζύγωσαν στὸ σπίτι, λέει ὁ Δημητάρ στὴ Βέκιγια. — «Βέκιγια, ἀδελφή μου Βέκιγια, πῆγαινε μπροστὰ στὸ σπίτι καὶ ἐγὼ θὰ μείνω πίσω νὰ ποτίσω τᾶλόγό μου κ' ὕστερα σὲ πᾶνω». Στάθη ὁ Δημητάρ, ἡ Βέκιγια τράβηξε τὸ δρόμο της, ὁ Δημητάρ ἐμπῆκε στὸν τάφο, ἡ Βέκιγια ἔφθασε στὸ σπίτι, ἐκτύπησε τὴν πόρτα καὶ λέει στὴ μάννα της. — «Ἐβγα, μάννα, νὰ μὲ δεχτῆς». Ἄμα βγήκε ἡ μάννα καὶ εἶδε τὴ Βέκιγια, λέει στὴ Βέκιγια. — «Βέκιγια, παιδί μου Βέκιγια, ποιὸς σ' ἔφερε ὡς ἐδῶ;» Λέει ἡ Βέκιγια τῆς μάννας της. — «Μάννα, γιὰ μάννα, μ' ἔφερε ὁ ἀδελφός μου ὁ Δημητάρ». Ζωντανὲς ἀγκαλιαστῆκαν, πεθαμένους ἐχώρισαν».

Ἐν ἑτέρῳ βουλγαρικῷ ἄσματι τῆς συλλογῆς τῶν Miladinow²⁸ φέρεται παρηλλαγμένος ὁ πρῶτος τύπος.

Ἡ Γιάννα κάθηται ἐξω τῆς οἰκίας της, κεντᾶ τὸ φόρεμά της καὶ καταριέται τὴν μάνναν της, ὅπου τὴν ὑπάνδρευσε πολὺ μακριὰ, πέρα ἀπὸ τὰ ἐννιά ὄρη, ὅπου πρόβατο δὲ βελάζει καὶ πετεινὸς δὲν κράζει, μὲ ἄνδρα φονέα, σκληρὸν καὶ φοβερὸν ληστήν· μὲ ἄνδρα ὅπου τελευταῖον τῆς ἔφερε δισάκκι, καὶ ἤυρε μέσα διπλωμένα τὸ κεφάλι καὶ τὸ χέρι τοῦ ἀδελφοῦ της, τοῦ λεβέντη Γιώργη. Μόλις ἐτελείωσε τοὺς λόγους καὶ ἀκούει νὰ τὴν κράζῃ ὁ μικρότερος ἀδελφός της:

- *«Τρέξε, Γιάννα, τρέξε, τρέξε νὰ προφτάσῃς, στίς χαρὲς τῶν δύο ἀδελφιῶν μας, τρέξε.*
- *Ἀδερφέ μου στάσου, ἄνθη νὰ μαζέψω, ἄνθη νὰ στολίσω μιὰ καλὴ λαμπάδα.*

28. Miladinow, ἐνθ' ἄν., ἀρ. 229. Rosen, ἀρ. 32.

- Τρέξε, Γιάννα, τρέξε, τί τὰ θές τὰ ἄνθη;
 — Ἀδερφέ μου, στάσου πίττες νὰ φουρνίσω,
 πίττες γιὰ τὸ γάμο καὶ κρασι νὰ φέρω.
 — Τρέξε, Γιάννα, τρέξε, τὸ κρασι τί θέλεις;
 — Ἀδερφέ μου, θέλω χάρισμα νὰ φέρω.
 Ἀδερφέ μου, στάσου γιὰ νὰ σὲ ρωτήσω
 γιὰ νὰ σὲ ρωτήσω τί θελὰ φορέσω.
 Νὰ φορέσω μαῦρα ἢ τριανταφυλλένια;»
 Ἐσηκώθ' ἡ Γιάννα καὶ τὸν ἀκλουθάει,
 καὶ μαζὶ περνοῦνε τὰ ἐννια τὰ ὄρη,
 καὶ ἐννια τραγούδια τραγουδάει ἡ Γιάννα·
 πρὶν στὰ δέκα φτάση, λιβανιές μυρίστη.
 — «Ἀδερφέ μου, στάσου, λιβανιές μυρίζουν.
 — Τρέξε, Γιάννα, τρέξε, κι ἄρχισεν ὁ γάμος».
 Τότ' ἀκούει τὴ μάννα νὰ μοιρολογάη κτλ.

Ὁ ἀδελφὸς καὶ πάλιν προφασίζεται, φθάνουν εἰς τὸ σπίτι καὶ βλέπει τὸ λείψανον τοῦ ἀδελφοῦ τῆς καὶ ἀπὸ τῆ λύπῃ πεθαίνει καὶ αὐτὴ.

Ἐν ἑτέρῳ δὲ ἄσματι, ἀποσπάσματι μᾶλλον τοῦ ἀνωτέρω, καταρᾶται κόρη τὴν μητέρα, ὅτι τὴν ὑπάνδρευσε μὲ ἁπλοτὴν τὸ πρῶν τῆς ἔφερε τὸ χέρι ἐνὸς νέου· ἀπὸ τὸ δακτυλίδι ἐγγώρισε πῶς ἦτον τὸ χέρι τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Κωσταντῆς.

Τὸ ἀλβανικὸν τέλος ἄσμα τοῦ Κωσταντῆ καὶ τῆς Γαρεντίνας εἶναι σχεδὸν ἀπαράλλακτον τῷ ἑλληνικῷ, ὀλιγίστως καὶ ταύτας ἀσημάντους παρουσιάζον διαφορὰς. Μάννα μὲ τοὺς ἐννια ὑγιούς· καὶ μὲ μίαν κόρην, τὴ Γαρεντίνα· ἡ μάννα καὶ οἱ ὀκτὼ ἀδελφοὶ δὲν θέλουν νὰ τὴν ὑπανδρεύσουν εἰς τὰ ξένα, ὁ Κωσταντῆς θέλει. Ὑπεσχέθη εἰς τὴν μάννα του ἂν τύχη πίκρα ἢ χαρὰ αὐτὸς νὰ πάγῃ νὰ τὴν φέρῃ. Τὴν ὑπάνδρυσαν, ἦλθε χρόνος δύστυχος, οἱ ἐννια ἀδελφοὶ ἐσκοτώθησαν εἰς τὸν πόλεμον. Τὸ ψυχοσάββατο ἡ μάννα ἀνάβει ἀπὸ ἓνα κερὶ στοὺς ἄλλους τάφους καὶ λέει ἀπὸ ἓνα μοιρολόγι, τοῦ Κωσταντῆ τὸν τάφο ἀνάβει δύο κεριά καὶ λέγει δύο μοιρολόγια, καὶ τοῦ ἐνθυμίζει τὴν ὑπόσχεσίν του. Ὅταν ἐκλεισε ἡ ἐκκλησία σηκώνεται ὁ Κωσταντῆς. Γίνεται ἡ πλάκα ἄλογο, τὸ κρικέλι τῆς πλάκας ἀσημένιο χαλινάρι. Εὐρίσκει τὰ παιδιὰ τῆς ἀδελφῆς του ποῦ ἐκυνηγοῦσαν χελιδόνια· τὰ ἐρωτᾷ ποῦ εἶναι ἡ μάννα τους· λέγουν εἰς τὸ χορό· στὸν πρῶτο γῦρο τοῦ χοροῦ δὲν τὴν εὐρίσκει· τὴν εὐρίσκει στὸ δεύτερο· ἐρωτᾷ ἐκείνη τί φορέματα νὰ βάλῃ· ἔλα κατὰ πῶς εἶσαι, τῆς ἀποκρίνεται. Εἰς τὸν δρόμον ἡ Γαρεντίνα τὸν ἐρωτᾷ διατί οἱ ὄμοι του εἶναι μουχλιασμένοι. — Ἐμούχλιασαν ἀπὸ τὸν καπνὸ τῶν τουφεκιῶν. — Γιατί ἔπεσαν τὰ μαλλιά σου; — Ἀπὸ τὸν κουρνιαχτὸ τοῦ δρόμου δὲν βλέπουν καλὰ τὰ μάτια σου. — Γιατί δὲν ἔρχονται νὰ μᾶς ἀπαντήσουν οἱ ἀδελφοὶ μας καὶ τὰ ξαδέλφια μας; — Θὰ εἶναι παραπέρα, καὶ θὰ ρίχνουν τὸ λιθάρι. — Γιατί τὰ

παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ μας εἶναι κλεισμένα καὶ χορταριασμένα; — Τὰ ἐκλείσαν γιὰ νὰ μὴ μπαίνει ὁ ἄνεμος». Ἐφθασαν ἐμπρὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐμπῆκε ὁ Κωσταντῆς γιὰ νὰ προσκυνήσῃ, ἡ Γαρεντίνα ἐπῆγε στὴ μάννα της. — «Ἄνοιξε τὴ θύρα, μάννα. — Ποῖος εἶναι; — Ἐγὼ εἶμαι, μάννα, ἡ Γαρεντίνα. — Πήγαινε τὸ δρόμο σου, σκύλε θάνατε, μοῦ πῆρες τοὺς ἐννιά ὑγιούς, καὶ ἔρχεσαι τώρα νὰ μὲ πλανέσῃς μὲ τὴ φωνὴ τῆς κόρης μου γιὰ νὰ μὲ πάρῃς κ' ἐμένα». Ἄνοίγει τέλος τὴν θύραν, μανθάνει ὅτι τὴν ἔφεραν ὁ Κωσταντῆς, ἀγκαλιάζονται καὶ στὸ ἀγκάλιασμα ἀπάνω μάννα καὶ κόρη ἐξεψύχησαν³⁰.

Ὅτι τὸ ἄσμα τοῦτο ἐποιήθη κατὰ μίμησιν ἑλληνικῶν εἶναι πρόδηλον, ὡς καὶ ὁ Δοζὼν καὶ Βόλλνερ παραδέχονται. Ἄλλ' ὁ κ. Ψυχάρης εἰκάζει ὅτι διὰ τῶν Ἄλβανῶν, παραλαβόντων ἐκ τῶν Σλάβων, ἐγνώσθη ὁ μῦθος τοῖς Ἑλλησι, διότι ἡ ἄλβανικὴ παραλλαγή περιέχει λεπτομερείας, ὧν τινὲς μὲν εἰσιν ελλημμένα ἐκ τῶν σλαβικῶν, τινὲς δ' ἐπαναλαμβάνονται ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς³¹. Λαμβανομένων ὁμοῦς ὑπ' ὄψιν πασῶν τῶν ἑλληνικῶν παραλλαγῶν, καταφαίνεται ὅτι οὐδεμίαν ἀξίαν λόγου διαφορὰν παρουσιάζει ἡ ἄλβανικὴ ἀπὸ τούτων πλὴν ἴσως τῆς λεπτομερείας, περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κωνσταντίνου ἀναπτομένων δύο ἀνθ' ἑνὸς κηρίων, λεπτομερείας ἀγνώστου τοῖς σλαβικοῖς ἄσμασιν. Ἄλλως δὲ τοσαῦτα εἶναι τὰ τεκμήρια τὰ ἐλέγχοντα τὴν ἑλληνικὴν ἀρχὴν τοῦ ἄσματος, ὥστε ἀσκοπὸν κρίνομεν νὰ ἐνδιατρίψωμεν διὰ μακρῶν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Τὰ ὀνόματα εἶναι ἑλληνικά, μικρὸν παραφθαρέντος μόνον τοῦ τῆς Ἀρετῆς³². Εὐρήται δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Κωσταντῆ καὶ ἐν ἄλλοις ἄλβανικοῖς ἄσμασι, τὰ δὲ ἄσματα ταῦτα ἐλήφθησαν ἐξ ἑλληνικῶν τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου³³. Καὶ οὐ μόνον ὀνόματα ὁμοία ἀπαντῶσιν, ἀλλὰ καὶ λέξεις ἑλληνικαὶ παρεντίθενται ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἄσμασιν ἄνευ ἀνάγκης, διότι ὑπάρχουσι ταυτόσημοι τούτων ἄλβανικαί³⁴. Ἐδεῖ δε νομίζομεν ὁ κ. Ψυχάρης νὰ ἐπιστήσῃ καὶ εἰς τοῦτο τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, ὅτι τὸ ἄσμα τοῦ Κωσταντῆ καὶ τῆς Γαρεντίνας δὲν ψάλλεται ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς βορείου Ἄλβανίας, οἵτινες ἐνεκα τῆς πρὸς τοὺς Βουλγάρους γειτνιασεως καὶ κοινωνίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ

30. Rada, Rapsodie d' un poema albanese, Firenze 1866, ἀρ. 17, σ. 29-33, μετ' ἰταλικῆς μεταφράσεως. Γαλλικὴ μετάφρασις παρὰ Dozon, σ. 327-331. Ἐτέρα ἐπὶ τῇ βάσει καὶ ἄλλης παραλλαγῆς, ὑπὸ Dora d' Istria ἐν Revue des deux Mondes, 15 Μαΐου 1866. Ἐν τῷ περιοδικῷ L' adolescenza (Corigliano Calabro 1884 II, σ. 65 κέ) ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Cadicamo πραγματεία περὶ τοῦ ἄσματος τούτου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν La leggenda di Garentina. Μὴ ἔχων ταύτην πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀγνοῶ ἂν προστίθῃσι τι εἰς ὅσα περὶ τοῦ ἄσματος γινώσκομεν.

31. Psichari, σ. 26 κέ.

32. Αὕτη εἶναι καὶ τοῦ Dozon ἡ γνώμη (ἐνθ' ἀν., σ. 327), ἣν ἀσπάζεται ὁ Wollner (σ. 267).

33. Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Rada τοιαῦτα ἄσματα εἰσι τὰ ἐπόμενα: ὁ γιὸς τῆς χήρας (σ. 28-29)· ἡ ἀρπαγὴ (σ. 61-64)· ὁ Γιάννης καὶ ὁ δράκος (σ. 46)· ὁ κόντες καὶ ἡ κλυσέδρα (σ. 71-72)· ἡ κακὴ γυναῖκα (σ. 73-74)· ἡ κακὴ πεθερὰ (σ. 81-82).

34. Ὡς proxenit (Rada, πολλαχοῦ), calhike (καλίκια, ὑποδήματα, ὅπερ μὴ ἐννοήσας ὁ ἐκδότης προσφεύγει εἰς γελοῖαν ἐτυμολογίαν), χρυσωνένη (σ. 50), στολισνέι (στολισμένη, σ. 50) κ.λ.π.

τὸ παραλάβωσιν ἐκ τούτων καὶ νὰ τὸ μεταφράσωσι, κατὰ τὴν εἰκασίαν του· ἀλλὰ ψάλλεται ὑπὸ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ἄλβανῶν, τῶν ἐκ Πελοποννήσου μεταστάντων, οἵτινες, ὡς γινώσκει ὁ κ. Ψυχάρης, τηροῦντες ζωηρὰν τὴν μνήμην τῆς παλαιᾶς πατρίδος, ἀνήρχοντο κατὰ τὴν ἀνοιξιν μέχρι ἐσχάτων εἰς τὰ ὄρη, καὶ μετὰ πόθου στρεφόμενοι πρὸς τὸ μέρος τῆς Πελοποννήσου ἔψαλλον:

Μῶρι ἐ μπούκκουρα Μῶρεε κτλ.

*«Μωριᾶ, ὠραιῆ μου Μωριᾶ, δὲν θὰ σὲ ἴδω πλέον.
Ἐκεῖ ἔχω τὴν μάννα μου, ἐκεῖ τὸν ἀδελφὸ μου,
ἐκεῖ καὶ τὸν πατέρα μου στὴ μαύρη γῆ κρυμμένον»³⁵.*

Πλὴν τῶν ὁστῶν τῶν πατέρων των, ἡ Πελοπόννησος οὐδὲν ἴχνος διεφύλαξε τῆς βραχυχρονίου διόδου τῶν Ἄλβανῶν μεταναστῶν· ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι οὐδεμίαν ἔσχε ροπήν ἢ δημώδης φιλολογία καὶ τὰ ἦθη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τὸ πνεῦμα ἐκείνων, οἵτινες τοσοῦτον προσφιλῆ διέσωσαν τὴν μνήμην τῆς θετῆς πατρίδος αὐτῶν, «τοῦ ὠραίου Μωρέως»;

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀλβανικῆς οἴθεν ἀρχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἄσματος. Ἄλλὰ δὲν εἶναι πειστικώτεροι καὶ οἱ προσαγόμενοι λόγοι πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης περὶ μιμήσεως σλαβικῶν πρωτοτύπων. Οἱ λόγοι οὗτοι εἰσιν διττοί· οἱ μὲν στηρίζονται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα φράσεων τινῶν πρὸς σλαβικάς, οἱ δὲ εἰς τὴν ἐκθεσιν τοῦ μύθου καὶ τὰς ἐν τῷ ἄσματι ἀναπτυσσομένης ἐννοίας.

Ἐξετάσωμεν πρῶτον τοὺς στηριζομένους εἰς τὴν ὁμοιότητα φράσεων.

Δύο τοιαῦτα ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Βόλλνερ καὶ τοῦ Ψυχάρη· ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐννέα ἀδελφῶν καὶ ἡ ἐπιφώνησις: «Θέ μου μεγαλοδύναμε μεγάλο θᾶμμα κάνεις. Ὁ μὲν κ. Βόλλνερ φέρει ἀπλῶς καὶ ἐν παρόδῳ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ὑπὲρ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ σερβικοῦ ἄσματος, ὁμολογῶν ὅτι ἐνδεχόμενον ἢ ὁμοιότης νὰ εἶναι τυχαία³⁶. ἀλλ' ὁ κ. Ψυχάρης ἀποδίδωσι μεγάλην σημασίαν εἰς τοῦτο, μάλιστα ἐλέγχει πῶς τὸν Βόλλνερ, διότι δὲν ἐποίησε τὸ αὐτό³⁷. Ἄπορον ἀληθῶς φαίνεται ἡμῖν πῶς ἐπίεσθησαν νὰ προσφύγωσιν εἰς τοιαύτην συκίνηνην ἐπικουρίαν· βεβαίως οὐδὲ λόγου θὰ ἡξιούμεν τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα, ἂν μὴ προσήγοντο ὑπὸ σπουδαίων ἀνδρῶν πρὸς ἐνίσχυσιν παρακεκινδυνευμένης εἰκασίας.

Πρὸ τεσσαράκοντα καὶ πλέον ἐτῶν ὑπεστήριξεν ὁ Σάνδερς, ὅτι τὸ ἄσμα τοῦ Κωσταντῆ καὶ τῆς Ἀρετῆς ἐλήφθη ἐκ σλαβικῶν, διότι «οὐδαμοῦ τῶν ἑλληνικῶν ἄσμάτων βλέπομεν ἀποδιδομένην ἰδιάζουσαν ἐννοίαν εἰς τὸν ἀριθμὸν ἐννέα, ἐνῶ τούναντίον παρατηρεῖται ἐν τοῖς σερβικοῖς»· καὶ ἔφερον ἐκ σερβι-

35. R a d a , σ. 91. Μέχρι σήμερον παρέμεινεν ἡ συνήθεια μόνον ἐν Casal-nuovo ἐν Basilicata.

36. Wollner, σ. 267.

37. Psichari, σ. 23 κέ.

κῶν ἄσμάτων τὰ ἐπόμενα παραδείγματα: *έννια χρόνια· ἡ Γελίτσα καὶ οἱ έννια ἀδελφοί της· έννια θυγατέρες· ένας γιός καὶ έννια κόρες*. Ὁ Βόλλνερ ὁμολογῶν ἴσως, ὅτι δὲν εἶναι ἄγνωστος ὁ ἀριθμὸς έννεα καὶ τοῖς Ἑλλησι ἀναφέρει δύο χωρία τῆς συλλογῆς τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἀλβανικῶν παραμυθίων τοῦ Hahn³⁸. Ἄλλ' ὁ κ. Ψυχάρης παρατηρεῖ, ὅτι δὲν ἔχουσι τὸν τόπο των ἐν τῇ προκειμένη περιπτώσει τὰ ἑλληνικὰ παραμύθια, ἐν οἷς ἀληθῶς ἀναφέρεται κάποτε ὁ ἀριθμὸς έννεα· διότι τὰ παραμύθια δὲν τηροῦσιν ὅσον τὰ δημῶδη ἄσματα ἀκριβῶς καὶ πιστῶς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα· ἐν δὲ τοῖς ἑλληνικοῖς ἄσμασι σπανιώτατα γίνεται μνεία τοῦ ἀριθμοῦ έννεα, ἐνῶ τούναντίον ἐν τοῖς σερβικοῖς συχνότατα ἀπαντῶμεν αὐτὸν καὶ δὴ ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον, τῶν έννεα ἀδελφῶν. Φέρει δὲ καὶ τὰ ἐπόμενα παραδείγματα ἐκ τῆς συλλογῆς σερβικῶν ἄσμάτων τοῦ Δοζῶν: *έννια χρόνια· έννια πλεξίδες· έννια θυγατέρες· έννια νέοι ἀδελφοί· έννια γυναικαδέλφια· έννια ἀδελφοί*.

Ὅτι ὁ ἀριθμὸς έννεα, εἴτε ὡς σύμβολον, εἴτε ἀπλῶς, ἀναφέρεται ἐν μύθοις καὶ ἄσμασιν πολλῶν λαῶν, καὶ δὴ καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, εἶναι πάσης ἀμφιβολίας ἀνεπίδεκτον. Ἀρκούμεθα δὲ μόνον νὰ παραπέμψωμεν εἰς εἰδικῶς περὶ τούτου πραγματευθέντας³⁹. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ ποιήσει τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ, ἀπαντᾷ συχνότατα ὁ ἀριθμὸς αὐτός, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἐπόμενα παραδείγματα, ὀλίγα ἐκ παμπόλλων, ἐκ τοῦ προχείρου ἐσταχυολογημένα:

Έννια ἀδελφοί ἐν διαφόροις ἄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου· *έννια ἀδελφοί τῆς Εὐγενούλας*⁴⁰ ἢ *τῆς Ἀρετῆς*⁴¹· προσετι *έννια ἀδελφοί ἀναφέρονται ἐν ἄσματι τῆς Χάλκης*⁴², τῆς *Καρπάθου*⁴³, τῆς *Κερκύρας*⁴⁴, τῆς *Ἠλείρου*⁴⁵. ὁμοίως καὶ ἐν ἄλλοις ἄσμασι τῆς *Μονεμβασίας*⁴⁶, τῆς *Κρήτης*⁴⁷, τῆς *Καρπάθου*⁴⁸, *έννια ἀδελφοί ἀντιτιθέμενοι πρὸς ἕνα*⁴⁹. Προστεθείσθω δὲ ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θεωρεῖ εὐτυχῆ μητέρα, μητέρα «ἐπὶ τέκνοις εὐφραινομένην» κατὰ τὸ ρητὸν τοῦ Ψαλμῶδοῦ⁵⁰, τὴν ἔχουσαν έννεα υἱοὺς καὶ μίαν κόρην. Τούτου ἐνε-

38. Hahn, Griech. u. alb. Märchen, τ. I, ἀρ. 4, σ. 186· τ. II, ἀρ. 100, σ. 124.

39. Nork, Etymologisch - mythologisches Wörterbuch, ἐν ἀρθρ. neun. J. Blochwitz, Kulturgeschichtliche Studien, Lpz. 1882, σ. 246-256 (neun). Stark, Niobe, σ. 28.

40. Passow, ἀρ. 413.414.415.417.

41. Εὐξείνου Πόντος, Τραπεζοῦς 1880, σ. 143.

42. Passow, ἀρ. 523.

43. Αὐτ., ἀρ. 525.

44. Ν. Δοσίου, Χαρτοφυλάκιον, Κέρκυρα 1880, σ. 51.

45. Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλην. φιλ. σύλλογος, τ. ΙΔ' σ. 269.

46. Deffner's, Archiv f. Mittel-u. Neugr. Phil., σ. 88.

47. Ε. Δ. Φραντζεσκάκη, Ἡ Ἀριάδνη, Ἀθ. 1883, σ. 58.

48. Wescher, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου, μετάφρ. Μανωλακάκη, ἐν Ἀθήναις 1878, σ. 81.

49. Ἰατρίδης, σ. 81.

50. Τὸ ρητὸν τοῦτο ἀναφέρει εἰς τὴν μάμμην τοῦ Διγενῆ ὁ ποιητὴς τοῦ ἔπους (στ. 166 κέ., ἐκδ. Σάθα καὶ Λεγράνδ).

κα συνήθης ἢ εὐχή εἰς νεογάμους ἐννιὰ γιούς καὶ μιὰ μηλιά, ἦτις καὶ ἐν γαμηλίῳ μεσσηνιακῷ ἄσματι ἐκφέρεται οὕτω:

*Νὰ κάμης τούς ἐννιὰ υἱοὺς καὶ μιὰ γλυκομηλίτσα*⁵¹.

Πλὴν τῶν ἀδελφῶν καὶ ἄλλα πράγματα εὐρίσκομεν κατ' ἐννεάδας ἀναφερόμενα ἐν δημοτικοῖς ἄσμασι τῶν Ἑλλήνων. Ἐν ἄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ἔχομεν: ἐννιὰ δράκους⁵², ἐννεὰ ἡμεροβράδια-ἐννεὰ χιλιάδες⁵³, ἐννιὰ τσοπάν', ἐννιὰ κοπάδι' ἀρνία (Τραπεζοῦντος)⁵⁴, ἐννιὰ θηριά (Τιμβρου)⁵⁵, ἐννιὰ λογιῶν πυργάρι⁵⁶, ἐννιὰ μηλιές⁵⁷, ἐννιὰ καρυές⁵⁸, ἐννιὰ πύργους ἀσήμι⁵⁹ κ.λ.π. Ἐν ἄλλοις δ' ἄσμασι: ἐννιὰ χιλιάδες ἄσπρα⁶⁰, ἐννιὰ μόδια λουάρι (Καρπάθου)⁶¹, ἐννεὰ πύρκους λοβάριν (Κύπρου)⁶², ἐκάλεσε ἐννιὰ χιλιάδες κόσμο (Τιμβρου)⁶³, ἐννιὰ χωριά-δέκα βιλαέτια (Εὐβοίας)⁶⁴ κ.τ.λ. Ἄν τὰ παραδείγματα ταῦτα, ἀντιτασσόμενα τοῖς ὑπὸ Σάνδερς καὶ Ψυχάρη παρατεθειμένοις σερβικοῖς, δὲν ἐπαρκούσι οὐχὶ νάποδείξωσι τὰ σερβικὰ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν εἰλημμένα, ἀλλὰ νά πείσωσιν, ὅτι οὐδὲν μαρτυρεῖ ἢ χρῆσις ἐν τοῖς ἄσμασι τοῦ ἀριθμοῦ ἐννεὰ, τότε ὁ ἔχων ὑπομονὴν καὶ ὄρεξιν ἅς ἐπιχειρήσῃ ἀκριβῆ καὶ πλήρη ἀπαρίθμησιν τῶν σχετικῶν χωρίων, καὶ θά ταχθῶμεν προθύμως ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τοῦ μνημονεύοντος συχνότερον ἐν τοῖς ἄσμασι τοῦ τῶν ἀριθμῶν ἐννεὰ.

Οὐδ' ἢ ἐκ ἐπιφωνήσεως *Θέ μου μεγαλοθύμα, μεγάλο θάμμα κάνεις* εἰλημμένα ἀπόδειξις εἶναι προσφουεστέρα. Ἡ σημειωμένη ὡς ἀντίστοιχος σερβικὴ *Mili Boje! tchouda velikoga!* σημαίνει *Ἐξοπλάχνε Θεέ! ὦ τοῦ μεγάλου θαύματος!* εἶναι δὲ καθ' ἡμᾶς περίεργος οὐχὶ ἡ ὁμοιότης, ἀλλ' ἡ μακρὰ διαφορά τῆς σερβικῆς ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ῥήσεως. Διότι βεβαίως φράσεις, ἐπαναλαμβανόμεναι συχνότατα ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις, τοῖς βίοις τῶν ἀγίων καὶ τοῖς διαφόροις ἄλλοις ἐκκλησιαστικοῖς βιβλίοις, ἅτινα πάντα εἰσὶν ἑκπαλαι μεταπεφρασμένα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὰς σλαβικὰς γλώσσας, ἄπορον εἶναι πῶς οἰκειόταται γενόμεναι τῷ λαῷ δὲν διετηρήθησαν ἀπαράλλακτοι καὶ ἀναλλοιώτοι.

Ἐτερος ἐξωτερικὸς λόγος, ὃν φέρει ὁ κ. Ψυχάρης ὑπὲρ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ σερβικοῦ ἄσματος, εἶναι ἡ μνεῖα τῆς πανούκλας ἐν τῷ ἑλληνικῷ, μαρτυ-

51. Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλ. φιλ. σύλλογος, τ. Η', σ. 505.

52. Φιλολογ. συνέκδημος, σ. 431.

53. Εὐξείνου Πόντος, 1880, σ. 126.

54. Passow, ἀρ. 505.

55. Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλην. φιλ. σύλλογος, τ. Η', σ. 538.

56. Νεοελλ. ἀνάλεκτα Α', σ. 79.

57. Αὐτ., σ. 85.

58. Αὐτ., σ. 87.

59. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρον δημοτικῶν ἄσμάτων, σ. 142.

60. Wescher, ἔνθ' ἀν., σ. 74.

61. Αὐτ., σ. 78.

62. Σακελλαρίου, Κυπριακά, τ. Γ', σ. 85.

63. Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλην. φιλ. σύλλογος, τ. Θ', σ. 345.

64. Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρείας, τ. Α', σ. 135.

ροῦσα κατ' αὐτὸν ἐπίδρασιν σλαβικὴν. «Ἡ λέξις *θανατικό*, ἢ σημαίνουσα ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὴν ἐπιδημίαν ταύτην, δὲν εἶναι, λέγει, εὐχρηστος ἐν τῇ δημῳδῇ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ. Ἐγὼ τοῦλάχιστον σπανιώτατα ἐνέτυχον αὐτῇ. Ἐνῶ τούναντίον, ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Δοζῶν δις ἢ τρίς γίνεται μνεία τῆς πανώλους»⁶⁵. Ὁ κ. Ψυχάρης συνεπέρανεν ὅτι σπανιώτατα γίνεται μνεία τῆς πανώλους ἐν μνημείοις τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, διότι ἴσως δὲν εἶχε πρόχειρα καὶ ἐπαρκῆ βοηθήματα, ἢ ἠγνόει ὅτι ἡ πανώλης εἶναι ποικιλώνυμος ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, καὶ ἐπομένως ὅτι δὲν ἔπρεπε νάναζητῆ τὰς περὶ ταύτης ιδέας καὶ μυθικὰς παραστάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μόνον ὅπου ἐνετύγχανε τῇ λέξει *θανατικό*. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς οὐ μόνον πλείστους μύθους εἶχε περὶ τῆς πανώλους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προγόνων του παρέλαβε καὶ διετήρησε πρὸς ἀποτροπὴν αὐτῆς δεισιδαίμονας τελετάς, αἷς ὁμοίας ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ σλαβικοῖς λαοῖς⁶⁶.

Ἡ κορωνὶς ὁμῶς τῶν ὑπὸ τοῦ Βόλλνερ καὶ τοῦ Ψυχάρη προσαγομένων ἀποδείξεων τῆς πρωτοτυπίας τῶν σλαβικῶν ἄσμάτων συνίσταται εἰς ἐσωτερικοὺς λόγους, μάλιστα εἰς τὴν κατίσχυσιν δῆθεν ἐν τούτοις τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς, αἰσθήματος, ὡς λέγουσιν, ἰδιάζοντος τοῖς σλαβικοῖς λαοῖς. «Τὸ ἄσμα ὑπάγεται κατ' ἐμὲ, παρατηρεῖ ὁ Βόλλνερ, ἔνεκα τῆς ἐν αὐτῷ κυριωτάτης ιδέας, εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐν τῇ σερβικῇ ἰδίῳ ποιήσει πληθῶν ἄσμάτων, τῶν ὑμνοῦντων τὴν ἀτοργὴν ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς. Τὸ τοιοῦτο τῇ νοτιοσλαβικῇ ποιήσει ἰδιάζον αἰσθημα διαφαίνεται προδήλως ἐν τῷ σερβικῷ ἄσματι, ὁμοίως καὶ ἐν τῷ βουλγαρικῷ, εἰ καὶ ἀσθενέστερον, ἐκλείπει δὲ παντελῶς ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀλβανικοῦ». Ὁ δὲ κ. Ψυχάρης ὀρμώμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι πρώτη γένεσις τῶν ἄσμάτων εἶναι ἡ δοξασία περὶ ἐνοχλήσεως τῶν νεκρῶν ὑπὸ τῶν θρήνων καὶ τῶν δακρύων τῶν ζώντων, ἢ ἐν τοῖς ἄσμασι καὶ τοῖς μύθοις τῶν γερμανικῶν λαῶν καὶ τοῖς σλαβικοῖς παραμυθίοις διατυπωμένη, εἰκάζει, ὅτι παραλαβόντες τὸ θέμα τοῦτο οἱ Σέρβοι προσήρμοσαν πρὸς τὰ ἦθη καὶ τὰς ιδέας αὐτῶν, ἀντικαταστήσαντες τὸν μνηστῆρα ἢ ἔραστὴν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ὑποθέντες δὲ καὶ τὸν γάμον τῆς ἀδελφῆς εἰς τὰ ξένα, οὐδὲν ἐνέχοντα τὸ ἀπᾶδον ταῖς συνηθείαις τοῦ σερβικοῦ λαοῦ. Τούναντίον οἱ Ἄλβανοί καὶ οἱ Ἕλληνες, μιμηθέντες τὸ ἄσμα, ξένοι ὁμῶς πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ κατισχύοντα αἰσθήματα καὶ ιδέας, παρεμόρφωσαν αὐτό. Οὕτω δὲ παρίσταται ἡμῖν τὸ συνηθέστατον ἐν τῇ συγκριτικῇ ἐρευνῇ τῶν μύθων παρατηρούμενον φαινόμενον, τῆς βαθμιαίας ἐξασθενήσεως μύθου, καθ' ὅσον ἀπομακρύνεται τῆς ἀρχικῆς πηγῆς αὐτοῦ, μέχρις ὅτου ὀλίγα μόνον τηρεῖ ἀνεπίγνωστα ἴχνη τῆς πρώτης ἐμπνεύσεως. Οὕτω καὶ αὐτὸ τὸ σερβικὸν ἄσμα, εἰ καὶ τὰ μάλιστα προσεγγίζει τῷ ἀρχικῷ μύθῳ, εἶναι ὁμῶς τούτου ἀσθενέστερον.

65. Psichari, σ. 25. Θνήσκουσιν οἱ ἀδελφοί ἐκ πανώλους κατὰ τὴν ΣΤ' καὶ τὴν Θ' παραλλαγὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἄσματος· ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς οὐδαμῶς γίνεται μνεία ταύτης.

66. Βλ. τὴν ἡμετέραν πραγματείαν περὶ τῶν ἀσθενειῶν κατὰ τοὺς μύθους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐν Δελτίῳ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἔθνολ. ἐταιρείας, τ. Α', σ. 10 κέ. 19 κέ.

Ταῦτα ὁ κ. Ψυχάρης, προσπαθῶν νὰ διίδη τὴν ἐν ἀρχῇ ἔννοιαν τοῦ μύθου, δι' ἑρμηνευτικῆς μεθόδου, ὡς φρονοῦμεν, πλημμελοῦς καὶ ἀκροσφαλεστάτης. Οἱ ἀρχέτυποι μῦθοί εἰσιν ἀπλούστατοι, τὴν ἔννοιάν των ἐν ἑαυτοῖς περιέχοντες, μόνον δ' ὅταν αὐτὴ λησμονηθῇ προστίθεται ἕτερα, ἀλλοτρία τοῦ καθαυτοῦ μύθου, ἀπορρέουσα δὲ ἐκ τῶν δοξασιῶν καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ ἐπαναλαμβάνοντος τοῦτον λαοῦ. Ἐν τῷ προκειμένῳ ἡ πρώτη ἔννοια περιέχεται ἐν τῇ ἐπανόδῳ νεκροῦ ἑραστοῦ εἰς τὴν ἔρωμένην, καὶ τοιοῦτον ἀπλοῦν καὶ ἀπέριττον ἀνευρίσκομεν τὸν μῦθον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Λησμονήσαντες δὲ τὴν πρώτην ταύτην ἔννοιαν ἧτις ἐστὶν ἴσως ἡ κατὰ τὸ ἔαρ ἀναζωογόνησις τῆς πρὶν νεκρωμένης φύσεως, καὶ ἀκαταλήπτου καταστάντος αὐτοῖς τοῦ μύθου, οἱ παραλαβόντες αὐτὸν λαοὶ ἐξεῦρον ἰδίαν ἑκαστος ἐξήγησιν τούτου, ἣν ἠρύσθησαν ἐκ τῶν οἰκείων αὐτοῖς ἰδεῶν καὶ δοξασιῶν· οἱ μὲν γερμανικοὶ λαοὶ τὴν ἐκ τῶν θρήνων προξενουμένην τοῖς νεκροῖς ὀδύνην· ὁ δ' ἑλληνικὸς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκπληρώσεως καὶ πέραν τοῦ τάφου ἱερᾶς ὑποσχέσεως· καὶ οἱ σλαβικοὶ ἄλλος ἄλλην. Διατί δὲ ὁ κ. Ψυχάρης προτιμᾷ τὴν γερμανικὴν δοξασίαν καὶ ταύτην ὑπολαμβάνει ὡς τὴν πηγὴν τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς ὁμοίων μύθων; Μὴ καὶ ἡ ἐν τῷ νεοελληνικῷ ἄσματι ἀναπτυσσομένη ἰδέα δὲν εἶναι ἐπίσης ὠραία, καὶ μὴ δὲν προσηρμύσθη προσφυέστατα τῷ μύθῳ, ἀποτελεσθέντος ἐν τῷ ἄσματι ἐνιαίου καὶ καλλιτεχνικωτάτου συνόλου;

Τούτων οὕτως ἐχόντων καταπίπτουσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὰ ἐπιχειρήματα τῶν διαβλεπόντων ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἄσματι παρεοδαρμένην μίμησιν σλαβικῶν προτοτύπων, ἀγνοίαν δὲ παντελῆ τοῦ χαρακτήρος καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐλέγχουσιν οἱ ἰσχυρισμοὶ περὶ τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς ὡς αἰσθήματος τοῖς Σέρβοις μάλιστα ἰδιάζοντος, μονοουχί δ' ἀγνώστου τοῖς Ἑλλησι. Δὲν ἔπρεπε, νομίζομεν, ὁ κ. Ψυχάρης οὕτω διαρρηθῆναι νάποφανθῇ, ὅτι οὐδὲν ὁμοιον ἀπαντᾷ ἐν τῇ δημῳδῇ ἑλληνικῇ ποιήσει⁶⁷. Τὸ αἶσθημα τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς εἶναι ἐπίσης καὶ ἑλληνικὸν κατ' ἐξοχὴν αἶσθημα, ὀρθότατα δὲ καὶ ἀληθέστατά εἰσι τὰ περὶ τούτου ὑπὸ τινος τῶν ἡμετέρων ποιητῶν γραφέντα⁶⁸. Ἄν συνήθης τοῖς Σέρβοις ὄρκος εἶναι ὁ κατὰ τῶν ἀδελφῶν, μὴ καὶ ἡμεῖς δὲν ἀκούομεν συχνότατα ὁμοίους ὄρκους;⁶⁹ Δὲν ἐξύμνησεν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τὴν

67. Psichari, σ. 23.

68. Σ. Ν. Βασιλειάδης, Ἄττικαὶ νύκτες, Ἀθ. 1873, τ. Α', σ. 35 κέ. «Τὸ αἶσθημα τῆς φιλαδελφίας εἶναι τὸ κυριεῦον καὶ τὸ ἔθνικώτερον αἶσθημα, ὡς ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι παρ' ἀπάσῃ τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ τὸ κυριεῦον καὶ ἔθνικώτερον αἶσθημα εἶναι τὸ αἶσθημα τοῦ ἔρωτος... Ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἡμῶν ἄσμασι τὸ αἶσθημα καὶ αἱ σκηναὶ τῆς φιλαδελφίας κατέχουσι τὴν εὐρυτέραν θέσιν εἰς τὰς μᾶλλον συγκινητικὰς καὶ περικαλεῖς εἰκόνας. Εἶναι τι ἀληθῶς ἑλληνικὸν καὶ κατανουκτικώτατον ἡ ἀδελφικὴ αὐτὴ στοργὴ ἐν πολλοῖς ἄλλοις δημοτικοῖς ἄσμασιν, ἀλλὰ μάλιστα ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις ἢ *Κλεφτοπούλα*, οἱ *Χαραμηδες*, ἢ *Γέφυρα τῆς Ἄρτας*, εἶναι τι μεστὸν τοσαύτης ἀρετῆς, περιπαθείας, ἀφοσιώσεως καὶ τοσαύτης θυσίας, ὥστε αἱ νέαι αὐταὶ ἀδελφαὶ δύνανται ἐδτόλμως νὰ δώσωσι τὰς χεῖρας εἰς τὰς μεγάλας ἐκείνας ἀδελφάς των, οἷα ἡ Ἄντιγόνη καὶ ἡ Ἡλέκτρα κ.λ.π.»

69. *Νὰ χαρῶ τὰδέλφια μου· στή ζωῇ τῶν ἀδελφιῶ μου.*

ἀδελφικὴν στοργήν, καὶ δὲν θεωρεῖ ταύτην ὕψιστον ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαθόν;

*Τρία πράγματα μ' ἀρέσασιν εἰς τὸν ἀπάνω κόσμον.
Τὸ κάτεργο ποῦ περπατεῖ καὶ τάλογο ποῦ τρέχει,
τὰ δυ' ἀδελφάκια τὰ καλά, σὰν εἶν' ἀγαπημένα⁷⁰.*

Καὶ δὲν κρίνει ἡ δημώδης ποίησις ἀναθέματος ἄξιον τὸν ἀμφισβητοῦντα τὴν ἰσχὺν τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης;

*Ἀνάθεμά τον ποῦ τὸ εἶπῃ τὰδέρφια δὲν πονοῦνται·
τὰδέρφια σκίζουν τὰ βουνὰ καὶ δέντρα ξερριζώνουν,
τὰδέρφια ἐκυνηγῆσανε κ' ἐνίκησαν τὸ Χάρο⁷¹.*

Ἄνευ δὲ προκαταλήψεως περὶ μιμήσεως σλαβικῶν ἰδεῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐξετάζοντες τὸ σερβικόν, τὸ βουλγαρικόν καὶ τὸ ἑλληνικόν ἄσμα, καταλήγομεν εἰς ἀντίθετα τῶν τοῦ κ. Ψυχάρη πορίσματα. Οὗτος καίπερ ἀνομολογῶν τὴν ποιητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἄσματος, ὁμως φρονεῖ, ὅτι ἐν τῇ βουλγαρικῇ, τῇ ἀλβανικῇ καὶ τῇ ἑλληνικῇ παραλλαγῇ, παρατηρεῖται τις διαφθορά καὶ ἐξασθένησις τοῦ ἐν ἀρχῇ αἰσθήματος, οὗ ἔνεκα μεταβληθεὶς ὁ πρωτόθετος μῦθος προσηρμόσθη εἰς τὰ ἦθη καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν Σέρβων. Οἱ Ἄλβανοί καὶ οἱ Ἕλληνες, λέγει ὁ κ. Ψυχάρης, ἤκιστα ἐννοήσαντες τὸ κατισχύον ἐν τῷ σερβικῷ αἰσθημα, ἀντικατέστησαν τὰς πρὸς τὴν ἀδελφὴν ὑποσχέσεις δι' ὄρκου πρὸς τὴν μητέρα· ἄλλως δὲ ὁ γάμος ἐν τῇ ξένη εἶναι τι ἄηθες τοῖς Ἕλλησιν, ἀπεχθανομένοις τὴν ξενιτειάν, ἐνῶ τοῦναντίον ἐν Σερβίᾳ μεγάλην τιμὴν ὑπολαμβάνουσιν αἱ νεανίδες τὴν ἀποκατάστασιν ἐν μακρινῇ χώρᾳ. Τούτου ἔνεκα πάντες οἱ ἀδελφοί, ἐν τῷ σερβικῷ ἄσματι, ἐκ φιλαδελφίας στέργουσι τὸν ἐν τῇ ξένη γάμον τῆς ἀδελφῆς, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες, ἀγνοοῦντες τὸ ἔθιμον ἐκεῖνο, παρέλαβον ἔτοιμον τὸ θέμα, χωρὶς καλὰ καλὰ νὰ ἐννοήσωσι περὶ τίνος ἐπρόκειτο⁷².

Τί ὁμως συνάγομεν ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐρεῦνης τῶν σλαβικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἄσμάτων, ἂν μὴ σκοτιζώμεθα ἐκ τῆς πεπλανημένης γνώμης, ὅτι ἐν τοῖς τελευταίοις δάνεια αἰσθήματα ἀναπτύσσονται καὶ ἰδέαι ἄγνωστοι παρὰ τῷ λαῷ; Ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἄσματι βλέπομεν ἀρμονικὸν καὶ ἄρτιον ὄλον, ἐνῶ δραματικώταται περιπέτεια, μετὰ δυνάμεως καὶ τέχνης θαυμαστῆς ἐκτιθέμεναι, εἰς ἓνα μόνον τείνουσι σκοπόν, εἰς τὴν κατάδειξιν τῆς ἱερότητος ὑποσχέσεως, ἧς τὸ βάρος καὶ ἐν τῷ τάφῳ αἰσθάνεται ὁ δούς. Ἡ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἀδιάσπαστος καὶ ἔλλογος τῶν γεγονότων ἀλληλουχία χαλαροῦται καὶ ἐκλείπει ἐν τοῖς σλαβικοῖς, τὰ δ' ἀμίμητα ἐπεισόδια, ἐν οἷς εἰδυλλιακὴ χάρις ἀβιάστως συγκιρνεῖται μετὰ φρίκης τραγικῆς, ἢ ἄψυχος μίμησις ἀμαυροῦσα καθίστησι ψυχρὰ καὶ

70. Passow, ἀρ. 467.

71. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημοδῶν ἄσμάτων, σ. 275.

72. Psichari, σ. 27-28.

ἀγνώριστα. Ἐν τῷ ἑλληνικῷ Ἰσματι, ὁ μῦθος ἀπῆτει, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, νὰ νυμφευθῆ ἡ κόρη εἰς Βαβυλῶνα. Ἡ μήτηρ ἐν τοῖς γαμηλίοις ἑλληνικοῖς Ἰσμασι, παρίσταται πάντοτε, ἐν μόνον διαβλέπουσα ἐν τῷ γάμῳ, τὸν ἀπὸ τῆς κόρης χωρισμόν, καὶ διὰ τοῦτο μὴ θέλουσα νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ⁷³. Ὅθεν καὶ ἐν τῷ Ἰσματι τούτῳ δὲν στέργει τὸν γάμον, ἀφ' οὗ μάλιστα οὗτος πρόκειται νὰ γίνῃ μετὰ ξένου ἐκ μακρινῆς χώρας· δὲν στέργουσι δέ, διὰ τὴν πρὸς τὴν ξενιτειάν ἀντιπάθειαν τοῦ Ἑλλήνος, καὶ οἱ ἀδελφοί, πλὴν τοῦ Κωσταντῆ, ὅστις δὲν ὀρμᾶται εἰς τοῦτο ἐκ φιλαυτίας, ὡς ὑπέλαβεν ὁ Βόλλνερ⁷⁴. Αἱ παρακελεύσεις τοῦ Κωσταντῆ πρὸς νύμφευσιν τῆς ἀδελφῆς εἰς τὰ ξένα, παντελῶς ἄλλην ἐμποιοῦσιν ἐντύπωσιν τῷ Ἑλληνι ἀκροατῇ· ὁ νοῦς τούτου προσηλοῦται μόνον εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ξενιτευομένου ἀδελφοῦ, τοῦ μακροταξειδάρη· τὸ αἶσθημα τῆς ἰδιοτελείας ἐξαφανίζεται πρὸ τοῦ πόθου, τοῦ ἑλληνικωτάτου πόθου, τῆς μειώσεως τῶν ἀφορήτων δεινῶν τῆς ξενιτειᾶς. Ὁ Κωσταντῆς θὰ εὐρίσκη παρηγορίαν ἐν τῇ χώρᾳ, ἐν ἣ ὁ οἶκος τῆς ἀδελφῆς, καὶ αὐτὴ δὲν θὰ αἰσθανθῆ τὸν πόνον τῆς ξενιτειᾶς, συχνότατα βλέπουσα τὸν ἀδελφόν. Ἄλλ' ἡ μήτηρ φέρει ἄλλην ἀντίρρῃσιν, ἀπορρέουσαν ἐξ ἀκραιφνοῦς ἑλληνικοῦ αἰσθήματος, τοῦ οἰκογενειακοῦ φίλτρου, τοῦ ἐπιτάσσοντος τὴν συμμετοχὴν πάντων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ἐν τοῖς εὐτυχίμασι καὶ ἐν τοῖς δυστυχίμασι. Καὶ ὁ Κωσταντῆς ὑπόσχεται ὅτι ἐν τυχῇ λύπη ἢ χαρᾷ, πάντως θὰ φέρῃ τὴν ἀδελφὴν εἰς τὴν μητέρα, ἐπιλαθόμενος νὰ μνησθῆ τῆς ὑπὸ τοῦ θανάτου λύσεως τῆς ὑποσχέσεως, ἐνοχὸς οὕτω γενόμενος ὕβρεως, κατὰ τὰς ἑλληνικὰς δοξασίας, ὕβρεως ἢ ἀμειλίκτης τιμωρεῖ τὸ θεῖον. Ὑβρις εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τῆς μητρὸς πρόσκλησις τοῦ νεκροῦ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ὑποσχέσεως, τῆς ὕβρεως δὲ ταύτης δίδωσι δίκην θνήσκουσα. Ἐπῆλθε χρόνος δύστυχος, ἀπέθανον οἱ ὀκτὼ ἀδελφοί, ἐφονεύθη καὶ ὁ Κωσταντῆς, διότι μόνον οἱ βιαίως θανόντες ἐγείρονται τοῦ τάφου, κατὰ τὰς προλήψεις, ἃς ὁ λαὸς ἡμῶν ἐτήρησε μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὁ Κωσταντῆς ἔταξεν ἐγγυητὴν τῆς ὑποσχέσεως τὸν Θεὸν⁷⁵, καὶ οὗτος ἐφορᾷ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ταύτης. Ἀνίσταται τοῦ τάφου ὁ νεκρὸς, πορεύεται εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδελφῆς, καὶ

73. Γαμήλιον Ἰσμα Πελοποννήσου ἐν Λελέκου, Δημοτικῇ ἀνθολογίᾳ, σ. 142.

*Ὅλοι ἠθέλανε, ὅλοι ἀγαπᾶνε,
καὶ ἡ μαννοῦλά της, κείνη δὲ θέλει.*

Ἐτερον ἠπειρωτικόν ἐν Χασιώτου, Συλλογῇ, σ. 43.

*Ὅλοι βούλονται νὰ μᾶς τῆ δώσουν
κι ὁ ἀφεντούλης της δὲν μᾶς τῆ δίνει·
ὅλοι δύνονται νὰ μᾶς τῆ δώσουν
κ' ἡ μαννοῦλά της δὲ μᾶς τῆ δίνει.*

74. Wollner, σ. 268.

75. Ὅμοιον τύπον ὑποσχέσεως ἀπαντῶμεν καὶ ἐν ἑτέροις Ἰσμασι.

*Βάλλω τὸν ἥλιον νηγυστῆ καὶ τὰ βουνὰ μαρτύρους
(Τραπεζούντιον· Φιλολ. συνέκδημος, 1849, σ. 431).*

ἐκτυλίσσονται πρό ἡμῶν σκηναὶ ἀπαραμίλλου κάλλους, ἢ συνάντησις ἐν τῷ χορῷ, ἢ ὑπὸ τῶν πτηνῶν ἀποκάλυψις τῆς φρικτῆς ἀληθείας, ἢ ἀγωνία τῆς ἀδελφῆς προσπαθούσης νὰ ἐξακριβώσῃ ταύτην καὶ ἢ συνάντησις τῆς μητρὸς καὶ τῆς κόρης. Μόνον παράχορδον καὶ ψεκτέον ἐν τῇ ὄλῃ οἰκονομία τῆς διηγήσεως εἶναι ὁ θάνατος ταύτης, ἀνεξήγητος ὢν καὶ ἀδικαιολόγητος. Ἄλλ' ἴσως εἶναι τοῦτο προσθήκη μεταγενεστέρα, ἢ δὲ λύσις ἐν τῷ ἀρχετύπῳ ἄσματι ἦν διάφορος, καὶ δὴ ἢ ἐν τῇ Δ' παραλλαγῇ μεταμόρφωσις τῆς ἀδελφῆς εἰς γλαῦκα, τὸ δυσοίωνον πτηνὸν τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς καταστροφῆς. Ἡ μεταμόρφωσις φέρεται καὶ ἐν ἑτέρᾳ μεσσηνιακῇ παραλλαγῇ, ἧς τοὺς τρεῖς τελευταίους στίχους ἐδημοσιεύσαμεν πρό ἐτῶν.

Παρακαλιέται στὸ Θεὸ ἢ Ἀρετὴ καὶ λέει.

— «Θέ' μου καὶ κάμε με πουλί, κάμε με κουκουβάγια,
νὰ περπατῶ στὶς ἐρημιές, νὰ κλαίῃ τοὺς ἀδελφούς μου»⁷⁶.

Τοιαύτη λύσις καὶ τεχνικώτερα εἶναι, καὶ σύμφωνος καθόλου ταῖς μυθολογικαῖς παραστάσεσι τοῦ ἡμετέρου λαοῦ, καθ' ἃς ἢ μεταμόρφωσις ἐπέρχεται ἢ πρὸς τιμωρίαν στυγεροῦ ἐγκλήματος ἢ πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀναξιοπαθοῦντος ἀπὸ μεγίστης ὀδύνης καὶ θλίψεως.

Τοιοῦτο μὲν τὸ ἐλληνικὸν ἄσμα· τὰ δὲ σλαβικὰ ἀμοιροῦσι τῶν κατὰ μέρος καλλονῶν τούτου ἢ διατηροῦσι μόνον ἴσχη παραμεμορφωμένα αὐτοῦ, ἐλλείπει δ' ἐξ αὐτῶν καὶ ἡ τεχνικὴ συναρμογὴ τῶν καθ' ἑκάστον, ἢ τὴν ἐνότητα τοῦ συνόλου ἀπαρτίζουσα, καὶ ἡ ἐσωτερικὴ δικαιολογία τῶν ἐκτεθειμένων γεγονότων. Τὴν κόρην ζητοῦσιν εἰς γάμον ἀπὸ τὰ ξένα, ἀορίστως καὶ ἀσαφῶς, οὐχὶ ἐξ ὀρισμένης χώρας, καὶ δὴ ἐκ τῆς Βαβυλωνίας, ὡς ἐν τῷ ἐλληνικῷ. Στέργουσιν οἱ ἀδελφοί, οὐχὶ ὁμοῦ καὶ ἡ μήτηρ· ἀκατάληπτον τοῦτο, ἀφ' οὗ ὁ γάμος ἐν τῇ ξένῃ οὐδὲν ἔχει τὸ ἀπαῖδον πρὸς τὰ σλαβικὰ ἔθνη· μόνον ἐν τῇ δευτέρᾳ παραλλαγῇ τοῦ βουλγαρικοῦ ἄσματος, τῇ μάλιστα προσεγγιζούσῃ τῷ ἐλληνικῷ, δὲν δέχονται οἱ ἄλλοι ἀδελφοί, πλὴν τοῦ Δημητάρ, συνηγοροῦντος ὑπὲρ τοῦ γάμου. Ὑπισχνοῦνται οἱ ἀδελφοί ὅτι θὰ ἐπισκέπτονται τακτικῶς τὴν ἀδελφὴν των· ἀλλὰ θνήσκουσιν ἐκ πανώλους. Διατί; Τὸ σερβικὸν ἄσμα καὶ ἡ δευτέρα παραλλαγὴ τοῦ βουλγαρικοῦ οὐδαμῶς ἐξηγοῦσι τοῦτο· ἀλλ' ἢ πρώτη τοῦ βουλγαρικοῦ παραλλαγῇ ἀναφέρει τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου εἰς κατάραν τῆς μητρὸς, κατάραν σκληροτάτην καὶ ἀδικαιολόγητον· διότι χωρὶς νὰ φανῇ ἐναντιομένη εἰς τὴν ὁμόφωνον θέλησιν τῶν υἱῶν, ἐπικαλεῖται ὁμοῦ κατ' αὐτῶν τὴν πανώλη, ὅπως θερίση καὶ τοὺς ἐννέα υἱοὺς καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν· δη-

Βάλαν τὸν ἥλιο μάρτυρα καὶ τὸ φεγγάρ' ἐγγύη
(*Ἰατρὶοῦς*, σ. 66).

καὶ παρὰ τῷ βυζαντινῷ χρονογράφῳ Γεωργίῳ τῷ ἀμαρτωλῷ (Χρονικὸν Δ' 248, σ. 630 Murgalt): «δέδωκεν ἐγγυητὴν τὸν μεγαλομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Θεόδωρον».

76. Πανδώρα, 1867, τ. ΙΗ', σ. 94.

λονότι διὰ τὴν ὑπανδρείαν τῆς θυγατρὸς τῆς εἰς τὰ ξένα ζητεῖ τὸν ὄλεθρον συμπάσης τῆς οἰκογενείας αὐτῆς.

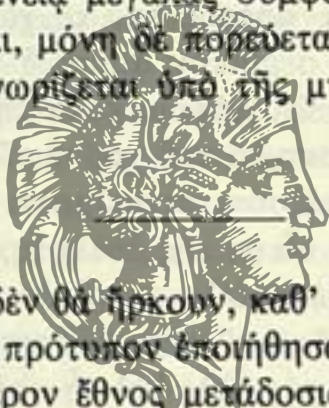
Ἡ θυγάτηρ ἐν τῇ ξένῃ θλίβεται μὴ βλέπουσα τοὺς ἀδελφούς· ὁ Θεὸς τὴν εὐσπλαγχνίζει καὶ διατάσσει ἀγγέλους τοῦ νὰ ζωογονήσωσιν ἓνα τῶν ἀδελφῶν, ἵνα τὴν ἐπισκεφθῇ. Ὅποια ἡ διαφορὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἄσματος ἀπὸ τῶν σλαβικῶν! Ἐν ἐκείνῳ ὁ Θεός, ὡς ἐγγυητὴς τῆς ὑπὸ τοῦ Κωσταντῆ δοθείσης τῇ μητρὶ ὑποσχέσεως, μεριμνᾷ περὶ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς. Δὲν παρίσταται ὁμοῦς αὐτοπροσώπως δρῶν, διότι οἰσοσδήποτε λόγος θὰ ἦτο ταπεινότερος τῆς περὶ τοῦ θείου μεγαλείου ἰδέας· ἀλλ' ἐκ τῆς τοιαύτης ἀποσιωπήσεως τὸ ἄσμα προσκτᾶται δύναμιν καὶ ὕψος· τὰ πάντα μαρτυροῦσιν, ὅτι ἐκτελεῖται βουλὴ Θεοῦ, εἰ καὶ μόνον τὰ πτηνὰ ὑποδηλοῦσι τοῦτο, τὰ διὰ τοῦ κελαδήματος ἐκφράζοντα τὴν φρίκην ἐπὶ τῷ θεάματι τοῦ πρὸ αὐτῶν παρελαύνοντος ζεύγους καὶ ἀναφωνοῦντα ὅτι διορῶσι μέγα θαῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἐν τοῖς σλαβικοῖς ὁμοῦς ἄσμασιν ὁ Θεὸς δὲν ἀπαξιοῖ νὰ ὀρίση μετὰ πολλῆς λεπτολογίας πάντα ὅσα ἠθελον συντελέσῃ πρὸς ἐπίτευξιν, οὐχὶ τῆς ἐκτελέσεως ἱερᾶς ὑποσχέσεως, ἀλλὰ τῆς προσκαίρου παραμυθίας θλιβομένης ἀδελφῆς. Διατάσσει τοὺς ἀγγέλους τοῦ νὰ ἐμβάλωσι ψυχὴν εἰς τὸν ἀδελφόν, καὶ καθοδηγεῖ αὐτοὺς πῶς νὰ κατασκευάσωσι δῶρα βλεδυρώτατα· ἄρτους ἀπὸ τὸ γῆμα τοῦ τάφου καὶ χαρίσματα ἀπὸ τὸ σάβανον, κατὰ τὸ σερβικόν ἄσμα· ἢ κίτταν ἀπὸ ἓν πέταλον καὶ ἀγγεῖον οἴνου ἀπὸ τὴν πλάκα τοῦ τάφου, κατὰ τὴν πρώτην τοῦ βουλγαρικοῦ παραλλαγῆν. Αἱ ἀποτρόπαιοι σκηναὶ τοῦ χοροῦ τῶν Μακαβρῶν τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης, οὐδὲν παρουσιάζουσι προσομοίον τοιαύτῃ εἰδεχθεῖ εἰκόνι.

Φθάνει ὁ ἀδελφὸς εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδελφῆς, αὕτη περιπτυσσομένη ἐλέγχει αὐτὸν τρυφερῶς διότι τὴν ἐγκατέλιπε καὶ τὸν ἐρωτᾷ ἀποτόμως διατί ἐγένη τόσον μαῦρος, ὡς νὰ ἐξῆλθε ἐκ τοῦ τάφου. Τοιαύτας ἐρωτήσεις ποιεῖται καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἄσματι ἡ ἀδελφὴ· ἀλλ' ἀφ' οὗ πρῶτον τὰ πτηνὰ ἐνέβαλον αὐτῇ τὰς δεινὰς ὑπονοίας. Ἐν τῷ σερβικῷ ἡ ἀδελφὴ θέλει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον, ὅπου βεβαίως δὲν τὴν ἀναμένει ἡ μήτηρ· οὐδένα λόγον ἔχει ἡ τοιαύτη ἀπόφασις, μόνον ὑπὸ τῆς δευτέρας βουλγαρικῆς παραλλαγῆς ἀτελῶς δικαιολογουμένη· οἱ ἀδελφοὶ εἶχον ὑποσχεθῆ νὰ τὴν φέρωσιν εἰς τὰ *περβίτια*, ἔθιμον βουλγαρικόν, οὗ ἀντίστοιχον σερβικόν δὲν ἤξεύρομεν. Ἄλλ' ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀδελφοῦ ἔληξε· τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα ἦτο νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ἀδελφὴν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτὴν εἰς τὴν μητέρα· ὅθεν ἡ ἐπάνοδος οὐ μόνον ἄνευ λόγου γίνεται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁμοῦς ὁ ἀδελφός, καίπερ εἰδὼς ὅτι εἰς ὄλεθρον ἄγει τὴν ἀδελφὴν, ἀσθενῶς ἀποτρέπει ταύτην, εἶτα δὲ πειθόμενος τὴν παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ· τὸ ἀσυνείδητον ὄργανον τῆς θείας βουλήσεως παρίσταται ἀντιστρατευόμενον ταύτῃ. Ἐναγκαλισθεῖσα τὴν μητέρα ἡ θυγάτηρ θνήσκει, θνήσκει δὲ καὶ ἐκείνη ἄνευ αἰτίας.

Τοιαύτη ἡ οἰκονομία τοῦ σερβικοῦ μάλιστα ἄσματος, ὃ ὑπέρτερον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνεκήρυξεν ὁ Βόλλνερ. Τὰ πάντα ἐλέγχουσιν, ὅτι ἐποιήθη κατὰ μίμησιν βουλγαρικοῦ προτύπου, διότι τὰ βουλγαρικὰ ἄσματα, μᾶλλον προσεγγίζοντα τοῖς ἑλληνικοῖς, διετήρησαν εἰ καὶ οὐχὶ πλήρη καὶ ἀδιάφθορον τὴν ἐσω-

τερικὴν δικαιολογίαν τῶν γεγονότων, ἅπερ ἀφηγοῦνται. Διεφύλαξαν δὲ τὰ βουλγαρικὰ καὶ πλείονα ἴχνη τῆς ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως. Τὸ ὄνομα τοῦ Κωσταντῆ παρέμεινεν ἐν τῇ πρώτῃ βουλγαρικῇ παραλλαγῇ. — Οἱ ἀδελφοὶ πάντες, καὶ οὐχὶ μόνος ὁ Κωσταντῆς, ὑπισχνοῦνται τῇ ἀδελφῇ ἀπ' εὐθείας⁷⁷ νὰ τὴν φέρωσιν εἰς τὰ περβίτια· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ παραλλαγῇ μόνος ὁ Δημητᾶρ ὑπισχνεῖται τοῦτο, μὴ στεργούσης τῆς μητρὸς νὰ νυμφεύσῃ μακρὰν τὴν κόρην τῆς, ὡς ἐν τῷ ἑλληνικῷ. — Ἡ μάννα καταρᾶται τοὺς ἀδελφοὺς πάντας. — Ἡ μάννα, κατὰ τὴν πρώτην παραλλαγὴν, μετὰ τὸν θάνατον τῶν υἱῶν, ἐγένετο μαῦρος κούκκος, ἦτοι ἔκραζεν ὡς κούκκος, ἀλλὰ δὲν μετεμορφώθη· (ἐν τῷ σερβικῷ ἀκούεται ἐκ τῆς οἰκίας τὸ μοιρολόγι τῆς μάννας ὡς λάλημα κούκκου). — Ἐν τῇ Α' καὶ τῇ Β' παραλλαγῇ ἡ ἀδελφὴ ἀποτόμως ἅμα ἰδοῦσα τὸν ἀδελφὸν ἐρωτᾷ, διατί εἶναι κίτρινος, ἢ διατί μυρίζει χῶμα, καὶ ἀπαντᾷ ἐκεῖνος προφασιζόμενος. — Ὅμοίως ἐν ταῖς αὐταῖς παραλλαγαῖς πτηνὸν ἀπορεῖ βλέπον διερχόμενον νεκρὸν μετὰ ζῶντος. — Ἐν τῇ Γ' παραλλαγῇ ἀναφέρεται ξηρὰ ἢ ἐρώτησις τῆς ἀδελφῆς περὶ ἀλλαγῆς τῆς ἐσθῆτος, ἐλλείπει δὲ ἢ ἐν τῷ ἑλληνικῷ φερομένη ἀπόκρισις τοῦ ἀδελφοῦ, μετὰ λεπτότητος ὑπαινισσομένου τὰς ἐπισυμβάσας τῇ οἰκογενεῖα μεγάλας συμφοράς. — Μένει ὁ ἀδελφὸς πρὸ τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἀφανίζεται, μόνη δὲ πορεύεται εἰς τὴν ἔρημον κεκλεισμένην οἰκίαν ἢ ἀδελφῇ. — Ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς μητρὸς καὶ θνήσκουσιν ἀμφοτέραι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Οἱ λόγοι ὁμοῦ οὗτοι δὲν θὰ ἦρκον, καθ' ἡμᾶς, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνώμης ὅτι κατὰ τὸ ἑλληνικὸν πρότυπον ἐποιήθησαν τὰ σλαβικά ἄσματα. Ἴνα βεβαιωθῇ ἢ ἀπὸ ἐνὸς εἰς ἕτερον ἔθνος μετάδοσις ἄσμάτων ἢ ἄλλων μνημείων τῆς δημώδους ἀγράφου φιλολογίας δεόν νὰ προσεπικουρῶσι καὶ λόγοι ἱστορικοί, ἀποδεικνύοντες ὅτι ὑπῆρχε ποτε φιλολογικὴ ἐπικοινωνία τῶν ἐθνῶν ἐκείνων, ὅτι μνημεῖα τοῦλάχιστον τῆς γραπτῆς φιλολογίας μετεφράσθησαν ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην γλῶσσαν. Ὅθεν καὶ ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἄλλο τεκμήριον τῆς πρωτοτυπίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἄσματος, πάλιν δυσκόλως θὰ συνετασσόμεθα τῇ γνώμῃ τοῦ κ. Ψυχάρη, εἰκάζοντος ὅτι τοῦτο ἐποιήθη κατὰ μίμησιν σλαβικῶν, διότι βέβαιον εἶναι, ὅτι οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες παρέλαβόν τι ἐκ τῆς σλαβικῆς φιλολογίας, ἢ κιστα δὲ ἄσματα δημώδη. Ἐκ τῶν βυζαντίων συγγραφέων μόνος Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ποιεῖται μνεῖαν σλαβικῶν ἄσμάτων. «Τῆς γε μὴν ἐπομένης θεραπείας.... ἦσαν οἱ φωναῖς ἐχρῶντο καὶ μέλεσι τραγικοῖς· ἦδον δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν, ὧν οἶον κλέος ἀκούομεν, οὐδέ τοι ἴδμεν»⁷⁸. Σφόδρα δὲ καταφρονητικῶς λαλεῖ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὁμνῶν τῶν Βουλγάρων ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς. «Λῆρος γὰρ τοῖς ἐκεῖ παίδευσις ἄ-

77. Καὶ ἐν τῇ Η' ἑλληνικῇ παραλλαγῇ ὁ Κωσταντῆς ὑπισχνεῖται εἰς τὴν ἀδελφὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν μητέρα.

78. Νικηφ. Γρηγορᾶ Η' 18, σ. 377 Bonn.

πασα καὶ ρυθμὸς καὶ μοῦσα ἐμμελῆς ἱερᾶς ὑμνωδίας, βάρβαρον ἠσκηκόσι γλῶτταν ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἦθη μάλα γέ τοι εὐφυῶς προσήκοντα σκαπάνη. Οὐ γὰρ μιξοβάρβαρον μὲν, εὐρυθμον δὲ τὸν ἦχον προῦφερον, ἀλλ' ὄλον βοσκηματώδη καὶ ὄρειον καὶ ὁποῖον ἂν οἱ νομάδων ἄσαιεν παῖδες, ὁπότε πρὸς τὰς ραχίας καὶ τὰς νάπας τὸ ποιμνιον ἄγοιεν ὄρη ἐν εἰαρινῇ, ὅτε τε γλάγος ἄγγεα δεύοι»⁷⁹. Πάνυ ἄρα ἀμφίβολον, ὅτι τοιαῦτα ἄσματα ἐξήλωσαν οἱ βυζάντιοι, καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μετέφρασαν.

Δὲν συμβαίνει ὁμοίως τὸ αὐτὸ τοῖς Σλάβοις· τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια εἶναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἢ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἔθνων ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μιμῆσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ Ἰ' ἰδία αἰῶνος καὶ μετέπειτα Ἑλληνας ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, λειτουργικά καὶ ἀσκητικά βιβλία, καὶ πληθὺν ἄλλων ἔργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ρῶσσοι καὶ Σέρβοι⁸⁰. Ἐν τοῖς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων μεταφραστῆσιν ἑλληνικοῖς ἔργοις συγκατελέγετο πιθανῶς καὶ τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, πρὸς ὃ στενωτάτην ἔχει σχέσιν τὸ δημῶδες ἄσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, εἰς τὸν ἀκριτικὸν ἀναμφηρίστως ὑπαγόμενον κύκλον. Τὸ κείμενον τῆς βουλγαρικῆς μεταφράσεως δὲν περιεσώθη μέχρις ἡμῶν, ἀλλ' ἡ σωζομένη ρωσικὴ ἐγένετο, κατὰ τοὺς σλαβολόγους, ἐκ νοτιοσλαβικῶν καὶ ὀλίγων σερβικῶν μεταφράσεων⁸¹. οἱ δὲ Σέρβοι τὰ πλεῖστα ἐν τῇ φιλολογίᾳ τῶν ἑλληνικῶν ἔργων δὲν μετέφρασαν ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλ' ἐκ βουλγαρικῶν μεταφράσεων⁸².

Ἄλλ' ὑπάγεται ἀληθῶς εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον τὸ δημῶδες ἄσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ; Διότι τούτου ἀποδεικνυμένου καὶ ἡ πηγὴ τῶν σλαβικῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ γίνεται κατάδηλος⁸³.

Τὴν γνώμην ταύτην ἐξήνεγκον πρῶτοι οἱ ἐκδόται τοῦ ἔπους κ.κ. Σάθας καὶ Λεγρὰνδ⁸⁴, ἀλλὰ πλὴν τοῦ Rambaud⁸⁵ πάντες οἱ μνημονεύσαντες ταύτης τὴν ἐθεώρησαν ἀπίθανον καὶ ἀβάσιμον⁸⁶. Καὶ ἦτο εὐκολὸς ἡ ἀνασκευὴ αὐτῆς. Πρὸς ἀπόδειξιν ἔφερον δύο μόνον λόγους, οὐχὶ πολὺ ἰσχυροῦς ἀναμφιβόλως. Τὴν ταυτότητα (ἐν τῇ Ἰ' παραλλαγῇ) τοῦ ὀνόματος τῆς ἀδελφῆς τοῦ Κων-

79. Αὐτ., σ. 379.

80. B. Jirecek, Geschichte der Bulgaren, Prag 1876. A. N. Pypin u. V. D. Spasovich, Geschichte der slavischen Literaturen, Leipzig 1880, τ. I.

81. Wesselofsky, Bruchstücke des byzantinischen Epos in russischer Fassung ἐν Russischen Revue, 1975, τ. VI, σ. 540. Βλ. καὶ Pypin, ἔνθ' ἂν., σ. 212.

82. Pypin, αὐτ., σ. 202 κέ.

83. Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους (σ. XLIX) οἱ κ.κ. Σάθας καὶ Λεγρὰνδ λέγουσιν ὅτι «πολλοὶ βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀναφέρουσιν, ὅτι δημῶδη ἑλληνικὰ ἄσματα ἦσαν κοινότατα ἐν σλαβικαῖς χώραις», οὐδεμίαν ὁμοίωσιν ἐπάγουσιν μαρτυρίαν τούτου.

84. Sathas - Legrand, αὐτ.

85. Ἐν Revue des deux Mondes, 1875, τ. X, σ. 933.

86. Σ. Π. Λάμπρου, Βιβλιοκρισία περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Σάθα καὶ Λεγρὰνδ, σ. 2, καὶ ἐν Ἀθηναίῳ. F. Liebrecht, Zur Volkskunde, 1879, σ. 196. Wollner, σ. 264 κέ. Psichari, σ. 12 κέ.

σταντίνου Εὐδοκίας καὶ τῆς συζύγου τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, καὶ ἔπειτα τὴν ἄρνησιν τῆς συζύγου τοῦ Ἀνδρονίκου Δούκανά νυμφεύση τὴν θυγατέρα τῆς τῷ ἐμίρη Μουσούρ. Ὅθεν μετὰ πολλῆς εἰρωνείας μνημονεύων καὶ ἀνασκευάζων τοὺς λόγους τούτους ὁ Βόλλνερ ἀποφαίνεται, ὅτι παντὶ ἔχοντι ὀφθαλμοὺς εἶναι πρόδηλον ὅτι οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὸ ἔπος καὶ τὸ δημῶδες Ἰσμα· ὁ δὲ κ. Ψυχάρης ὅτι ὄλως διάφορα τῶν ἐν τῷ Ἰσματί εἰσι τὰ ἐν τῷ ἔπει ἐκτιθέμενα γεγονότα, καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ περιλήψις τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἔπους καταδείκνυσι τὸ ἀβάσιμον τῆς εἰκασίας τῶν ἐκδοτῶν αὐτοῦ.

Ἡ ἐκδοσις καὶ ἄλλων κειμένων τοῦ βυζαντιακοῦ ἔπους, διευκολύνουσα καὶ σπουδαίως ὑποβοηθοῦσα τὴν μελέτην τῆς σχέσεως τούτου πρὸς τὴν δημῶδη ποίησιν⁸⁷ καὶ ἡ γνῶσις πλειόνων παραλλαγῶν τοῦ Ἰσματος, καθιστᾷσιν ἡμῖν δυνατὴν τὴν ἀπόδειξιν τῆς γνώμης περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ Ἰσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ἦν μετὰ πολλῆς ὀξυνοίας ἐξήνεγκον οἱ πρῶτοι ἐκδοταὶ τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα. Οἱ πολεμήσαντες τὴν γνώμην ταύτην δὲν εἶχον ὁμολογουμένως ἄδικον, κρίνοντες ἀνεπαρκῆ τὰ προσαγόμενα πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῆς ἐπιχειρήματα. Ἀλλ' αἱ μὴ ἐξετάσθαι παραλλαγαὶ τοῦ δημοτικοῦ Ἰσματος καὶ τὰ δημοσιευθέντα κατόπιν κείμενα τοῦ ἔπους παρέχουσιν ἡμῖν ἀποδείξεις πειστικωτάτας περὶ τῆς σχέσεως τούτου πρὸς ἐκεῖνο. Οὐδεμίαν δὲ ροπήν ἔχει νομίζομεν, εἰς τὸ ζήτημα ἢ ἐξετάσις περὶ τοῦ πότερὰ εἰσι τὰ παλαιότερα καὶ ἀρχέτυπα, τὰ δημοτικὰ Ἰσματα ἢ τὸ ἔπος, εἴτε ἐκ τοῦ κύκλου τῶν ἀκριτικῶν Ἰσμάτων τοῦ λαοῦ ἐποιήθη τὸ ἔπος, εἴτε ἐξ ἐπεισοδίων τοῦ ἔπους μεταβαλλομένων ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ παραφθειρομένων διεπλάσθησαν τὰ Ἰσματα, προδήλου οὐσης τῆς πρὸς ἄλληλα ὁμοιότητος τοῦ ἔπους καὶ τῶν Ἰσμάτων, οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ταῦτα ἐποιήθησαν κατὰ μίμησιν σλαβικῶν. Πιθανώτατον ἀπ' ἐναντίας, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς μῦθος μετεδόθη τοῖς Σλάβοις διὰ τῆς αὐτῆς καὶ τὸ ὑπὸ τούτων μεταφρασθὲν ἑλληνικὸν ἔπος ὁδοῦ, ἂν μὴ ἐλήφθη ἐξ αὐτῶν τῶν σλαβικῶν τούτου μεταφράσεων.

Εἰσι δ' αἱ ὁμοιότητες τοῦ ἔπους καὶ τοῦ Ἰσματος αὗται:

Α'. Τὰ ὀνόματα τῶν δρώντων προσώπων· ὁ ἀδελφὸς ὀνομάζεται Κωνσταντίνος ἐν πάσαις ταῖς παραλλαγαῖς τοῦ ἑλληνικοῦ Ἰσματος καὶ ἐν τῇ Α' τοῦ βουλγαρικοῦ, πρεσβύτερος δὲ τῶν ἀδελφῶν ἐν τῇ Ζ' ἑλληνικῇ παραλλαγῇ. Ἐν τῷ ἔπει ὁ πρεσβύτερος τῶν ἀδελφῶν λέγεται ἐπίσης Κωνσταντίνος⁸⁸. Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ ὄνομα Κωνσταντίνος εἶναι συνηθέστατον ἐν τοῖς δημοτικοῖς Ἰσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου.

87. Ὁ πρῶτος τόμος συλλογῆς τῶν δημοτικῶν ἑλληνικῶν Ἰσμάτων, ἦν σκοποῦμεν νὰ ἐκδώσωμεν, περιέχει ὑπὲρ τὰ ὀκτακόσια Ἰσματα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ἐκδεδομένα τε καὶ ἀνέκδοτα. Τὸ μέγα πλῆθος αὐτῶν καταφαίνεται ἐκ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὴν συλλογὴν τοῦ Passow, ἧτις καίπερ περιλαμβάνουσα σχεδὸν πάντα τὰ μέχρι τοῦ 1860 γνωστὰ Ἰσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, περιέχει ἑπτακόσια περίπου Ἰσματα παντοίας ὄλης, ὧν ὀλίγα μόνον τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου.

88. Σάθα - Λεγράνδ, στ. 303. Lambros, Collection des romans Grecs, P. 1880, στ. 187. Μηλιαράκη, Βασιλεῖος Διγενῆς Ἀκρίτα, ἐν Ἀθ. 1881, στ. 320.

Τὴν ἀδελφὴν ὀνομάζει Εἰρήνην (κὺρ Ἐρῆν) ἢ τραπεζουντία Η' παραλλαγή. Εἰρήνη δὲ καλεῖται ἢ ἀδελφὴ καὶ ἐν τῷ ἔπει⁸⁹.

Ἐν ταῖς πλείσταις ὁμῶς τῶν παραλλαγῶν ὀνομάζεται Ἀρετὴ, τὸ δ' ὄνομα τοῦτο δὲν εἶναι σπάνιον ἐν ἄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου⁹⁰. Ἐπίσης ἐν τοῖς αὐτοῖς ἄσμασι ἀναφέρεται συχνάκις καὶ τὸ ὄνομα τῆς Εὐδοκίας⁹¹.

Β'. Ἡ μάννα εἶναι χήρα. Ρητῶς ἀναφέρεται τοῦτο ἐν τῇ ΙΓ' καὶ τῇ ΙΔ' παραλλαγῇ· αἱ λοιπαὶ ὑποδηλοῦσι τὴν χηρείαν τῆς μητρός, μὴ μνημονεύουσαι τὸν πατέρα, πλὴν τῆς ΙΕ' ἐν ἣ γίνεται καὶ πατρὸς μνεία. Κατὰ τὸ ἔπος, ὅτε ἠρπάγη ἢ Εἰρήνη ὁ πατὴρ ἦτο εἰς τὸν πόλεμον⁹², ἢ εἰς ἐξορίαν⁹³, ἢ

εἰς κάποιον ταξίδι,

σ' ἐκεῖνο ποῦ τὸν ἐξώρισαν λαὸν νὰ συναθροίσῃ⁹⁴

ὄθεν καὶ μόνης τῆς μητρός ζητεῖται ἢ συγκατάθεσις διὰ τὸν γάμον⁹⁵. Ἐν τῇ ρωσικῇ ὁμῶς μεταφράσει τοῦ ἔπους, ἢ μάννα εἶναι πτωχὴ χήρα ἐκ βασιλικοῦ γένους⁹⁶.

Γ'. Ἀριθμὸς ἀδελφῶν. Εἶπομεν ἀνωτέρω, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ποδοθῇ ἰδιάζουσα τις ἔννοια εἰς τὸν ἀριθμὸν ἐννέα τῶν ἀδελφῶν. Δύο τῶν παραλλαγῶν (ἢ Η' καὶ ἢ ΙΓ') ἀναφέρουσιν ὀκτῶ ἀδελφοὺς. Κατὰ τὸ ἔπος πέντε ἦσαν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀνδρονικοῦ⁹⁷, κατὰ δὲ τὴν ρωσικὴν μεταφράσιν τρεῖς⁹⁸.

Δ'. Τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν κ' ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε⁹⁹. σὰ σκοτεινὰ τὴν εἶδουξες κτλ. Τὴν ἐξήγησιν τούτων παρέχει τὸ ἔπος. Μάννας ἢ ἀστρολόγοι προεῖπον τῷ πατρί, ὅτι θ' ἀρπάσῃ ὁ Ἄιμρᾶς τὴν κόρην, ὅταν γίνῃ δώδεκα

89. Ἐν τῷ κειμένῳ οὐ μνημονεύει ὁ Δαπόντες. (Lambros, σ. C). Μηλιαράκη, σ. 68. Λάμπρος, σ. 67.

90. Μανούσου Β', σ. 29. Legrand, Recueil, ἀρ. 138. Ἐθνικ. Ἡμερολ., 1865, σ. 42 κέ, τοῦ 1866, σ. 258-259. Βύρων, τ. Β', σ. 191-192 κλπ. Ἐν τραπεζουντίοις ἄσμασι τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἢ θνήσκουσα μνηστὴ τοῦ Κωνσταντῆ λέγεται Ἀρετὴ (Εὐξείνος Πόντος, 1880, σ. 143. 224. 239) ἢ Εἰρήνη (Deffner's, Archiv, σ. 123).

91. Βλ. πλὴν τῶν ἀφηγουμένων τὴν ἀρπαγὴν τῆς Εὐδοκίας ὑπὸ τῶν Ἀπελατῶν καὶ ἐν Ἰμβριον ἄσμα ἐν τῷ ἐν ΚΠ. ἑλλ. φιλ. συλλ., τ. Θ', σ. 359.

92. Λάμπρ., σιχ. 121.

93. Ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Κρυπτοφέρρης. (Lambros, σ. XCII).

94. Μηλιαράκη, σ. 290. 508.

95. Μηλιαράκη, σ. 576 κέ. Λάμπρ., σ. 507. Σάθα-Λεγράνδ, σ. 138.

96. Wesselofsky, ἐνθ' ἀν., σ. 546.

97. Σάθα-Λεγράνδ, σ. 67 κέ. Μηλιαρ., σ. 32. 502 κέ. Λάμπρ., σ. 23 κέ. Κείμενον παρὰ Δαπόντε (Λάμπρ., σ. C). Ἐν καππαδοκικῷ ἄσματι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ἀναφέρονται ἐννέα υἱοὶ τοῦ Ἀνδρονικοῦ, ὧν ὁ εἰς ὀνομάζεται Κωνσταντίνος. (Δελτίον τῆς Ἴστορ. Ἐταιρείας, τ. Α', σ. 719.

98. Wesselofsky, σ. 546.

99. Πρβλ. Δούκα, κεφ. 39, σ. 291 Bonn: «παρθένοι, ἅς οὐχ ἑώρα ἥλιος». Μηλιαράκη, σ. 1757: «ἐκείνην [Εὐδοκίαν] ὅπου ὁ ἥλιος, οὔποτε δὲν εἶδεν ὄλωξ». σ. 1766: «νὰ μάθη δὲν ἐδύνετον ὁ ἥλιος ἂν τὴν εἶδεν».

ἐτῶν· καὶ διὰ τοῦτο ἔκτισεν ἐκεῖνος πρὸς κατοικίαν τῆς Ἰδίου παλάτιον καὶ ἐπιμελῶς τὴν ἐφρούρει¹⁰⁰.

Ε'. Προξενιά ἀπὸ τῆ Βαβυλῶνα. Ἐν τῷ ἔπει ὁ Ἀμιράς, ὁ νυμφευθεὶς τὴν Εἰρήνην λέγεται κύριος Συρίας, καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ Μηλιαράκη ἐκδοθεῖσαν διασκευὴν τοῦ Εὐσταθίου

*ἐγράφη εἰς τὴν Συρίαν,
στὴν Βαβυλῶνα τὴν καλὴν, τὴν πόλιν τὴν μεγάλην¹⁰¹.*

Αἱ πλείσται τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἄσματος ἀναφέρουσιν ὀνομαστί τὴν χώραν, ὀπόθεν ἐζητεῖτο εἰς γάμον ἢ κόρη· τὰ σλαβικά δὲ ἄορίστως λέγουσιν, ὅτι ἐνυμφεύθη εἰς τὰ ξένα. Ἡ ἄοριστία αὕτη ἰδιάζει καὶ τῆ ρωσικῆ μεταφράσει τοῦ ἔπους. «Πάντες οἱ τοπικοί, οἱ γεωγραφικοί καὶ οἱ ἱστορικοί προσδιορισμοὶ ἐλλείπουσιν ἐκ ταύτης, ἢ γενικῶς καὶ ἄορίστως ὑποδηλοῦνται. Τὸ γεωγραφικὸν μάλιστα μέρος περιορίζεται εἰς ἀπλὴν μνειάν τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ἀραβικῆς χώρας, τῆς ἑλληνικῆς πόλεως, τοῦ Εὐφράτου καὶ τῶν τοιούτων»¹⁰².

ΣΤ'. Ἡ μήτηρ δυσφορεῖ νὰ νυμφεύσῃ τὴν κόρην τῆς εἰς τὰ ξένα. Ἐν τῷ ἔπει φοβεῖται μὴ ὁ γαμβρός, ὡς ἔθνικός, ἀποδειχθῆ ἄστοργος, ἐστερημένος εὐγενῶν αἰσθημάτων¹⁰³.

Ζ'. Βάνει ἐγγυητὴν τὸν Θεὸν ὅτι θὰ φέρῃ τὴν ἀδελφὴν. Ἐν τῷ ἔπει ὁ Ἀμιράς, ὁ νυμφευθεὶς ταύτην, τὸν Θεὸν δίδει μάρτορα νὰ ὑποστρέψῃ πάλιν¹⁰⁴.

Η'. Κατὰρα τῆς μητρὸς. Ἐν τῷ ἔπει ἡ μήτηρ παρακελεύουσα τοὺς υἱοὺς ὅπως σπεύσωσι νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν ἀδελφὴν, ἀπειλεῖ ὅτι θὰ τοὺς καταρασθῆ, ἂν μὴ ποιήσωσι τοῦτο· ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Κρυπτοφέρρης:

*καὶ τὴν κατάραν τὴν ἐμὴν λήψεσθε καὶ πατρῶαν,
εἰ τοῦτο οὐ ποιήσητε καθὼς ὑμῖν ὑπέσχον¹⁰⁵.*

Ἐν τῇ τοῦ Εὐσταθίου διασκευῇ ἡ μήτηρ ἀποτείνει τὸν λόγον πρὸς τὸν υἱὸν Κωνσταντῖνον:

μὴν φοβηθῆς τὸν θάνατον παρὰ μητρὸς κατάραν·

100. Μηλιαράκη, στ. 51 κέ. Λάμπρ., στ. 45 κέ. Κείμενον παρὰ Δαπόντε (Λάμπρ., σ. C).

101. Μηλιαράκη, στ. 302-303.

102. Wesselofsky, σ. 45.

103. Μηλιαράκη, στ. 588 κέ. Σάθ. - Λεγρ., στ. 150 κέ. Σημειωτέον ἐν παρόδῳ, ὅτι μετὰ τὸν 157 στίχον οὐδὲν λείπει ὡς ἐσφαλμένως ἐσημειώσαντο οἱ ἐκδόται, διότι τὸ «ταῦτα» ἀναφέρεται εἰς τὰνωτέρω. Ὅθεν ἀβάσιμος ἡ εἰκασία τοῦ κ. Ψυχάρη καὶ τὰ πορίσματα ταύτης περὶ Βυζαντιῶν καταφρονούντων τὰ δημῶδη ἄσματα. Τοῦναντίον πᾶσαι αἱ διασκευαὶ τοῦ ἔπους, μάλιστα δὲ ἡ ὑπὸ Μηλιαράκη, εἰσὶν ἀνάπλευοι δημωδῶν ἄσμάτων ἢ στίχων τοιούτων, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ θάποδειξωμεν.

104. Σάθ. - Λεγρ., στ. 414. Μηλιαράκη, στ. 866.

105. Λάμπρ., σ. XCI.

μητρός κατάραν φύλαγε, κομμάτια κατακόπτου·
καὶ ὅταν ἀποθάνετε ἐσεῖς οἱ πέντε ὄλοι,
τότεσ ἄς τὴν (ε) πάρουσιν ἐκεῖνοι πάντες ὄλοι¹⁰⁶.

Θ'. Ἡ μήτηρ ζητεῖ τὴν θυγατέρα ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον. Καὶ ἐν τῷ ἔπει ἀπὸ αὐτὸν ζητεῖ τὴν θυγατέρα ἢ μήτηρ, αὐτὸς πρωταγωνιστεῖ ἐν τῇ λυτρώσει τῆς ἀδελφῆς, οἱ δὲ λοιποὶ τέσσαρες ἀδελφοὶ σκιάζονται ἐξ ὀλοκλήρου ὑπ' αὐτοῦ. Ἐν τῇ διασκευῇ τοῦ Πετριτζη ἡ μήτηρ λέγει τῷ Κωνσταντῖνω:

Ἐπαρε τὰ ἀδέλφια σου, νιέ μου Κωνσταντῖνε,
καὶ σῦρε καὶ πολέμα τον σ' ὅποιον τόπον εἶναι·
καὶ ἐλπίζω εἰς τὸν Θεὸν νὰ φανῆς ἀντρειωμένος
καὶ Ἀμιρᾶς ὁ ἄπιστος νὰ βγῆ ἐντροπιασμένος.
Ἐλπίζω καὶ τὴν κόρη μου καὶ σένα ἀδελφή σου
νὰ τνε φέρης γλήγορα στὴ συνοδιὰ μαζί σου...
Καὶ παρευθὺς ὁ Κωνσταντῆς τὴν κεφαλὴ του γέρνει
καὶ τῆς μητρός του τὴν εὐχὴ μὲ ὑπακοὴ παίρνει,
καὶ σὰν ἐπῆρεν τὴν εὐχὴ σελλώνει τὸ φαρί του
ὁμοίως κ' οἱ ἐπίλοιποι καὶ ἄλλοι ἀδελφοὶ του¹⁰⁷.

Ἐν δὲ τῇ διασκευῇ τοῦ Εὐσταθίου:

Αὐτὸς (Κωνσταντῖνος) δ' ἀκούσας τῆς μητρός τοὺς λόγους παραυτίκα
τὸν μαῦρον ἐπιλάλησε στὸν Ἀμιρᾶν ἐπῆγεν
καὶ μετ' αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ ἐσθάσασιν κατόπιν·
ἄλογα ἐκαβαλλικεύσασιν ἀρματωμένοι οὗτοι.
Καὶ ὡς εἶδεν ὁ Ἀμιρᾶς τὸν νεὸν Κωνσταντῖνον,
τῆς κόρης τὸν αὐτάδελφον, πούρχετον πρὸς ἐκεῖνον κτλ.¹⁰⁸

Γ'. Ἄλογον τοῦ νεκροῦ Κωσταντῆ. Ἐν τῷ ἔπει περιγράφεται θαυμασίως ὁ ἵππος τοῦ Κωνσταντῖνου:

Φαριν ἐκαβαλλίκευεν φητιλόν, ἀστερᾶτον,
ἐμπροσθεν εἰς τὸ μέτωπον χρυσὸν ἀστέρα εἶχε,
τὰ τέσσαρά του νύχια ἀργυροζάπωτ' ἦσαν,
καλλιγοκάρφια ἀργυρᾶ ἦτον καλλιγωμένον κτλ.¹⁰⁹

Καὶ κατὰ τὴν διασκευὴν τοῦ Πετριτζη:

Τὸ ἄλογο τοῦ Κωσταντῆ ἔτρεχεν στὸν ἀέρα
εἰς τὸ κεφάλι εἶχενε ἕναν χρουσοῦ ἀστέρα κτλ.¹¹⁰

106. Μηλιαράκη, στ. 325 κέ. Βλ. καὶ στ. 854 κέ. Σάθ. — Λεγρ., στ. 402 κέ.

107. Λάμπρ., στ. 187 κέ.

108. Μηλιαράκη, στ. 332 κέ.

109. Μηλιαράκη, στ. 338 κέ.

110. Λάμπρ., στ. 201 κέ.

ΙΑ'. Ὁ Κωνσταντῆς ἐπανάγει τὴν ἀδελφὴν εἰς τὴν μητέρα. Ἐν τῷ ἔπει ὁ Κωνσταντῆς νικήσας ἐν μονομαχίᾳ τὸν ἄρπαγα Ἀμιρᾶν ἀνακτᾶται τὴν κόρην, ἣν πάντες οἱ ἀδελφοὶ ἐπανάγουσιν εἰς τὴν μητέρα.

Ἰσως τις ἀντείπη, ὅτι εἰ καὶ τοσαύτη καταπληκτικὴ ὁμοιότης παρατηρεῖται ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον, ὅμως ὁ μῦθος τοῦ ἄσματος καὶ τοῦ ἐν τῷ ἔπει ἐπεισοδίου οὐδὲν ἔχουσι κοινὸν πρὸς ἄλληλα. Διότι οὐδαμοῦ τοῦ ἔπους ἀναφέρεται ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ὑποσχέσεως ὑπὸ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ἡ ἐπάνοδος τῆς κόρης εἰς τὴν μητέρα καὶ ὁ θάνατος ταύτης, ἅπερ ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τοῦ μῦθου ἐν τῷ δημοτικῷ ἄσματι. Ἄλλ' οὐδαμῶς ἄπορον, οὐδὲ δυσεξηγήτον θάφαν ἡ τοῦτο τοῖς μελετήσασιν τὴν σχέσιν τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων καὶ τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα. Ἐν μὲν τοῖς δημοτικοῖς ἄσμασιν ἐκτίθενται εἰς τὸν Διγενῆ ἢ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀναφερόμενοι μῦθοι καὶ παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πλούσια λείψανα τῆς παλαιᾶς τῶν προγόνων μυθολογίας, οἱ δ' εὐημερίζοντες διασκευασταὶ τοῦ ἔπους ἀποφεύγουσι τοῦναντίον ἐφ' ὅσον δύνανται πᾶν τὸ μυθῶδες καὶ ἀπίθανον, πρότυπον ἔχοντες τὰς βυζαντιακὰς ἐμμέτρους χρονογραφίας. Ἀπλῆ σύγκρισις διαφόρων κλάδων τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου πρὸς παραπλήσια τοῦ ἔπους ἐπεισόδια οὐδεμίαν καταλείπει περὶ τούτου ἀμφιβολίαν. Παραδείγματα πρόκεινται ἡμῖν τὰ κατὰ τὴν μνηστειάν τοῦ Διγενῆ καὶ τῆς Εὐδοκίας, τὰ κατὰ τὴν ἄρπαγην ταύτης ὑπὸ τῶν Ἀπελατῶν, τὰ κατὰ τὴν πάλην τούτου καὶ τῶν Ἀπελατῶν ἢ τοῦ Χάρου καὶ πλεῖστα ἄλλα. Οὕτως ἐν τῷ δημῶδει ἄσματι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ ἔχομεν νέαν ποιητικὴν διασκευὴν μῦθου ἑλληνικοῦ ἀρχαιοτάτου, ἐν τῷ ἔπει ὅμως ἀνευρίσκομεν ἐκεῖνα μόνον τὰ στοιχεῖα τούτου, ὅσα ἦσαν ἐπιτηδέωτερα εἰς προσαρμογὴν πρὸς ἱστορικὴν ἀφήγησιν.

Εἶναι δ' ὁ ἑλληνικὸς μῦθος, ὁ περὶ ἐπανάδου νεκροῦ ἔραστοῦ εἰς τὴν ἐρωμένην. Τὴν νεωτάτην τούτου διάπλασιν ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν θαυμασιῶν διηγήσεων Φλέγοντος τοῦ Τραλλιανοῦ, καθ' ἣν ἡ νεκρὰ Φιλίνιον, νύκτωρ προσέρχεται εἰς τὸν ἀγνοοῦντα τὸν θάνατον αὐτῆς μνηστήρα· προσέρχεται δὲ θεία βουλήσει· «οὐ γὰρ ἄνευ βουλήσεως ἦλθον ἐνταῦθα» ὑποτίθεται λέγουσα¹¹¹. Παραπλήσιος εἶναι ὁ μῦθος τοῦ Πρωτεσιλάου, ὅστις «καὶ μετὰ θάνατον ἐρῶν τῆς γυναικὸς κατὰ μῆνιν Ἀφροδίτης ἠτήσατο τοὺς κάτωθεν ὄντας ἀνελθεῖν, καὶ ἀνελθὼν εὗρεν ἐκείνην ἀγάλματι αὐτοῦ περικειμένην. Αἰτήσαντος δέ, φασί, μὴ ὑστερεῖν αὐτοῦ ξίφει διεχρήσατο ἑαυτήν»¹¹². Ὁ ἀρχέτυπος δὲ μῦθος, εἶναι ὁ τοῦ Ἀδώνιδος, τοῦ μετὰ θάνατον διὰ τὸν ἔρωτα

111. Φλέγοντος Τραλλιανοῦ, Περὶ θαυμασιῶν Α', 1.

112. Εὐσταθ. εἰς Ἰλιάδ. Β, 701, σ. 325. Λουκιαν., Νεκρ., διάλ. 23. Σχόλ. εἰς Ἀριστείδ. Κοινὴν ἀπολογίαν, σ. 374 C: «τοὺς κάτω δαίμονας ἠτήσατο καὶ ἀφείθη μίαν ἡμέραν, καὶ συνεγένετο τῇ ἑαυτοῦ γυναικί». Πρβλ. Φιλοστράτ., Ἡρωικ. 2, σ. 663. Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν τοῦ μῦθου ὁ Πρωτεσίλαος ἀναβιοῖ προσκαιρῶς, δεήσει τῆς γυναικὸς. (Hygin., Fab. 103: "Quod uxor Laodamia Acasti filia cum audisset eum perisse, flens petit a diis, ut sibi cum eo tres horas colloqui liceret. Quo impetrato a Mercurio reductus [tres horas cum eo colloquuta] est. Quod iterum cum obisset Protesilaus [dolorem pati non potuit Laodamia]. Βλ. καὶ Fab. 104.

τῆς Ἀφροδίτης ἀνιόντος εἰς τὴν γῆν καὶ δύο μοίρας τοῦ ἐνιαυτοῦ παρά ταύτη διάγοντος¹¹³.

Οὕτω τὴν πρώτην ἀρχὴν τοῦ ἐν τῷ δημῳδαί ἑλληνικῷ ἄσματι μύθου, εὐρίσκομεν οὐχὶ ἐν σλαβικοῖς προτύποις, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μυθολογίᾳ. Ἐὰν δὲ πειραθῶμεν νάναζητήσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ μύθου τούτου ἐν τοῖς φυσικοῖς φαινομένοις, δεόν νά μὴ συνταυτίσωμεν αὐτὸν τοῖς σεληνιακοῖς, ὡς ἐποίησεν ὁ κ. Ψυχάρης¹¹⁴, ἀλλὰ τοῖς παγκοίνοις πᾶσι σχεδὸν τοῖς λαοῖς μύθοις περὶ ἀναζωογονήσεως τῆς φύσεως ἐν τῷ ἔαρι.

ΔΗΜΩΔΗ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ἄΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Α'

(Ἀθῆναι)¹¹⁵

Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιουὺς καὶ μετὰ τῆς μιᾶς σου κόρης...

Πραγματευτῆς τὴν γύρεψε, πραγματευτῆς τὴν ἔθηκε

ὁποῦχε πύργους τὸ φλωρὶ καὶ μῦθια τὰ κοίρια.

Τὴν Ἄρετῶ ἐγύρεψε, γυναῖκα γὰρ νὰ πάρῃ.

5 — «Καὶ πῶς νὰ τήνε δώσω γὰρ τὴν Ἄρετῶν στὰ ξένα,

ὁπ' ἔχω γιουὺς ἀρματωλοὺς καὶ πάνε στὰ σφεῖρι

κι ἂν τύχη λύπη ἢ χαρὰ ποιὸς πάει νὰ μὲ τὴν φέρῃ;»

Πετάχτηκε ὁ Κωσταντῆς, ὁ μικροκωσταντάκης,

ὁπ' ἦτανε μικρότερος ἀπ' ὄλα του τ' ἀδέλφια.

10 — «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἄρετῶν στὰ ξένα·

κι ἂν τύχη λύπη ἢ χαρὰ καὶ τὴν ἀναζητήσης,

νεκρὸς ἂν εἶμαι ἢ ζωντανὸς θὰ πάω νὰ σοῦ τὴν φέρω».

Κ' ἡ μάννα τ' ἀπεφάσισεν στὰ ξένα νὰ τὴ δώσῃ.

Σαράντα πᾶνε κ' ἔρχονται στῆς Ἄρετῶς τὴν πόρτα·

15 κόβουν τῆς νύφης τὰ προικιά καὶ τοῦ γαμπροῦ τὰ ροῦχα.

Κ' ἡ Ἄρετῶ καθότανε κοντὰ στὸ παραθύρι,

καμάρωνε καὶ κένταγε ὀλόχρυσο μαντήλι.

Μιχ. Ἀκομηνάτ., τ. Α', σ. 334 ἑκδ. Λάμπρου: «Οὐκουν πάνυ τι μυθῳδες λογιζομαι, εἰ Πρωτεσίλεως ἢ εἰ τις ἄλλος ἔρωτι γυναικὸς ἰδίας ἀναβιῶναι λέγεται, ὁπότε καὶ νῦν ταυτὸν τι σχεδὸν καινοτομηθὲν ἔγνωμεν»).

113. Ἡ πρώτη μνεῖα τοῦ μύθου τούτου παρά Πανυάσιδι (Ἀπολλοδώρ., Γ', ιδ', 4).

Βλ. ἐν ἐκτάσει G. Greve, De Adonide, Lips. 1877, σ. 13 κέ. W. H. Roscher, Ausführliches Lexikon der Mythologie, L. 1884, σ. 70. 72.

114. Psichari, σ. 40.

115. Παρά τῆς κυρίας Μαρίας Γρ. Καμπούρογλου.

- Τὴν Ἄρετὼ παντρέψανε, τὴν στείλανε στὰ ξένα.
 Μά 'τυχε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνας μαυρισμένος,
 20 τοῦ βασιλιᾶ βουλήθηκε καὶ σήκωσε σεφέρι...
 Κ' ἡ μάννα τους σὰν τό 'μαθε ἔπεσε ν' ἀποθάνη·
 τὴν Ἄρετὼ ἐγύρευε τὴν Ἄρετὼ γυρεύει.
 — «Ἄχ, ποῦ 'σαι, Κωσταντάκη μου, τὴν Ἄρετὼ νὰ φέρης,
 ὁποῦ τῆνε παντρέψαμε πολὺ μακριὰ στὰ ξένα,
 25 καὶ τώρα τὴν ἀναζητῶ τὰ μάτια μου νὰ κλείσῃ».
 Κι ὁ Κωσταντῆς τινάχτηκε στὸ χῶμα του ἀπὸ κάτω
 κ' ἔπιασε τὸ στρατὶ στρατί, στρατὶ καὶ μονοπάτι
 στὸ σπίτι τους ἐβρέθηκε κ' ἔλυσε τ' ἄλογό του
 κ' εὐθὺς ἐκαβαλλίκεψε στὴν Ἄρετὼ πηγαίνει,
 30 στὴν πόρτα τῆς ἐστάθηκε κ' ἡ πόρτα ἦταν κλεισμένη
 τῆς πόρτας ἔδωσε κλωτσιὰ καὶ στὴν αὐλὴ εὐρέθη.
 — «Καλῶς τονε τὸν Κωσταντῆ, πῶς ἦλθες τέτοιαν ὥρα;
 — Σὴκ', Ἄρετὼ μου κι ἄλλαξε κ' ἡ μάννα σὲ γυρεύει.
 — Πές μου, ἂν εἶναι γιὰ χαρὰ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου
 35 κι ἂν εἶναι γιὰ λυπητερά τὰ μαῦρα νὰ φορέσω.
 — 'Ἐλ', Ἄρετὼ, νὰ φύγωμε, καλὴ εἶσαι ὅπως εἶσαι».
 Στὴ στρατά ποῦ πηγαίανε, πουλάκια κηλαϊδοῦσαν,
 δὲν κηλαδοῦσαν σὰν πουλιὰ μήτε σὰν χελιδόνια,
 μόν' κηλαδοῦσαν κ' ἔλεγαν ἀνθρώπινη λαλίτσα.
 40 — «Ποιὸς εἶδε τέτοιο θάμμασμα, ποιὸς εἶδε τέτοιο θάμμα,
 νὰ περπατοῦνε ζωντανὰ μὲ τοὺς νεκροὺς ἀντάμα;
 — Ἄκους, ἀκούς, κύρ Κωσταντῆ, τί λένε τὰ πουλάκια;
 — Πουλάκια 'ναι κι ἄς κηλαδοῦν, πουλάκια 'ναι κι ἄς λένε.
 — Θαρρῶ, θαρρῶ, κύρ Κωσταντῆ, πῶς χωματιᾶς μυρίζεις.
 45 — Στὴ στρατά ποῦ ἐρχοῦμανε μ' ἔπιασε μιὰ βροχοῦλα
 καὶ βράχηκαν τὰ ροῦχα μου καὶ χωματιᾶς μυρίζω.
 — Θαρρῶ, θαρρῶ, κύρ Κωσταντῆ, πῶς λιβανιᾶς μυρίζεις;
 — Στὴ στρατά ποῦ ἐρχόμανε μπῆκα σ' ἐρημοκκλήσι
 καὶ στέγνωσα τὰ ροῦχά μου καὶ λιβανιᾶς μυρίζω».
 50 Ἐφτασε στῆς μαννούλας του τὸ μαυρισμένο σπίτι,
 τὴν Ἄρετὼ τὴν ἄφησε στῆς μάννας τῆς τὴν πόρτα.
 Ἄπερασ' ὄλες τὶς αὐλὲς χωρὶς νὰ βρῆ κανένα,
 ἐπῆγε καὶ ἐστάθηκε σὲ μιὰ μικρὴ πορτοῦλα·
 ἀκούει τὴ μάννα νὰ βογκᾷ νὰ λέῃ τ' ὄνομά τῆς.
 55 — «Ἄχ, ποῦ εἶσαι, ποῦ εἶσαι Ἄρετὼ, τὰ μάτια μου νὰ κλείσῃς;
 — Νὰ ποῦρθα γὼ μαννοῦλά μου, γιὰ νὰ μὲ ἰδῆς νὰ γιάνῃς.
 — Ἄχ, καλῶς ἦρθες, Ἄρετὼ, ποιὸς σ' ἔφερε παιδί μου;
 — Ὁ Κωσταντῆς μας μ' ἔφερε, καὶ κάτω ξεπεζεύει.
 — Δὲ θά ἦτανε ὁ Κωσταντῆς, θά ἦταν κανένας ἄλλος
 60 καὶ ὁ Κωσταντῆς σκοτώθηκε δῶ καὶ σαράντα μέρες·

- τὸ περασμένο σάββατο τοῦ ἴκαμα τὰ σαράντα.
 — Καλὰ τὸ λέγαν τὰ πουλιὰ στὴ στράτα ποῦ περνοῦσα,
 ποιὸς εἶδε τέτοιο θάμμασμα, ποιὸς εἶδε τέτοιο θάμμα
 νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς νεκροὺς ἀντάμα;»
 65 Κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε μάννα καὶ θυγατέρα,
 καὶ μ' ἓνα ἀναστεναγμὸ δύο ψυχῆς ἐβγήκαν.

Β'

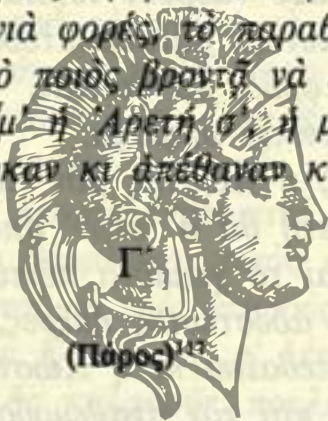
(Ὀλυμπος)¹¹⁶

- Μάννα μὲ τοὺς ἐννιὰ υἱοῦς, τὴ μιὰν τὴ θυγατέρα,
 στὸν ἥλιο τὴν ἐχτένιζε καὶ στὸ φεγγάρ' τὴν πλέγει.
 Προξενητάδες ἔρχονται ἔπο μὲσ' ἀπὸ τὴν Πόλι,
 ρωτοῦσαν καὶ ξαναρωτοῦν, ποῦ ναῦρουν τέτοια κόρη,
 5 τέτοια ψηλὴ, τέτοια λιγνὴ, τέτοια μαυροματόβρα,
 πῶχει τὸ μάτι σὰν ἐλιά, τὸ φρύδι σὰ γαϊτάνι,
 τὸ δόλιο τὸ ματόφυλλο σαλονικιὸ μπαρμάλι.
 Τὰ δέροια τῆς δὲν τ' ἔδιναν, ἢ Κωσταὺς μόν' τὴ δίνει.
 — «Ἐγὼ, μάννα μ', τὴν Ἀρετὴ θὰ σ' φέρῃ ἀπὸ τὰ ξένα,
 10 τὸ καλοκαίρ' ἐννιὰ φορὲς καὶ τὸ χειμῶνα πέντε.
 Ἦλθε καιρὸς ἀδύστευτος κι ἀδύστευτες ἡμέρες,
 πεθαίνουν τὰ ὄχτῶ δερφιά, πεθαίνει κι ἡ Κωσταντῖνος.
 Κ' ἢ μάνν' τ' τὸν ἀναθέμιζε καὶ τὸν ἀναθεμοῦσεν.
 — «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ μ', καὶ μικροκωσταντῖνέ μ',
 15 ποῦ μ' ἔδωκες τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα».
 Πουλάκι πάησε κ' ἔκατσε πάν' στὸ μνημόρ' τοῦ Κώστα,
 μὰ δὲ λαλοῦσε σὰν πουλί, σὰν τὰλλα τὰ πουλάκια,
 μόν' ἐλαλοῦσε κ' ἔλεγε ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
 — «Σήκω καλέ μ', σήκω Κώστα μ', ἢ μάννα σου σὲ θέλει.
 20 ἢ μάννα σου σ' ἀναθεμάει, σὲ πικροαναθεμάει,
 ποῦ ἔδωκες τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα».
 Σηκώθηκεν ἢ Κωσταντῆς, κ' ἢ μικροκωσταντῖνος,
 καὶ πάησε στὴν Ἀρετὴ, νὰ πάνη νὰν τὴ φέρη.
 Καὶ κίνησε καὶ πάγαινε ἔπ' ὄξω μεριά ἔπ' τὴ χώρα.
 25 Ἐκεῖ εὔρηκε τὴν Ἀρετὴ, μέσ' στὸ χορὸ χορεύει.
 — «Ἄιντ' Ἀρετὴ μ', ἄιντε καλὴ μ', κ' ἢ μάννα σου σὲ θέλει.
 — Κώστα μ', ἂν εἶναι γιὰ κακὸ νὰ πάνω νὰ ξαλλάξω,
 Κώστα μ' ἂν εἶναι γιὰ καλὸ νὰ ἔρθω ὅπως εἶμαι.
 — Ἄιντ' Ἀρετὴ μ', ἄιντε καλὴ μ', κ' ἔλα κατὰ πῶς εἶσαι».

116. Παρὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ κ. Δ. Ὀλυμπίου, καθηγητοῦ.

- 30 Στὸ δρόμον ὅπου πάγαιναν, στῆ στράτα ποῦ παγαίνουν,
 ἢ Ἀρετὴ τὸν ἔλεγε κ' ἢ Ἀρετὴ τὸν λέγει.
 — «Κώστα μου, γιατί μαύρισε, τί εἶσ' ἀραχνιασμένος;
 — «Ἐννιά χαρὲς παραίτησα καὶ τῆ δική μου δέκα».
 Στὴν στράταν ὅπου πάγαιναν, στὴν στράτα ποῦ παγαίνουν,
- 35 πουλάκι πάησ' κ' ἐκάθησε ἐπάν' σ' ἀραιὸν κλαδάκι·
 οὐδὲ λαλοῦσε σὰν πουλί, σὰν τᾶλλα τὰ πουλάκια,
 μόν' ἐλαλοῦσε κ' ἔλεγε ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
 — «Τ' εἶν' τὸ κακὸ ποῦ γίνεται τὸν φετεινὸ τὸ χρόνο,
 νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
- 40 — Κώστα μ', τί λέει τὸ πουλί, τί λέει τὸ πουλάκι;
 — Ἴντε Ἀρετὴ μ', ἄντε καλὴ μ', πουλάκ' εἶναι κι ἄς λέη».
 Καὶ κίνησαν καὶ πάγαιναν 'π' ὄξω μεριά 'π' τῆ χώρα.
 — «Σῦρ' Ἀρετὴ μ', σῦρε καλὴ μ', κ' ἢ μάννα σου σέ θέλει.
 Τὸ μαντηλάκι μ' ἔχασα νὰ πάνω νὰ τὸ εὔρω».
- 45 Καὶ κίνησεν ἢ Ἀρετὴ ὄξω μεριά 'π' τὴν πόρτα.
 Βροντᾶ τὴν πόρτα ἐννιά φορές, τὸ παραθύρι πέντε.
 — «Τὸ ποιὸς εἶναι, τὸ ποιὸς βροντᾶ νὰ κατεβῶ νανοίξω;
 — Ἐγὼ, μάννα μ', εἶμ' ἢ Ἀρετὴ σ' ἢ μικροθυγατέρα σ'».
 Κατέβηκ', ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κ' οἱ δύο.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

- Μιὰ μάννα μὲ τσ' ἐννιά της γιουὺς καὶ μονοθυγατέρα,
 στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, στὸ φέγγος τήνε πλέκει,
 νὰ μὴ τὸ μάθη ἢ γειτονιά, πῶς ἔχει θυγατέρα.
 Ἄπ' τῆ Σουδιὰ τὸ μάθανε καὶ προξενιά τῆς φέρα.
- 5 Καὶ οἱ ὄχτῳ δὲν θέλασι κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 — «Μάννα κι ἄς τὴν παντρέψωμεν τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 νᾶχω κ' ἐγὼ παρηγοριὰ ποῦμαι ταξειδεμμένος,
 ὅπου τὸ διάβα μ' εἶναι ἐκεῖ πηγαίνοντας κ' ἐρχόντας·
 κι ἂν εἶναι πίκρα καὶ χαρὰ ἐγὼ νὰ τήνε φέρνω».
- 10 Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε καὶ πέρασεν ὁ γάμος,
 ἦρχεν ὁ χρόνος βίσεκτος καὶ οἱ ὄχτῳ πεθάναν,
 ἐπέθανε κι ὁ Κωσταντῆς ὁ μακροταξειδάρης.
 Καὶ τῶν ὄχτῳ τὰ μνήματα ἐβγάλανε χορτάρια
 καὶ τοῦ καίμένου Κωσταντῆ στράτες καὶ μονοπάτια.
- 15 Πάει κ' ἐρχέται ἢ μάννα του, τὸν ἀναθεματίζει.

117. Παρὰ τοῦ κ. Ἰ. Πρωτοδίκου, καθηγητοῦ.

- «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, ὦ μύρια ἀνάθεμά σε,
 πῶς θέλησες καὶ πάντρεψες τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα».
 Κι ὁ Κωσταντῆς τ' ἀνάθεμα πολὺ τὸ ἐφοβεῖτο·
 τὸ Θεῖο ἐπαρεκάλεσε τὸ μέγα ἅγιο Γιώργη.
- 20 Ἡ πλάκα γένηκε ἄλογο κι ἀτός του καβαλλάρης
 καὶ πῆγε καὶ τὴν εὔρηκε μέσα στ' ἀρχοντικόν της.
 Εὔρηκέ την καὶ χόρευε μὲ δεκοχτῶ κοράσια.
 — «Καλῶς τονε τὸν Κωσταντῆ τὸν μακροταξειδάρη.
 — Σκόλασε, ἀδελφι μ', τὸ χορὸ στῆς μάννας σου νὰ πᾶμε.
- 25 — Πές μου, ἀδελφέ μου Κωσταντῆ, τί εἶναι τόση βία,
 ἂν εἶναι θλιῖψι νὰ θλιφτῶ κι ἂν εἶν' χαρὰ νάλλάξω
 νὰ βάλω ἀπῶξω τὰ χρυσὰ καὶ μέσα τὰ βελουῶδα.
 — Δέν εἶναι θλιῖψις νὰ θλιφτῆς μηδὲ χαρὰ νάλλάξης.
 Πὸ μέσα βάλε τὰ χρυσὰ κι ἀπόξω βάλε μαῦρα.
- 30 Ἐλα ἀδελφή μου Ἄρετὴ στῆς μάννας μας νὰ πᾶμε».
 Στὸ δρόμο ποῦ πηγαίνανε, στὴ στράτα ποῦ διαβαίνα,
 ἐκηλαδοῦσαν τὰ πουλιὰ κι ὄλα τὰ κηλιδόνια.
 Δέν κηλαδοῦνε σὰν πουλιά, σὰν ποῦ λαλοῦν τὰ ἀηδόνια,
 μόν' κηλαδοῦν κ' ἐλέγασι ἀνθρωπινὴ καλίτσα.
- 35 — «ὦ θᾶμμα ποῦ τὸ ἔκαμεν αὐτός ὁ ἀπεθαμένος.
 Ἐχτός ἦτο στὴ γῆ νεκρὸς σήμερα ἀναστῆμένος.
 — Ἀχ, ἀδελφέ με Κωσταντῆ, μὴ εἶσαι ἀποθαμένος,
 τί 'ναι ποῦ λέγουν τὰ πουλιὰ καὶ κηλαδοῦν τὰ ἀηδόνια;
 — Ἐννοια σου, ἀδελφι μ' Ἄρετῆ, στῆς μάννας μας ἄς πᾶμε.
- 40 Ἀπρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης καὶ Φωλεύουν».
 Κι ὅτε ἀντιγναδιάσανε ἐμπρὸς στὸν ἅγιο Γεώργη
 ἔλειωσ' ὁ νιὸς σὰν τὸ κερὶ κι ἔσβυσε σὰν λαμπάδα.
 — «Πήγαιν', ἀδελφι μ' Ἄρετῆ, εἰς τὴν καλὴ σου μάννα.
 — Τώρα πιστεύω, Κωσταντῆ, πῶς εἶσαι ἀπεθαμένος»...
- 45 — «Ἄν εἶσαι φίλος διάβαινε, ἂν εἶσ' ἐχθρὸς μου πέρνα,
 ἂν εἶσ' ὁ Πικροχάροντας δὲν ἔχω πλιὰ νὰ πάρης,
 μόνον τὴν Ἄρετοῦσά μου καὶ κείν' εἶναι στὰ ξένα.
 — Σήκω, μάννα μου, κι ἄνοιξε κ' ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἄρετοῦσα
 ποῦ μ' ἔφερε ὁ Κωσταντῆς ὁ μακροταξειδάρης».

Δ'

(Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν)¹¹⁸

Θέλτε νάκοῦστε κλάματα, δάκρυα καὶ μοιρολόγια,
 ἐβγαῖτ' ἀπὸν στὸν Ἄη Λιά, στὸν Ἄγιο Κωσταντῆνο,

118. Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ κ. Γ. Δροσίνη.

- νὰ ἰδῆτε τὴν Κωσταντινιά, πῶς στρώνει, πῶς κοιμᾶται,
 μὲ τοὺς ἐννιά της τοὺς ὕγιους, μὲ τὴν Ἀρέτω δέκα.
- 5 Δέτε π' ἀρραβωνιάζουνε τὴν Ἀρετὼ στὰ ξένα.
 Κανένας δὲν τὴ θέλησε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 μόνον ὁ Κώστας ὁ μικρὸς ἤθελε νὰν τὴ δώσουν.
- «Μαννοῦλα, νὰν τὴ δώσουμε τὴν Ἀρετὼ στὰ ξένα,
 ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πρᾶμματευτῆς, ποῦ εἶμαι καὶ πεζοδρόμος,
- 10 νὰ τρώῃ τᾶλογο ταῆ, νὰ τρώω κ' ἐγὼ μαντᾶτα.
 — Κώστα μ', ἂν μ' εὖρη θάνατος, ποιὸς θὰ ἔθελε τὴ φέρῃ;
 — Ἐγὼ παγαίνω κ' ἔρχομαι δέκα φορὲς τὸ χρόνο.
 Παγαίνω δυὸ τὴν ἄνοιξι καὶ τρεῖς τὸ καλοκαίρι
 καὶ δύο τὸ φθινόπωρο καὶ πέντε τὸ χειμῶνα».
- 15 Μὰ ῥθε καιρὸς κ' ἐπέθαναν οἱ ἐννιά της γιοὶ κι ὁ Κώστας,
 κ' ἡ μάννα τους ἀπέμεινε στὸ σπίτι κουκουβάγια.
 Ὅλο τὸν Κώστα καρτερεῖ, τὸν Κώστα καταριέται.
- «Πέτρα νὰ γίνῃ ὁ Κωσταντῆς, λιθάρι νὰ μὴ λειώσῃ,
 πῶστειλε τὴν Ἀρέτω μου, τὴν Ἀρετὼ στὰ ξένα».
- 20 Κ' ἡ γῆς ἀνεταράχτηκε κι ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε.
 Βάνει τὸ μνημα τ' ἄλογο καὶ τὰ σανίδια σέλλα,
 νὰ πάῃ γιὰ τὴν Ἀρετὴ, νὰ πάῃ γιὰ τὴν Ἀρέτω
 μπαλτα καὶ τὸν δεχότανε ἡ γῆς γιὰ νὰν τὸν λειώσῃ.
 Ἀπάνω ποῦ ἀγνάντευε στῆς Ἀρετῆς τὸ σπίτι,
- 25 βλέπει καὶ τὴν Ἀρέτω του σταλῶνια ποῦ χορεύει.
 — «Πάψτε, γυναῖκες, τὸ χορὸ, πάψτε καὶ τὰ τραγούδια.
 Βλέπω τὸν Κώστα κ' ἔρχεται, πὸλ' εἶναι λερωμένος.
 — Γειά σου, χαρά σου, Ἀρέτω μου. — Καλῶς τονε τὸν Κώστα.
 Κώστα μου, τί εἶσαι κίτρινος καὶ τί εἶσαι λερωμένος;
- 30 — Ἀρέτω μου, ἤμουν ἄρρωστος, τώρα πέντ' ἔξῃ χρόνους.
 — Κώστα μου, ἂν εἶναι γιὰ καλὸ νάρθῶ ὅπως κι ἂν εἶμαι,
 ἂν ἴσως ἤλθες γιὰ κακὸ τὰ μαῦρα νὰ φορέσω.
 — Σήκω, Ἀρετὴ, νὰ φύγωμε κι ἄς εἶν' ὅπως κι ἂν εἶναι».
- Στὸ δρόμο ποῦ παγαίνανε, στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα:
- 35 — «Τράβ', Ἀρετῶ, στὸ σπίτι μας κ' ἐγὼ κοντὰ θελά ῥθω,
 κ' ἐγὼ θὰ πάω στὴν ἐκκλησιά, θὰ πάω νὰ προσκυνήσω».
- Κι ἀκόμη δὲν ἐπρόφθασε στὸ σπίτι γιὰ νὰ πάῃ,
 ἀκούει τὸ μνημα κι ἄνοιξε, τὴν πλάκα καὶ βροντάει.
 Σὲ ὑποψία βάλθηκε, σὲ ὑποψία μεγάλη,
- 40 ποῦ ὁ Κώστας δὲν ἐφάνηκε πίσω γιὰ νὰ γυρίσῃ.
 Στὴν πόρτα πῆγε κ' ἔκατσε τῆς μάννας της μιλάει.
- «Ἄνοιξε, μάννα, γιὰ νὰ μπῶ, νὰ μπῶ γιὰ νὰ καθήσω.
 — Ἀρέτω μου, ποιὸς σ' ἔφερε τὸν τόσο δρόμο ποῦ ῥθες;
 — Μάννα μ', ὁ Κώστας μ' ἔφερε καὶ πίσω κουβεντιάζει.
- 45 — Ἀρέτω, ὁ Κώστας πέθανε ἐδῶ καὶ τόσοις χρόνους.

- Ἄνοιξε, μάννα, γὰ νὰ μπῶ, γὰ θὰ λιγοθυμήσω.
 — Ὁ δρόμος ὅπου σ' ἔφερε, πίσω νὰ σὲ γυρίση».
 Κ' ἡ Ἄρετὸ ἀπελπίστηκε, τὴν προσευχὴ τῆς κάνει.
 — «Θέ μου γὰ κάνε με πουλί, κάνε με κουκουβάγια,
 50 νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνὰ καὶ δίπλα τὰ λαγκάδια,
 νὰ κλαίω τοὺς ἐννι' ἀδερφούς, τὸν Κωσταντῖνο δέκα».
 Κι ἀμέσως ἔγινε πουλί, ἔγινε κουκουβάγια.
 Στὴν ἐκκλησιὰν ἐπέταξε, στοῦ Κωσταντῆ τὸ μνήμα,
 κι ἄρχισε νὰ μοιρολοᾷ, κι ἄρχισε καὶ νὰ κλαίῃ.
 55 — «Ἐγὼ εἶμαι ἢ στρίγγλα ἢ Ἄρετὴ κ' ἢ στρίγγλα ἢ Ἄρετοῦσα,
 ποῦ εἶχα τοὺς ἐννι' ἀδελφούς, τὸν Κωσταντῖνο δέκα.
 Σήκω, καίμενε Κωσταντῆ, σήκω νὰ φιληθοῦμε».

Ε'

(Βάρνα)

- Μάννα, μαννά, καλὴ μαννά, σὰν τὴ γλυκεῖά μου μάννα.
 Μάννα, μαννά, καλὴ μαννά, τῆς Ἄρετῆς ἢ μάννα,
 ποῦ εἶχε τὶς ἐννιὰ τοὺς γιούς, τὴν Ἄρετὴ τὴν κόρη.
 Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουε, στᾶστρη τῆς χτενίζει.
 5 στᾶστρη καὶ στὸν αὐγερινὸν ἐπλέκε τὰ μαλλιά τῆς.
 Κανεὶς καὶ δὲν τὴν ἤξευρε ἀπὲ τὴ γειτονιά τῆς,
 τοῦ Βασίλη ὁ γιὸς τὴν ἤξευρεν ἀπὲ τὴν Βαβυλῶνα.
 Προξενητάδες ἔστειλε τὴν Ἄρετὴ γυρεύουν.
 Τὰ ὄχτῳ ἀδέρφια δὲν τό ἴστερξαν, μόν' Κωσταντῆς τὸ στρέει.
 10 — «Δός τηνα, μάννα μ', δός τηνα τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα,
 στὰ ξένα καὶ στὴν ξηνητεία, μέσα στὴ Βαβυλῶνα,
 νὰ ἴχω κ' ἐκεῖ παρηγοριά, νὰ ἴχω κ' ἐκεῖ κονάκι,
 ὄντας πάγω στὴν πρᾶμματεία ἐκεῖ καὶ νὰ κονέψω.
 — Καλὰ τὸ λέγεις, Κωσταντῆ μ', καλὰ τὸ βάνει ὁ νοῦς σου.
 15 μ' ἂν ἔρτη ὁ χρόνος δίσεχτος κ' ἢ ἡμέρα πικραμένη,
 ποιὸς νὰ μὲ τήνε φέρῃ;
 — Ἐγὼ πηγαίνω, μάννα μου, ἐγὼ καὶ σὲ τὴ φέρνω».
 Ἦρθεν ὁ χρόνος δίσεχτος κ' ἢ ἡμέρα πικραμένη,
 τὰ ὄχτῳ ἀδέρφια πέθαναν κι ὁ Κωσταντῆς ποθνήσκει.
 20 Ἡ μάννα, ἢ καλὴ μαννά, τῆς Ἄρετῆς ἢ μάννα,
 σ' οὔλα τὰ μνήματα ἔκλαιε, σ' οὔλα παρηγοριούνταν,
 στοῦ Κωσταντῖνου ἔκλαιγε, ἔκλαιε κ' ἐβλαστημοῦσε.
 — «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, καὶ μυριανάθεμά σε,

- ὁπῶδωσες τὴν Ἄρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα,
 25 στὰ ξένα καὶ στὴν ξενητεία, μέσα στὴ Βαβυλῶνα.
 Ἄπὲ τὰ κλαῖτα τὰ πολλὰ κι ἀπὲ τὶς βλαστημιές της
 τὰ μνήματα βαρέθηκαν κι ὁ Κωσταντῆς βαρέθηκε.
 Κάνει τὸ κιβούρι του ἄλογο, τὸ σάβανό του σέλλα,
 σῦρνει καὶ πάει στὴν ξενητεία, μέσα στὴ Βαβυλῶνα.
- 30 Τὴν ἡῦρ' ἐκεῖ ποῦ χόρευε, καὶ στὸ χορὸ πιασμένη.
 — «Ἄιντε Ἄρετὴ, μωρ' Ἄρετὴ, γλυκειὰ μου ἀδερφή μου.
 — Ποιὸς ξένος εἶν' αὐτὸς ἐδῶ, ποῦ ξέρει τ' ὄνομά μου;
 — Δὲν εἶμαι ξένος, Ἄρετὴ, μόν' εἶμαι ὁ ἀδερφός σου,
 ἄιντε Ἄρετὴ κ' ἡ μάννα μας γιὰ νὰ σὲ ἰδῆ γυρεύει.
- 35 — Πές μου κι ἂν εἶναι γιὰ καλὸ μὲ τὰ χρυσά μου νᾶρθω,
 πές μου κι ἂν εἶναι γιὰ κακὸ τὰ μαῦρά μου νὰ βάλω.
 — Ἄν θέλῃς βάλ' τὰ μαῦρά σου, κι ἂν θέλῃς τὰ χρυσά σου».
 Πῆραν τὸ δρόμο τὸ δρομὶ, τὰ δυὸ τὸ μονοπάτι.
 Στὸ δρόμον ὅπου πήγαιναν, στὴ στράτα ποῦ διαβαίνουν,
 40 τὰ δυὸ πουλάκια κελαῖδου, μοιρολογοῦν καὶ λένε.
 — «Γιὰ διὲς θᾶμμα κι ἀντίθαιμα ποῦ γίνεται στὸν κόσμον,
 νὰ περπατῆ ἡ ζωντανὴ με τὸν ἀπέθαμνο.
 — Ἄκουσε, ἄκ'σε, Κωσταντῆ μ', τι τὰ πουλάκια λένε.
 — Πουλάκια ἔτσι κι ἄς κελαῖδου, πουλάκια καὶ ἄς λένε.
 45 Ἄιντε νὰ πᾶμε, Ἄρετὴ, γιατί μείναμε πίσω».
 Βρίσκει τὶς πόρτες μὲ κλειδιά, καὶ τὰ κλειδιά μὲ μούχλια.
 Χτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατὰ τὰ παραθύρια τρίζουν.

ΣΤ'

(Βάρνα)¹²⁰

- Σὰν τὴ μαννά, σὰν τὴ μαννά, σὰν τὴ γλυκειὰ τὴ μάννα,
 ὁποῦχε τοὺς ἐννιά της γιούς, τὴν Ἄρετὴ θαῦτέρα.
 Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουε, στᾶστρο καὶ στὸ φεγγάρι,
 κ' ἡ γειτονιὰ δὲν τοῦ ἔφερε, πώχει τέτοια ὦρη κόρη,
 5 μόνε τοῦ βασιλῆ ὁ γιὸς ἀπὲ τὴ Βαβυλῶνα.
 Προξενητάδες ἔστελνε, τὴν Ἄρετὴ γυρεύει.
 Τὰ ὄχτω τὰ δέρφια δέ στρεουν, κι ὁ Κωσταντῆνος στρέει.
 — «Δός τηνα, μάννα, δός τηνα, τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα,
 στὴν ξενητεία ποῦ πορπατῶ, στὴν ξενητεία ποῦ τρέχω,
 10 κ' ἐκεῖ σπῖτι νὰ ἔχουμε, κ' ἐκεῖ σπῖτι νὰ κάμω.

120. Παρὰ τοῦ αὐτοῦ.

— Καλά, παιδί μ', νὰ δώκουμε τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα·
μ' ἂν ἔρθῃ τὸ θανατικὸ κ' ἡ ἔρημη πανοῦκλα,
ποιὸς θελὰ πάη καὶ ποιὸς θάρθῃ, τὴν Ἄρετὴ νὰ φέρει.
— Ἐγὼ πααίνω κ' ἔρχουμαι, τὴν Ἄρετὴ σοῦ φέρνω».

15 Ἦρθεν ὁ χρόνος δίσεχτος κ' ἡ ἡμέρα πικραμένη,
τ' ὄχτῶ τὰδέρφια πέθαναν κι ὁ Κωσταντῆς ποθνήσκει.
Κ' ἡ μάννα, ἡ καλὴ μαννά, τῆς Ἄρετῆς ἡ μάννα,
σ' οὔλα τὰ μνήματ' ἔκλαιε, σ' οὔλα παρηγοριούνταν,
καὶ πῆγαινε στοῦ Κωσταντῆ, παρηγοριὰ δὲν εἶχε.

20 — «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, καὶ μυριανάθεμά σε,
ποῦ ἔδωσες τὴν Ἄρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα».
Καὶ ὁ Κωσταντῆς σὰν τᾶκουσε βαρειά τοῦ κακοφάγκε,
μιὰ τᾶκουσε, δυὸ τᾶκουσε, στὸ τρίτο δὲν ἔπομένει.
Κάνει τὸ κιβούρι τ' ἄλογο καὶ σέλλα του τὸ μνήμα,

25 καὶ πῆρε τὸ δρομὶ δρομί, στὴν Ἄρετὴ πηγαίνει.
— «Ἄιντε Ἄρετῆ, κερά Ἄρετῆ, κ' ἡ μάννα σὲ φωνάζει.
— Γιὰ διὲς τῆς σκύλας τὸν υἱό, ποῦ ἔχει τὸνομά μου.
— Ἐγὼ δὲν εἶμαι σκύλας γιός, μὴ εἶμαι ὁ Κωσταντῆς.
— Ἄ μὲ φωνάζεις γιὰ καλὸ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,

30 κι ἂν μὲ φωνάζεις γιὰ κακὸ νὰ βάλω τὰ λερά μου.
Ἄ θέλεις μὲ τὰ μαῦρά σου, ἢ θέλεις μὲ τὰ χρυσά σου».
Στὸ δρομον ὅπου πάγαιναν, στὴ στρατὰ ποῦ διαβαίνουν,
καὶ τὰ πουλάκια κελαῖδουῦν, καὶ κελαῖδουῦν καὶ λένε.

— «Πῶς περπατεῖ ὁ ζουντανὸς μὲ τὸν ἀποθαμένο.
35 — Ἄκοῦς, ἀκοῦς, κύρ Κωσταντῆ, τί λένε τὰ πουλάκια;
— Πουλιά ἔναι κι ἄς τὸ κελαῖδουῦν, πουλιά ἔναι κι ἄς τὸ λένε».

Ζ'

(Μάδυτος)

Μιὰ μάννα ἦταν ἡ καλὴ, μιὰ μάννα καλομάννα,
ποῦ εἶχενα τ'ς ἐννιά τσι γιοί, τὴν Ἄρετὴ τὴν κόρη.
Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουνε, στὴ φέξι τὴ χτενίζει,
στάστρο καὶ στὸν αὐγερινὸ κάθεται καὶ τὴν πλέκει.

5 Προξενητάδες ἦρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα,
νὰ πάρωνε τὴν Ἄρετὴ στὰ μακριὰ τὰ ξένα.
Γοὶ ὄχτῶ τ'ς οἱ γιοὶ δὲ θέλανε κι ὁ Κωσταντῆς γυρεύει.
— «Μάννα μ', κι ἄς τηνε δώσωμε τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα.

— Σὰ γένη θλιῖσι καὶ χαρὰ ποιὸς πάγει νὰ τὴν φέρῃ;
10 — Σὰ γένη θλιῖσι καὶ χαρὰ γὼ πάγω καὶ τὴ φέρνω.

- Σὰ γένη θλίψι μοναχὴ ποιὸς πάγει νὰ τὴν φέρῃ;
 — Σὰ γένη θλίψι μοναχὴ γὼ πάγω καὶ τὴ φέρνω».
- Ἦρθε ὁ χρόνος δύστυχος κι ὁ μῆνας ἄνω κάτω,
 πεθάνανε γοὶ ὄχτῶ τ'ς οἱ γιοί, κι ὁ Κωσταντῆς ἀτός του·
- 15 κ' ἡ μάννα του μπαινόβγαινε μὲ τὰ μαλλιά στὰ χέρια.
 Τ'ς ὄχτῶ τση γιοὶ τοὺς ἔκλαιε, τὸν Κωσταντῆ βλαστήμα.
 — «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, ἐσὲ καὶ τὸ καλὸ σου,
 ποῦ μ' ἔκαμες καὶ ἔδωσα τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα».
- Κι ὁ Κωσταντῆς τὸ ἐννοίωσε 'πὸ μέσ' ἀπὸ τὸ μνημα·
- 20 Κάνει τὴν πέτρα ἄλογο, τὴ σέλλα σαλιβάρη,
 καὶ τὰ ξανθά του τὰ μαλλιά τὰ κάνει μαξιλάρι.
 — «Χριστέ μου, νὰ τὴν εὑρισκα στὸ χορὸ νὰ χορεύῃ».
- Δῶκε ὁ Θεὸς κ' ἡ Παναγιά, εἰς τὸ χορὸ χορεύει.
 — «Ἐλα ἐδῶ, μωρ' Ἄρετῆ, ἔλα νὰ πορπατοῦμε.
- 25 — Γιὰ δέτε τὸ μαργέλο γιό, ποῦ ξέρει τ' ὄνομά μου.
 — Δὲν εἶμαι γὼ μαργέλος γιὸς τοῦ ξέρω τ' ὄνομά σου,
 μόν' εἶμαι γὼ ὁ Κωσταντῆς, τὸ πρῶτό σου τὰδέρφι.
 — Σὰν εἶσαι σὺ ὁ Κωσταντῆς, τὸ πρῶτο μου τὰδέρφι,
 ποῦ 'ν' τὰ ξανθά σου τὰ μαλλιά κ' ἡ μαύρη σου γενάδα;
- 30 — Στὴν πόρτα μ' ἐπέσανε εἴσα ἑσάραντα μέρες.
 — Αἶντε Ἄρετῆ μ', νὰ πηαῖνομε, αἶντε νὰ περπατοῦμε.
 — Ἄν εἶναι θλίψι ἢ χαρὰ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
 ἄν εἶναι θλίψι μοναχὴ νὰ βάλω μαῦρα νὰ 'ρθω.
 — Αἶντε Ἄρετῆ, νὰ πηαῖνομε, κι ἄς εἶσαι καθὼς εἶσαι».
- 35 Στὴ στράτα ποῦ πηγαίνουνε κι ὅπου περιπατοῦνε,
 ἀκοῦν τὰηδόνια καὶ λαλοῦν καὶ τὰ πουλιὰ καὶ λένε.
 — «Δὲν εἶδαμε τοὺς ζωντανοὺς μὲ τοὺς νεκροὺς νὰ λειῶνται;
 — Ἄκους, ἀκους, βρε Κωσταντῆ, καὶ τὰ πουλιὰ τί λένε;
 Δὲν εἶδαμε τοὺς ζωντανοὺς μὲ τοὺς νεκροὺς νὰ λειῶνται.
- 40 — Αἶντε Ἄρετῆ μ', νὰ πηαῖνομε, αἶντε νὰ περπατοῦμε.
 Πουλάκια 'ναι κι ἄς κελαδοῦν, πουλάκια 'ναι κι ἄς λένε.
 Αἶντε Ἄρετῆ στὴ μάννα σου, τὴν πολυαγαπημένη,
 νὰ πάω κ' ἐγὼ στὸ μνημά μου, τὸ καταραχνιασμένο».
- Κτυπᾷ τὴν πόρτα ἢ Ἄρετῆ, κ' ἡ μάννα τῆς κατ'βαίνει,
- 45 σφιχτὰ ἀγκαλιάζει τὴν Ἄρ'τῆ καὶ πέφτει ἀποθαμένη.

Η'

(Τραπεζοῦς)

(Σάβ. Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος, ἐν Κ/πόλει 1870, σ. 283-284, ἀρ. 15).

- Βαί τὴν μάνναν, βαί τὴν μάνναν, βαί τὴν καλὴν τὴν μάνναν,
 ποῖ ἔσεν τσοῖ ὀκτῶ τσοῖ υἱοὺς καὶ τὴν Ἐρὴν τὴν κόρην.
 Τὴν κὺρ Ἐρὴν προξέναναν βαρειὰ μακρὰ σ' σὰ ξένα,
 σ' σὰ ξένα, σ' ἀνεγνώριμα, σ' σὸ μ' γάλ' τῆ Ρωμανίαν.
 5 καὶ οἱ ἐφτὰ ἔκ ἐθέλεσαν καὶ ὁ Κωσταντῖνον θέλει.
 — «Ἄγωμ', ἀδέλφη μ', ἄγωμεν σ' σὴν καλλορριζικίαν.
 Ἐρὴν κλαίει καὶ θλίφκεται. — «Ἐγὼ μακρὰ ἔκι πάγω.
 Ναί, ψύ' μ', ἔμμορφέ μ' Κωσταντή, ἄσκεμα συντυχαίνεις·
 ἂν ποίγν τὰδέλφα μου χαράν, ἐμὲν τσι στηχαριάζ' με,
 10 καὶ ἂν ἀποθάν' ἡ μάννα μου, ἐμὲν ποῖός κ' ἀλεῖ με;»
 Ὁ Κωσταντῖνον ὤμοσεν σ' σ' αἶα καὶ σ' σὰ βαγγέλια.
 — «Ἄν κάμ' τὰδέλφια μου χαρὰ, ἐγὼ ἔσεν στηχαριάζω,
 ἂν ἀποθάν' ἡ μάννα μου, ἐγὼ ἔσεν λαλιώ σ' αἶα.
 Ἐρθεν ὁ χρόνος δίσσεχτον, τὰ μῆνας ὠρησιμένα·
 15 ὄλ' ἔνταμάν ἐπέθαναν, ὄλ' ἔνταμάν ἐθάσαν.
 Κλαίει ἡ μάννα τοὺς ἐπτά, κλαίει καὶ τὸν Κωσταντῖνον,
 π' ἐπαῖρεν ὄρκον καὶ ὄμοσμαν καὶ κῆρεν ὠμνυσμένος.
 Ὁ Κωσταντῖνος ὁ καλὸν ἀφκᾶ γῆς ἔκ ἐνεπέμεν·
 αὐτὸν ἡ γῆ ἔκ ἐδέχτηκεν, [οὐδὲ καὶ τὰ θερία.]
 20 Ἄ Γιώρ'ς δι' ἄττον ἄλογον καὶ ἡ Παναγία σέλλαν,
 ὁ ποιητῆς δι' ἄ πνοὴν καὶ ἀτὸς λογκεύ' καὶ σ' κοῦται.
 Ἐπῆγεν καὶ πεκούμπηξε σ' σὴ κὺρ Ἐρὴν σ' σὴν πόρταν.
 Καὶ ἀτ' ἐλουζεν τὸ νῆπιον, καὶ σ' σὴν κλίνην ἐβάλνεν.
 — «Καλό, καλῶς τὸν ἀδελφὸ μ', καλῶς καὶ ἀπ' ὄθεν ἔρθεις,
 25 ἂν ἔν καὶ ἔρθεις ἰὰ χαράν, χρυσὰ ἄς ἀνελλάζω,
 καὶ ἂν ἔν κ' ἔρθεις ἰὰ πίκρεμαν, ἄς ἐμπαινῶ σὲ μαῦρα.
 — Εἰὰ ἄφ'ς, εἰὰ ἄφ'ς, κάλε ἀδελφὴ μ', σεῖτ' στέκεις ἄγ' τ' ἄς πᾶμε.
 — Καὶ ντ' ἔπαθες, ναὶ ἀδελφε μ', καὶ κούφαναν τ' ἐμμάτα σ';
 — Τῶμματά μ' ἐκούφαναν ἀπὲ τὴν ἀγρυπνίαν.
 30 — Καὶ ντ' ἔπαθες, ναὶ ἀδελφε μ', καὶ ζάγκωσαν τὰ δόντια σ';
 — Τὰ δόντια μου ἐζάγκωσαν ἄς τὴν ἀνοφαγίαν.
 — Καὶ ντ' ἔπαθες ξαν', ἀδελφε μ', καὶ νέλλαξεν τὸ χρῶμά σ';
 — Ἄτὸ δὲν ἔκ ἔν· ἐλέρωσα ἄς σὴν ἀναπλυσάδαν.
 — Ἄς τρώγουμεν καὶ ἄς πίνουμε, ἄς κείμεσ καὶ κοιμοῦμεσ,
 35 ἄς πλύσκουμεσ καὶ ἀθθίσκουμεσ καὶ ἀέτς σ' κοῦμεσ καὶ πᾶμεσ.

- *Εἰὰ σοῦς, εἰὰ σοῦς, καλὲ ἀδελφή μ', σεῖτ' εἶμες ἄειτε ἄς πᾶμε...*
 — *'Απ' ἔμπρου πάει τὸ κόρα 'σον, καὶ ἀποὺν 'πίσ' τὸ βλεμύριν.*
 — *'Ακοῦς, ἀκοῦς, ναὶ ἀδελφέ μ', ντὸ λέγ' νε τὰ πουλόπια,*
 40 — *Εἰὰ ἄφες, σοῦς, καλ' ἀδελφή μ', ἀτ' ἴνταν θέλ'νε λέγ'νε.*
Εἶναι μικρὰ καὶ παλαλά· πορπάτ' καὶ ἄειτ' ἄς πᾶμε».
'Επῆγαν καὶ 'νταμώθανε σ' σοῦ 'Α Γιωργῆ τὴν πόρταν.
Δεῖ τὸν 'Α Γιώρη τᾶλογον, τὴν Παναϊὰν τὴν σέλλαν,
καὶ τὸν ποιητὴν τὸ πνοή, καὶ κεῖνος ἐξηπνοῖσεν.

Θ'

Fauriel, Chants populaires, P. 1825 II, σ. 406 κέ. [Γερμ. μετάφρ. μετὰ τοῦ κειμένου Fauriel-Müller, Lpz. 1825, τ. II, σ. 64 κέ. Ellissen, Versuch einer Polyglotte der Europäischen Poesie, 1846, σ. 367 κέ. E. F. v. Schmidt - Phiseldeck, Auswahl neugriechischen Volkspoesian, 1827, σ. 20-25. Ἀγγλική μετάφρ. ὑπὸ Ch. Brinslay Sheridan: Fauriel, The songs of Greece, 1826, σ. 207-210 Ἰταλική μετάφρ. Tommaseo, Canti popolari, Ven. 1842, τ. III, σ. 342 κέ. Γαλλικὴ ἐλευθέρᾳ ἔμμετρος μετάφρ. Belloc, Bonaparte et les Grecs, P. 1826, σ. 147-150]. Ζαμπελίου, Ἄσματα δημοτικά, Κέρκ. 1852, σ. 713. Passow; Carm. popul., Lips. 1860, ἀρ. 517. Εὐτέρπη, τ. Ζ', σ. 380. Χρυσάλαις, 1861, τ. Α', σ. 276. A. Vlachos, Neugr. Chrestomathie, Lpz. 1870, σ. 96-97. Μετ' ἑμπροσθεν μεταφράσεως Th. Kind, Anthologie neugriechischer Volkslieder, Lpz. 1861, σ. 96 κέ. Ἐμμετρος ἀρχαῖα ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ Φιλίππου Γεωργίου, Φιλολογικὰ παρέργα, 1865 καὶ ἐν Λελλεκού, Δημοτικὴ ἀνθολογία, σ. 203 κέ.

- Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιούς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,*
τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυαγαπημένη,
τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν, κ' ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε.
Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζες¹²¹, στὸ φέγγος¹²² τὴν ἐπλέκες,
 5 *στάστρον καὶ στὸν αὐγερινὸ τ'ς ἐφκιανες τὰ σγουρά της.¹²³*
'Οποῦ σοῦ φέρναν¹²⁴ προξενιά ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνη,
νὰ τὴν παντρέψης μακριά¹²⁵, πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
Οἱ ὄχτῳ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 — *«Δός τηνε, μάννα, δός τηνε, τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,*
 10 *στὰ ξένα κεῖ ποῦ περπατῶ, στὰ ξένα ποῦ παγαίνω,¹²⁶*
νᾶχω κ' ἐγὼ παρηγοριά, νᾶχω κ' ἐγὼ κονάκι.
 — *Φρόνιμος¹²⁷ εἶσαι, Κωσταντῆ, κι ἄσχημ' ἀπηλογήθης.*

121. ἠλουγες F.

122. στάφεργα Ζαμπ. Pass. K.

123. Τὴν ἐσφικτοκορδέλλιαζες ἔξω στὸ φεγγαράκι.

124. στείλα F.

125. τὰ μακριὰ P.

126. στὴν στράτα ποῦ διαβαίνω F.

127. φρένιμος F.

- Κι ἄ μῶρτη, γιέ μου, θάνατος, κι ἄ μῶρτη, γιέ μου, ἀρρώστια,
 κι ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, ποιὸς θὰ μοῦ τήνε φέρη;»
- 15 Τὸ Θεὸ τῆς ἔβαλ¹²⁸ ἐγγυτῆ καὶ τοὺς ἀγιοὺς μαρτύρους,
 ἂν τύχη κ' ἔρτη θάνατος, ἂν τύχη κ' ἔρτη ἀρρώστια,
 κι ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, νὰ πάη νὰ τήνε φέρη.
 Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἄρετῆ στὰ ξένα,
 κ' ἐμπῆκε χρόνος δίσεφτος καὶ μῆνας ὠργισμένος,
- 20 κ' ἔπεσε τὸ θανατικό, κ' οἱ ἐννιαῖ ἀδερφοὶ πεθάναν¹²⁹,
 βρέθηκε ἡ μάννα μοναχῆ, σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.
 Στὰ ὄχτῶ μνήματα δέρνεται, στὰ ὄχτῶ μοιριολογᾷ¹³⁰,
 στοῦ Κωσταντίνου τὸ θαψτὸ τίς πλάκες ἀνασκώνει.
 — «Σήκου, Κωσταντινάκη μου, τὴν Ἄρετῆ μου θέλω.
- 25 Τὸ Θεὸ μοῦ βάλες ἐγγυτῆ καὶ τοὺς ἀγιοὺς μαρτύρους,
 ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρὰ νὰ πᾶς νὰ μοῦ τῆ φέρης». *ΑΚΑΔΗΜΙΑ*
 Τανάθεμα τὸν ἔβγαλε μέσ' ἀπὸ τὸ κιβούρι.
 Κάνει τὸ σύγγεφ' ἄλογο καὶ τᾶστρο σαλιβάρη,
 καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιά καὶ πάει νὰ τήνε φέρη¹³¹.
- 30 Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστὰ του,
 βρίσκει τὴν κ' ἐχτενίζονταν ὄξου στο φηγάκι *ΑΘΗΝΩΝ*
 Ἄπο μακριὰ τὴν χαιρετᾷ κι ἀπὸ μακριὰ τῆς ἔρπει.
 «Περβάτῃς, Ἄρετοῦλά μου¹³², χαράνα μας σε θέλει.
 — Ἄλλοιμον', ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα·
- 35 ἀνίσως κ' εἶναι γιὰ χαρὰ¹³³ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
 κι ἂν εἶναι πίκρα, πές μου το, νᾶρτω κατὰ πῶς εἶμαι¹³⁴.
 — Περβάτῃς, Ἄρετοῦλά μου, κ' ἔλα κατὰ πῶς εἶσαι¹³⁵». *ΑΘΗΝΩΝ*
 Στῆ στράτα ποῦ διαβαίνανε, στῆ στράτα ποῦ παγαίναν,
 ἀκοῦν πουλιὰ καὶ κελαδοῦν, ἀκοῦν πουλιὰ καὶ λένε.
- 40 — «Ποιὸς εἶδε κόρην ὁμορφοῦ νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος¹³⁶.
 — Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια¹³⁷,
 ποιὸς εἶδε κόρην ὁμορφοῦ νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος.
 — Λωλὰ πουλιὰ κι ἄς κηλαδοῦν, λωλὰ πουλιὰ κι ἄς λένε¹³⁸». *ΑΘΗΝΩΝ*
 Καὶ παρεκεῖ ποῦ πάγαιναν, κι ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε.

128. τῆς βάζει F.

129. κ' ἔρχεται χρόνος δύσεφτος, καὶ οἱ ἐννεὰ πεθάνα F.

130. ἀνέσπα τὰ μαλλιά της F.

131. Καὶ μέσα τὰ μεσάνυκτα πάγει νὰ τῆς τὴν φέρει F.

132. Γιὰ Ἐλα, Ἄρετοῦλα μας F.

133. Ἄν ἡ χαρὰ στὸ σπῖτι μας F.

134. Κ' ἂν πίκρα, ἀδελφάκι μου, νὰ ἔρθ' ὡς καθὼς εἶμαι F.

135. Μηδὲ πίκρα, μηδὲ χαρὰ, Ἐλα F.

136. Γιὰ δὲς κοπέλλαν εὐμορφοῦ νὰ σύρν' ἀπαιθαμμένον F.

137. Ἄκουε — καὶ τὰ πουλιὰ τί λένε; F.

138. Πουλάκια 'ναι κ' ἄς — πουλάκια 'ναι κ' ἄς λ. F.

- 45 — «Τί βλέπομε τὰ θλιβερά, τὰ παραπονεμένα,
νὰ περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
— Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια,
πῶς περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
— Πουλάκια εἶναι κι ἄς κηλαδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἄς λένε.
- 50 — Φοβοῦμαί σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιῆς μυρίζεις.
— Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν¹³⁹ Ἄη Γιάννη,
κ' ἐθύμιασέ μας ὁ παπᾶς μὲ περισσὸ λιβάνι¹⁴⁰.
Καὶ παρεμπρὸς ποῦ πήγανε, κι ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε.
— «Ὡ Θεὸ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
- 55 τέτοια πανώρηα λυγερὴ νὰ σέρνη πεθαμένος». *Τᾶκουσε πάλε ἡ Ἄρετὴ κ' ἐρράγισε ἡ καρδιά της.*
— «Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
Πές μου, ποῦ εἶν' τὰ μαλλάκια σου, τὸ πηγορὸ μουστάκι;
— Μεγάλῃ ἀρρώστια μ' εὔρηκε, μ' ἐρριξε τοῦ θανάτου,
- 60 μου¹⁴¹ πέσαν τὰ ξανθὰ μαλλιά, τὸ πηγορὸ μουστάκι». *Βρίσκουν τὸ σπίτι κλειδωτό, κλειδομανταλωμένο,
καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα ποῦ ἦταν ἀραχμασμένα.*
— «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἀνοιξε, καὶ νὰ τὴν Ἄρετὴ σου.
— Ἄν εἶσαι Χάρος, διαβαίνε κι ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω¹⁴²,
- 65 ἢ δόλια¹⁴³ ἢ Ἄρετοῦλά μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα.
— Ἄνοιξε, μάννα μ', ἀνοιξε, κ' ἐγὼ εἶμι' ὁ Κωσταντῆς σου.
Τὸ Θεὸ σοῦ βάλα ἐγγυτῆ¹⁴⁴ καὶ τοὺς ἀγίους μαρτύρους,
ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, νὰ πάω νὰ σοῦ τὴ φέρω». *Κι ὥστε νὰ βγῆ στὴν πόρτα της, ἐβγῆκεν ἡ ψυχὴ της¹⁴⁵.*

Γ'

(Α. Μανούσου, Τραγούδια ἔθνικα, Κέρκυρα 1850 Β', σ. 73-76. [Γαλλικὴ μετάφρασις ἐν Sathas - Legrand, Les exploits de Digénis Akritas, σ. 4 κέ. Psichari, σ. 7-9])¹⁴⁶.

*Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιουὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν καὶ ἥλιος δὲν τὴν εἶδε.*

139. Ἐξω στὸν F.

140. μὲ τὸ πολὺ λ. F.

141. Ποῦ Z.

142. ἰερός — κ' ἂν εἶσαι ἰερός διάβα F.

143. Καυμένη F.

144. Ἐγγυτῆ σῶβαλα τὸ Θεὸ Z.

145. νάνοιξη τὴν πόρτα της ἐξέβγεν ἡ ψυχὴ της. Ἐκ τῆς παρὰ Faugier παραλλαγῆς ἔλλειπουσιν οἱ στίχοι 2. 3. 7. 8. 10. 13. 16. 18. 20-22. 28-30. 42-48. 53-62.

146. Τὰ ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ χάσματα συνεπλήρωσε προδῆλως ὁ ἐκδότης ἐκ τῆς παρὰ Φωριέλφ Θ' καὶ τῆς παρὰ Τωμασαίφ II' παραλλαγῆς.

- Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζες, στὸ φέγγος τὴν ἐπλέκες,
 στᾶστρον καὶ στὸν ἀειμερινὸ τ'ς ἔκανες τὰ σγουρά της.
- 5 Ποῦ προξενιά σου φέρνανε γιὰ νά τηνε παντρέψης,
 νὰ δώσης τὸ παιδάκι σου πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
 Οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 — «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε, τὴν Εὐδοκιά στὰ ξένα,
 στὰ ξέν' αὐτοῦ ποῦ περβατῶ, στὰ ξέν' αὐτοῦ ποῦ πάω,
- 10 ναῦρω κ' ἐγὼ παρηγοριὰ στὴ στράτα ποῦ διαβαίνω.
 — Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, κι ἄσχημ' ἀπηλογήθης.
 Ἄ μῶρθη, γιέ μου, θάνατος, ἄ μῶρθη, γιέ μου, ἀρρώστια,
 κι ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, ποιὸς θὰ μοῦ τήνε φέρη;»
 Τὸ Θεὸ τῆς βάζει ἐγγυτὴ καὶ τοὺς ἀγίους μαρτύρους,
- 15 ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, νὰ πᾶ νὰ τῆς τὴν φέρη.
 — «Ἐγὼ σ' τὴ φέρνω, μάννα μου, τὴν Εὐδοκιά νὰ βλέπης
 τὸ καλοκαίρι τρεῖς φορὲς καὶ τὸ χειμῶνα δύο».
 Κι ἀφόντις τὴν παντρέψανε τὴν Εὐδοκιά στὰ ξένα,
 ἔρχεται χρόνος δίσεφτος καὶ μῆνας ἀρρωσμένους,
- 20 κ' ἔπεσε τὸ θανατικὸ, τὸ δόλιο τὸ κουκουδί,
 κ' ἐξάλειψε τ'ς ὀχτῶ ἀδελφούς, τὸν Κωσταντῆ ἐσκοτῶσαν.
 Ἡ Εὐδοκιά τ'ς ἀπόμεινε πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
 Εὐρέθη ἡ μάννα μοναχῆ, σὰν καλαμὰ στὸν κάμπο,
 σὰν ἐκκλησιὰ ἀλειτούργητη, σὰ χώρα κούρσεμένη.
- 25 Κι ἀπὸ τὴ θλίψι τὴν πολλὴ ἔπεσε τοῦ θανάτου,
 τὴν Εὐδοκιά πεθύμησε νὰ ἰδῆ στὴν ἀρρωστιά της.
 Σ' οὐλα τὰ μνήματα ἔκλαιγε καὶ σ' ὄλα ἐμοιρολόγα,
 στοῦ Κωσταντίνου τὸ θαφτὸ ἀνέσπα τὰ μαλλιά της.
 — «Γιὰ σήκου, Κωσταντάκη μου, τὴν Εὐδοκιά μου θέλω.
- 30 Τὸ Θεὸ μοῦ βάλες ἐγγυτὴ καὶ τοὺς ἀγίους μαρτύρους,
 ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴ φέρης,
 τὸ καλοκαίρι τρεῖς φορὲς καὶ τὸ χειμῶνα δύο».
 Τανάθεμα τὸν ἔβγαλε μέσ' ἀπὸ τὸ κιβούρι.
 Ἡ πλάκα ἐγίνηκε ἄλογο, τὸ χῶμα ἐγίνη σέλλα,
- 35 τῶραιοξανθὰ του τὰ μαλλιά γινηκαν σαλιβάρη,
 κι ὁ σκούληκας ἀπὸ τὴν γῆ ἐγίνη ὁ Κωσταντῖνος.
 Φτερνιά δίνει τοῦ μαύρου του, στὴν Εὐδοκιά προφτάνει.
 Ἐπῆγε καὶ τὴν εὐρηκε σ' ἐννιά χοροὺς πιασμένη,
 ἐννιά χοροὶ χορεύανε κι ἀπὸ τ'ς ἐννιά κρατιότουν.
- 40 Κι ἀπὸ μακριὰ τσῆ σαλαγᾶ κι ἀπὸ σιμὰ τσῆ λέει.
 — «Προβάτησ', Εὐδοκοῦλά μου, στὴ μάννα μας νὰ πᾶμε.
 — Ἄλλοίμονο, ἀδελφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα·
 ἂν ἡ χαρὰ στὸ σπίτι μας νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
 κι ἂν πίκρα εἶναι, ἀδελφάκι μου, νὰ ἔρθω ὡς μ' ἡῦρε ἡ ὥρα.
- 45 — Ἐλα, Εὐδοκιά, στὸ σπίτι μας, ἔλα ὅπως σ' ἡῦρε ἡ ὥρα».

- Στῆ στράταν ὅπου διάβαιναν, στὸ δρόμο ὅπου παγαίναν,
ἓνα πουλάκι ἀρχίνησε κελαϊδιστὰ νὰ λέγη.
- «ὦ Θεὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
νὰ προβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀποθαμένους.
- 50 — Ἄκουσες, Κωσταντίνέ μου, τί λέγει τὸ πουλάκι,
πῶς περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
— Λωλὸ πουλὶ κι ἄς κηλαδᾶ, λωλὸ πουλὶ κι ἄς λέη,
λωλὸ πουλὶ κι ἄς χαίρεται μὲ τὸν κελαϊδισμό του».
- Πιλιὸ παράζω ἐπήγανε, κι ἄλλο πουλὶ τοὺς λέει.
- 55 — «Τί βλέπω τὸ βαριόμοιρο, τὸ παραπονεμένο,
νὰ περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
— Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λέγει τὸ πουλάκι;
— Πουλάκια εἶναι κι ἄς κελαδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἄς λένε.
— Φοβοῦμαί σε, ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιὲς μυρίζεις.
- 60 — Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν Ἄη Γιάννη,
κ' ἐθύμιασέ μας ὁ παπᾶς μὲ τὸ πολὺ λιβάνι».
- Καὶ παρεμπρὸς ἐπήγανε, κι ἄλλο πουλὶ τοὺς λέει.
- «ὦ Θεὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
τέτοια πανώρηα κορασιά νὰ σύρη ἀπεθαμένο».
- 65 Τᾶκουσε πάλι ἡ Εὐδοκιά κ' ἔρριξε ἡ καρδιά της.
«Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λέγει τὸ πουλάκι;
Ποῦ εἶν' τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιά, τὸ πηγγορὸ μουστάκι;
— Μεγάλῃ ἀρρώστια μ' εἴρηκε, καὶ μ' ἔρριξε θανάτου,
ἐφύγαν τὰ ξανθὰ μαλλιά, τὸ πηγγορὸ μουστάκι.
- 70 Σύρε, Εὐδοκιά μου, σπίτι σου, τώρα σύρε ἀδερφή μου,
τί ἐγὼ θὰ πάω νὰ κοιμηθῶ, γιατί εἶμαι ἀγρυπνισμένος,
κι ἀπὸ τῆ στράτα τὴν πολλὴ εἶμαι ἀγανακτισμένος.
— Ἐλα νὰ πᾶμε, Κωσταντή, ἀντάμα εἰς τὸ σπίτι.
— Ἐγὼ μυρίζω λιβανιὲς καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἔρθω».
- 75 Ἐκίνησε κ' ἐπήγαινε μονάχη τῆς στὸ σπίτι.
Βρίσκει τὸ σπίτι κλειδωτό, καὶ τὰ κλειδιὰ σπασμένα,
καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα κλειδομανταλιασμένα.
Σκύφτει φιλεῖ τὴν κλειδωνιά καὶ δάκρυα τῆ γεμίζει,
καὶ παίρνει πέτρα ἀπὸ τὴν γῆ, στὰ κεραμίδια ρίχνει.
- 80 Σὰν τᾶκουσεν ἡ μάνα τῆς, βογγᾶ κι ἀναστενάζει.
— «Ἐβγα χτικιὸ ἀπ' τὴν πόρτα μου, χτικιὸ ἀπ' τὴ γειτονιά μου,
τί μένα μου ζεμάτισες τὰ φύλλα τῆς καρδιάς μου.
Ἐξάλειψές μου τοὺς ὑγιούς, καὶ μ' ἔρμασες τὸ σπίτι,
μόν' ἡ Εὐδοκιά μ' ἀπόμεινε πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
- 85 Ἀνάθεμα τὸν Κωσταντὴ καὶ μυριοανάθεμά το,
ὅπου μου τὴν ἐπάντρεψε τὴν Εὐδοκιά στὰ ξένα.
— Ἄνοιξε, μάνα μου, ἄνοιξε, κ' ἐγὼ εἶμαι ἡ Εὐδοκιά σου.

- Ἄν εἶσαι Χάρος¹⁴⁷ διάβαινε, κι ἂν εἶσαι Χάρος διάβα,
καυμένη ἢ Εὐδοκοῦλά μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα.
- 90 — Ἄνοιξε, μάννα μου, ἄνοιξε, νὰ ἰδῆς τὴν Εὐδοκιά σου...
Καλῶς σ' εὐρήκα, μάννα μου. — Καλῶς τὴν Εὐδοκιά μου.
Καὶ ποιὸν ἤρθες ἐδῶ νὰ ἰδῆς, νὰ ἰδῆς τὰ ἐννια σου ἀδέρφια;
Τὰ ὄχτῶ σου ἀδέρφια ἀπέθαναν, τὸν Κωσταντὴ ἐσκοτῶσαν.
— Τώρα, μάννα, μὲ ἤφερεν ὁ Κωσταντὴς στὸ σπίτι».
- 95 Κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε μάννα καὶ θυγατέρα,
κ' ἐπέσανε κ' οἱ δυὸ μαζὶ στὴν γῆν ἀπεθαμένες.
Κ' ἐπῆγαν καὶ τὶς ἔθαψαν στὰραχνιασμένο χῶμα.

ΙΑ'

(Κρήτη)

(Jeannarakí, Ἄσματα Κρητικά, σ. 229-231, ἀρ. 293).

- Μιά μάννα εἶχ' ἐννια τσι γιουὺς καὶ μιὰ τὴ θυγατέρα,
στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουγε, στὸ φέγγος τὴ χτενίζει,
στὸ φεγγαράκι τὰ γυρὰ τήνε σφραδοπέκει.
Κ' ἡ γειτονιά δὲν τὸ ζευρε πῶς εἶχε θυγατέρα
- 5 καὶ προξενιά τσῆ μπέψανε ἀπὸ τὸ Σαλονικί.
Οἱ ὄχτ' ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῆνος θέλει.
— «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα,
νᾶχω κ' ἐγὼ παρηγοριά στὰ ξένα νὰ γυρίζω.
— Δὲν τήνε δούδω, Κωσταντῆ, τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα,
- 10 κι ἂν τύχη ὁ χρόνος βίσεχτος ποιὸς πᾶ νὰ μοῦ τὴ φέρῃ;
— Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα
κι ἂν τύχη ὁ χρόνος βίσεκτος ἐγὼ πᾶ νὰ τὴ φέρω».
Καὶ δούδει την ἢ μάνναν τση τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα.
Τυχαίνει ὁ χρόνος βίσεχτος, οἱ ἐννὶ' ἀδερφοὶ ποθαίνουν.
- 15 Κ' εἰς τῶν ὄχτῶ τὰ μνήματα βιόλες καὶ ματζιοράνες
κ' εἰς τοῦ καϊμένου Κωσταντῆ, στράτες καὶ μονοπάθια.
Κ' ἐπέρασε κ' ἡ μάνναν του κι ἀναθεμάτισέν τον.
— «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, κ' ἐσὲ καὶ τὸ καλὸ σου,
ἀποῦ μοῦ τὴν ἐξώριζες τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα».
- 20 Καὶ πάλι ξαναπέρασε κι ἀναθεμάτισέν τον.
— «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, κ' ἐσὲ καὶ τὸ καλὸ σου,
ἀποῦ μοῦ τὴν ἐξώριζες τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα».

147. Παρὰ Μανούσῳ γέρος.

- Τὸ τόσο μυριανάθεμα ὁ Κωσταντῆς βαρέθη.
 Κάνει τὸ μνημῆν τ' ἄλογο καὶ τὸ λαζάρι σέλλα,
 25 καὶ τὰ κιβουροχάλικα σκάλες καὶ χαλινάρια.
 Παίξει τοῦ μαύρου του βιτσιά, στὸ Σαλονίκι φτάνει,
 βρίσκει τὴν κόρη στὸ χορὸ μὲ τρεῖς παπαδοπούλες.
 — «Καλῶς τονε τὸν Κωσταντῆ ποῦ φέρνει τὸ μαντᾶτο.
 Ἄν εἶναι θλιῖσι νὰ θλιφτῶ κι ἂν εἶν' χαρὰ ν' ἀλλάξω,
 30 κι ἂν εἶναι γιὰ τὸ γάμο σου ὀλόχρουσα νὰ βάλω.
 — Δὲν εἶναι θλιῖσι νὰ θλιφτῆς, μηδὲ χαρὰ ν' ἀλλάξης,
 μηδὲ καὶ γιὰ τὸ γάμο μου ὀλόχρουσα νὰ βάλῃς.
 Ἡ μάννα σου σ' ἐζήτηξε καὶ θέλει σε νὰ πάῃς».
 Ἄποῦ τῆ χέρα τὴν ἀρπᾶ, στὸ μαῦρο τὴν καθίζει,
 35 παίξει βιτσιὰ τ' ἀλόγουν του, σὰν τὸν ἀέρα πάει.
 Καὶ ὄντεν ἐπερνούσανε κοντὰ στὸν Ἄη Γιώργη,
 γροικᾶ ἢ κόρη μιὰ μιλιὰ παράξενη καὶ λέει.
 — «Γιὰ ἰδὲ κοράσιον ὁμορφον τὸ σέρνει ὁ ἀποθαμένος!»
 — «Γροικᾶς το, Κωσταντῆ μου, τ' ἀηδόνι ἴντα λέει;
 40 — Γροικῶ το, Ἄρετοῦσά μου, καὶ τὸ γνωρίζω κιόλας».
 Καὶ ὄντεν ἐπερνούσανε στὰ μνημᾶτ' ἀποπάνω:
 — «Κατὲς τῶρ', Ἄρετοῦσά μου, στὸ σπίτι μας νὰ πάῃς,
 γιὰ τὸ χρωστῶ τ' Ἄγιου κερὶ τοῦ μαῖκρου μου λαμπάδα.
 Κατέχω, Κωσταντῆ μου, στὸ σπίτι μας νὰ πάω.
 45 Μὰ γιάντα, ἀδερφάκι μου, μ' ἀφήνει εἰς τὸ δρόμο;»
 Ἡ κόρη δὲν ἐπρόφταξε νὰ πῆ γὰρ ἄλλο λόγο,
 κι ὁ Κωσταντῆς ἐχάθηκε στὴ μέση τῶ μνημᾶτω.
 Παίρνει τὴν παραπόμεσι στὸ σπίτιν τση καὶ πάει.
 Βρίσκει τσι πόρτες σφαλιχτὲς καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα
 50 καὶ τὰ πορτοπαράθυρα σφιχτὰ περατωμένα.
 Φωνιάζει τσῆ μαννούλας τση ὄγια νὰ τῆς ἀνοίξῃ.
 — «Ἄν εἶσ' ἀέρας πῆγαινε κι ἂν εἶσ' ὁ Χάρος διάβα,
 ἂν εἶσ' ὁ πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιὸ παιδάκια,
 ὄξω τὴν Ἄρετοῦσά μου κ' εἶναι μακριὰ στὰ ξένα.
 55 — Ἄνοιξε, μάννα μ', ἀνοιξε, μὰ ἢ γι Ἄρετοῦσά σου 'μαι.
 — Ἄν εἶσ' ἀέρας πῆγαινε κι ἂν εἶσ' ὁ Χάρος διάβα,
 ἂν εἶσ' ὁ πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιὸ παιδάκια,
 ὄξω τὴν Ἄρετοῦσά μου κ' εἶναι μακριὰ στὰ ξένα.
 — Ἄνοιξε, μάννα μ', ἀνοιξε, μὰ ἢ γι Ἄρετοῦσά σου 'μαι.
 60 — Ἄν εἶσ' ἀέρας πῆγαινε κι ἂν εἶσ' ὁ Χάρος διάβα,
 ἂν εἶσ' ὁ πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιὸ παιδάκια,
 ὄξω τὴν Ἄρετοῦσά μου κ' εἶναι μακριὰ στὰ ξένα.
 — Ἄνοιξε, μάννα μ', ἀνοιξε, μὰ γὼ 'μ' ἢ γι Ἄρετοῦσα.
 — Δεῖξε τὸν ἀρραβῶνά σου ἀποῦ τῆ κλειδωνιάστρα,
 65 κι ἂν εἶσ' ἢ γι Ἄρετοῦσά μου ἐγὼ θὰ σὲ γνωρίσω».

Δείχνει τὸν ἀρραβῶνάν τση ἀπὸ τὴν κλειδωνιάστρα
 70 κι ἡ μάνναν τ'ς ὧστε νὰ τὸ ἰδῆ ἄνοιξ' εὐτὺς τὴν πόρτα,
 κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε κ' εὐτὺς ἐξεψυχῆσαν.

Οἱ στίχοι 31-36 ἐπαναλαμβάνονται ὑπὸ τινῶν τρίς. Τὸ ἄσμα ψάλλεται ἐν Κρήτῃ κατὰ τοὺς γάμους.

IB'

(Κρήτη)

(Ἐλπίδος Μελαίνης], Κρητικὴ μέλισσα, ἐν Ἀθ. 1873, σ. 20-22)

- Μιά μάννα μὲ τ'ς ἐννιά της γιούς, μὲ μιά της θυγατέρα,
 στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουε, στὸ φέγγος τὴ χτενίζει,
 καὶ στάποξημερώματα τήνε σειραδοπλέκει.
 Καὶ προξενιὸν τῆς μπέψανε ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη.
- 5 Οἱ ὄχι' ἀδερφοὶ δέ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 — «Δός τ'νε, μάννα, δός τ'νε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 κι ἂν τύχη θλίψι γιὰ χαρά, ἐγὼ θὰ σοῦ τὴ φέρω».
 Ἐρχεται χρόνος βίσεχτός κ' οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ ποθαίνουν.
 Κ' ἡ μάννα συχροπηγαινε στῶν γιῶν της τὰ μνημούρια,
- 10 κ' εἰς τῶν ὄχιτῶ τὰ μνήματα φύτευσε κυπαρίσσια,
 κ' εἰς τοῦ καιμένου Κωσταντῆ στρατὸς καὶ μονοπάθια,
 γιὰτὶ αὐτὸς ἐξώρισε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα.
 Κι ὁ Κωσταντῆς τὴν ἄκουσεν ἀπὸ τὸν Ἄδη μέσα.
 — «Σιώπασε, μάννα, σιώπασε, μὰ γὼ θὰ σοῦ τὴν φέρω».
- 15 Κάνει τὸν Ἄδην ἄλογο, τὴν πλάκα κάνει σέλλα,
 τὰ πανωπλάκια τῶν πλακῶν σκάλες καὶ χαλινάρια.
 Παίζει βιτσιὰν τοῦ μαύρου του, στὴ Σαλονίκη φτάνει,
 κ' εὐρίσκει τὴν καὶ χόρευε στὸν κάμπο ξεζωνάτην.
 — «Καλῶς τονε τὸν Κωσταντῆ, ἂν εἶν' χαρὰ μεγάλη,
- 20 κι ἂν εἶναι γιὰ τὸ γάμο του ὀλόχρυσά νὰ βάλῃ.
 — Δὲν εἶναι θλίψι νὰ θλιφτῆς, μηδὲ χαρὰ νὰλλάξης,
 μηδὲ καὶ γιὰ τὸν γάμο μου ὀλόχρυσά νὰ βάλῃς».
 Κι ἀπὸ τὸ χέρι τὴν ἀρπᾶ, στὸ μαῦρο τὴν καθίζει.
 — «Προπάτει δά, Ἀρετοῦσά μου, στὸ σπίτι μας νὰ πᾶμε».
- 25 Στὴ στρατά ποῦ πηγαίνασι πουλάκια κελαδοῦσαν.
 — «Γιὰ δὲ κοράσιον ὁμορφον τὸ σύρνει ἀποθαμένος».
 — «Γροικᾶς το, Κωσταντῖνε μου, καὶ τὰ πουλιὰ ἴντα λέσι;
 — Προπάτει, Ἀρετοῦσά μου, πουλάκια ἴναι κι ἄς λέσι,
 προπάτει, Ἀρετοῦσά μου, στὸ σπίτι μας νὰ πᾶμεν,

30 καὶ μὴ των ἀφρουκάζεσαι, μὰ ψέμματα τὸ λέσι».

(Ἐφθάσανε στὸν Ἅγιον Γιάννη.)

— «Κατέχεις δά, Ἄρετοῦσά μου, στὸ σπίτι μας νὰ πάγης;

— Ἄ δὲν ἀλλάξαν οἱ αὐλές, κ' οἱ στρατές δὲ ρημάξαν.

— Χρωστῶ δὰ τ' ἁγίου κερι, χρωστῶ του καὶ λιβάνι,
χρωστῶ καὶ τὴν ψυχουλά μου γιὰ νὰ τοῦ τηνε πάγω.

35 Προπάτει, Ἄρετοῦσά μου, μὰ ὀλοῖδιες εἶναι».

(Ἡ Ἄρετοῦσα κρούει τὴν θύραν τῆς μάννας της.)

— «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, κ' ἡ Ἄρετοῦσά σου ἔναι.

— Ἐμένα ἡ Ἄρετοῦσά μου στὰ ξένα ἔν' παντρεμμένη.

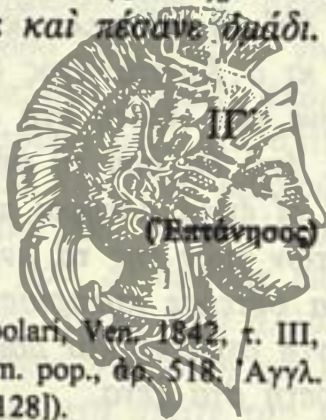
— Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, μὰ ἡ Ἄρετοῦσά σου ἔναι.

Δὲ μοῦ πιστεύεις, μάννα μου, ἡ Ἄρετοῦσά σου ἔμαι.

40 — Βγάλε τὴν ἀρραβῶνά σου ἀπὸ τὴν κλειδαρίτσα,
δειξέ μου σημαδάκι...»

Κ' εὐτύς ὡς εἶδ' ἡ μάννα της τὸ χρυσὸ σημαδάκι,
ἄνοιξ', ἀγκαλιαστήκανε καὶ πέσανε ἀμαδί.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

(Tommaso, *Canti popolari*, Ven. 1842, t. III, σ. 347-348 μετ' ἑμμέτρου ἰταλ. μεταφράσεως. [Passow, *Carm. pop.*, σφ. 518. Ἀγγλ. μετάφρ. ἑμμετρ. ὑπὸ L. Garnett, *Greek Folk-songs*, σ. 126-128]).

Τῇ καλομάννας τὸ παιδί, τῇ χημας θυγατέρα,
ποῦ προξενιὰ ἐφέρανε μέσα ὀχ τὴ Βαβυλῶνα.

Τὰ ἑπτὰ ἀδέρφια δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.

— «Μάννα, ἄς τὴν παντρέψωμε τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα.

5 — Καὶ ποιὸς θὰ μοῦ τὴ φέρνῃ ἐδῶ τὴν Ἄρετὴ νὰ βλέπω;

— Ἐγὼ στὴ φέρνω, μάννα μου, τὴν Ἄρετὴ νὰ βλέπῃς,
τὸ καλοκαίρι τρεῖς φορὲς καὶ τὸ χειμῶνα δύο».

Κι ἀπότσι τὴν παντρέψανε τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα,

τὰ ἑπτὰ ἀδέρφια ἐπεθάνανε, τὸν Κωσταντᾶ ἐσκοτώσαν,

10 κ' ἔμεινε ἡ μάννα θλιβερή, σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.

Μέρα καὶ νύχτα ἐκλαιγε ἀπάνου ἀπὸ τὸ μνημα,

καὶ μάλιστα στὸν Κωσταντᾶ ἔβγανε τὰ μαλλιά της.

— «Ἀσήκω ἀπάνου Κωσταντᾶ, νὰ πᾶ νὰ μοῦ τὴ φέρῃς,

ὀποῦ μὼνιπενιάριζες¹⁴⁸, τὴν Ἄρετὴ νὰ φέρῃς,

148. μὼνιπενιάριζες = μοὶ ὑπέσχεσο. Λέξις παρεφθαρμένη ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ ρήματος *m' impregno*.

- 15 τὸ καλοκαίρι τρεῖς βολές καὶ τὸ χειμῶνα δύο». Ἄπο τὴν κλάψα τὴ πολλὴ ὁ Θεὸς τὴ συνακούει.
Κ' ἐγὶν' ἢ πλάκα ἄλογο, τὸ χῶμα ἐγίνη σέλλα,
καὶ τὸ σκουλήκι ὁ Κωσταντῆς νὰ πᾶ νὰ τήνε φέρῃ¹⁴⁹.
— «Καλῶς σὲ ἠύρηκ', Ἄρετῆ. — Καλῶς τὸν Κωσταντᾶ μου.
- 20 — Ἐλα νὰ πᾶμε, Ἄρετῆ, νὰ πᾶμε εἰς τὸ σπίτι.
— Γιὰ πές μου, ἂν εἶναι γιὰ καλὸ νὰ βάλω τάργυρά μου,
γιὰ πές μου, ἂν εἶναι γιὰ κακὸ νὰ πᾶμε καθὼς εἶμαι.
— Ἐλα νὰ πᾶμε, Ἄρετῆ, νὰ πᾶμε καθὼς εἶσαι». Ἐπὶ στράτα ὁποῦ πηαίνανε ἓνα πουλὶ ἐκελαίδει.
- 25 — «Ὡ Θεὸ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
νὰ προβατοῦνε οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους». — «Ἄκουσ', ἄκουσε, Κωσταντᾶ, τί λέει τὸ πουλάκι.
— Πουλάκ' εἶναι κι ἄς κηλαῖδῃ, πουλάκ' εἶναι κι ἄς λέῃ». Ἐπὶ στράτα ὁποῦ πηαίνανε πάλι ἐματακηλαίδει.
- 30 — «Ὡ Θεὸ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
νὰ προβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους». Κ' ἢ Ἄρετῆ τὸ ἄκουσε κ' ἐρράισ' ἢ καρδιά της.
— «Ἄκουσ', ἄκουσε, Κωσταντᾶ, τί λέει τὸ πουλάκι.
— Πουλάκ' εἶναι κι ἄς κηλαῖδῃ, πουλάκ' εἶναι κι ἄς λέῃ».
- 35 Ἐπὶ στράταν ὁπου πηαίνανε τὴ χώρα ἐξοριστεύουν.
«Πῆαινε, πῆαινε Ἄρετῆ, πῆαινε εἰς τὸ σπίτι,
κ' ἐγὼ νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ, γιὰτ' εἶμαι ἀγροακτισμένος,
κι ἀπὸ τὴ στράτα τὴν πολλὴ εἶμαι ἀγροακτισμένος.
— Ἐλα νὰ πᾶμε, Κωσταντᾶ, ἀντάμα εἰς τὸ σπίτι.
- 40 — Ἐγὼ μυρίζω λιβανιές καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἔλθω». Ἐπὶ σπίτι της ἔτσι ἔσωσε, τὴ μάννα χαιρετάει.
— «Καλῶς σ' ἠύρηκα, μάννα μου. — Καλῶς τὴν Ἄρετῆ μου.
Καὶ ποιόνε ἤλθες ἐδῶ νὰ ἰδῆς, νὰ ἰδῆς τὰ ὀχτώ σου ἀδέλφια;
Τὰ ἑπτὰ ἀδέλφια ἐπεθάνανε, τὸν Κωσταντᾶ ἐσκοτῶσαν.
- 45 — Τώρα, μάννα, μὲ ἔφερε ὁ Κωσταντᾶς εἰς τὸ σπίτι». Κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε μάννα καὶ θυγατέρα,
κ' ἐμείνανε κ' οἱ δυὸ ξερές, κ' οἱ δυὸ ἀπεθαμένες.
Κ' ἐπῆγαν καὶ τσ' ἐχώσανε σ' ἀραχιασμένο χῶμα.

149. Ἄλλως: Ἐσκόπηκε τὸ μνημᾶ του, κ' ἐβγήκε Κώστας ὄξω.

ἢ Φτιάνει τὸ μνημᾶ του ἄλογο, τὸ σάβανό του σέλλα.

Τὸ λάκκο του ἔφτιασε ἄλογο, τὸ σάβανό του σέλλα.

ΙΔ'

(Ζάκυνθος)

(Tommaso, Canti popolari, V. 1842, τ. III, σ. 347-350 μετ' ἑμμέτρου ἰταλικῆς μεταφράσεως. [Passow, ἀρ. 519]).

- Ἐψὲς ὀπώλιανόβρεχε ὁ Γιάννης ἐτραγούδα,
 κι ὄλα τὰ δέντρα ἐμάρανε, κι ὄλα ξεριζωθῆκα.
 Ἐμάρανε καὶ μιὰ ξανθή, μιᾶς χήρας θυγατέρα,
 ποῦ ἦτανε δώδεκα χρονῶ καὶ ἥλιος δὲν τὴν εἶγδε.
- 5 Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, στὸ φέγγος τὴ χτενίζει,
 στᾶστρη καὶ στὸν ἀμερινὸ τ'ς ἐπλεγε ὄργυιῶν πλεξίδα.
 Μιὰ προξενιά τ'ς ἐστείλανε γιὰ νάν τὴνε παντρέψη.
 Οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 — «Μάννα, κι ἄς τὴν παντρέψωμε τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα,
- 10 γιὰτὶ στὰ ξένα περβατῶ, στὰ ξένα πάω καὶ μένω.
 Κ' ἐγὼ σοῦ τάζω, μάννα μου, γιὰ νά σου τήνε φέρνω
 τὸ καλοκαίρι δυὸ φορὲς καὶ τὸ χειμῶνα μία».
 Μά ἔρταν οἱ χρόνοι δίσεφτοι, κ' οἱ μῆνες ὠργισμένοι,
 οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ ἐπεθάνανε, τὸν Κωσταντᾶ ἐσκοτώσα.
- 15 Ἡ μάννα τοὺς βαρειά ἀρρωστεῖ, βαρειά εἶναι ἀρρωστημένη,
 τὴν Ἄρετὴ ἐπιθύμησε νὰ ἰοῦ στὴν ἀρρωστιά της.
 — «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντᾶ, καὶ σὲ καὶ τὴ βουλή σου,
 πὼπάντρεψες τὴν Ἄρετὴ πολλὰ μακριὰ στὰ ξένα».
 Σ' ὄλα τὰ μνήματά ἔκλαιγε καὶ σ' ὄλα ἄμοιρολόγα,
- 20 καὶ στοῦ καϊμένου Κωσταντᾶ ἐτράβαε τὰ μαλλιὰ της.
 Τ' ἀνάθεμα τὸν ἐβγαλε μέσ' ἀπὸ τὸ κιβούρι.
 Τὴν πλάκα κάνει γι' ἄλογο, τὸ χῶμα κάνει σέλλα,
 καὶ τὰ ξανθά του τὰ μαλλιὰ τὰ κάνει σαλιβάρι.
 Φτερνιά δίνει τοῦ μαύρου του, στὴν Ἄρετὴ ἀριβάρει.
- 25 — «Πᾶμε, Ἄρετὴ, στὸ σπίτι μας, πᾶμε κάμει δουλειά μας».

ΙΕ'

(Στερεὰ Ἑλλάς)

(Α. Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ἄσμάτων, Ἀθ. 1859, σ. 87-88).

Χαρὰ στὴ μάννα τὴν καλὴ καὶ στὸν καλὸν πατέρα,
 ὅπ' ἔχει τοὺς ἐννιά υἱοὺς, τὴν Ἄρετοῦλα δέκα.

Ξένη συμπεθεριά ῥχεται τὴν Ἄρετὴ νὰ πάρουν.

Ἵλα τὰδέρφια δὲ στεργοῦν, κι ὁ Κωσταντῆς τὸ στέργει.

- 5 — «Μάννα μου, κι ἄς τὴ δώσωμε τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα,
ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πρᾶμματευτῆς, νᾶχω τὸ γύρισμά μου,
νᾶχη καὶ τᾶλογό μ' ταγῆ κι ἀτός μου τὸ κονάκι.

— Κώστα μ', σὰν ἔρθ' ὁ θάνατος, τὴν Ἄρετὴ δὲ γλέπω.

— Μάννα μ', σὰν ἔρθ' ὁ θάνατος, πάγω καὶ σοῦ τὴν φέρω».

- 10 Ἦρθε καιρὸς κακόμοιρος καὶ χρόνος ὠργισμένος,
Ἵλα τὰδέρφια πέθαναν κι ὁ Κωσταντῆς ἐχᾶθη.

Κ' ἡ μάννα τους ποῦ κείτονταν τὸν Κώστα καταριέται.

— «Τὴν πίσσα νᾶχη ὁ Κωσταντῆς στὸν ᾄδη ὁποῦ κοιμᾶται,

ἔπ' ἔκαμε τὴ συμπεθεριά τὴν Ἄρετὴ νὰ δώσω».

- 15 Κι ἀπὸ τὸ βαρυστέναγμα κι ἀπ' τὴ βαρειὰ κατάρα,
ἐγίν' τὸ χῶμα ἄλογο καὶ τὰ σανίδια σέλλα,
κι αὐτὰ τὰ πλευροσάνιδα ἐγίναν ὁ Κωστάκης.

Σηκώθ', ἐκαβαλλίκεψε, στὴν ἀδερφή του πάγει.

— «Γειά σου, χαρά, κύρ Ἄρετῆ. — Καλῶς τὸν Κωσταντῆ μου.

- 20 — Ἐλα μαζί μου, ἀδερφή, στὴ μάννα μας νὰ πᾶμε,
σὲ θέλει, σ' ἐπεθύμησε, μ' ἔστειλε νὰ σε πᾶρω».

Στὸ δρόμον ὁποῦ πῆγαιναν, στὸ δρόμο ποῦ διαβαίνουν,
πουλάκι τοὺς ἀπάντησε στὴ ρίζα ἐνὸς δέντρου.

δὲν ὠμοίαζε σὰν τὰ πουλιά, δὲ λαλεῖ σὰν τὰ θῆρα,
μόν' ὠμιλοῦσε κ' ἔλεγε, ἀνθρωπινὴ ὁμιλία.

— «Δὲν εἶναι κρίμα κι ἄμαρτία, παραξενιὰ μεγάλη,
νὰ περπατῆ ὁ ζωντανὸς μὲ τοὺς ἀποθνήσκοντες».

Κ' ἡ Ἄρετῆ τὸν κύτταξε, γύρισε καὶ τοῦ λέει.

— «Πέ μ', ἀδερφέ μου Κωσταντῆ, τί χωματιῆς μυρίζεις;

- 30 — Προχτὲς τὰμπέλι ἔσκαφτα καὶ χωματιῆς μυρίζω.

— Γιὰ πέ μου, ἀδερφούλη μου, τί λιβανιῆς μυρίζεις;

— Ἐψὲς ἤμουν στὴν ἐκκλησιὰ καὶ λιβανιῆς μυρίζω.

— Ἄμ' ὦρας ὦρας, Κωσταντῆ, μυρίζεις καὶ κηρίλες.

— Ἐψὲς λαμπάδες ἔχυνα, μυρίζω καὶ κηρίλες».

- 35 Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντά, στὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.

Βαρειὰ χτυπᾷ τάλόγου του κι ἀπ' ἐμπροστά της χάθη.

Ἐκίνησε καὶ πῆγαινε μονάχη της στὸ σπίτι.

Πάγει, βρίσκει τὴ μάννα της, βαρειὰ γιὰ νάποθάνη.

καθὼς τὴν εἶδ' ἡ μάννα της, σφιχτὰ τὴν ἀγκαλιάζει.

- 40 — «Κόρη μ', ποιὸς σ' ἔφερεν ἐδῶ, τόσο μακρι' ἀπ' τὰ ξένα;

— Μάννα μ', ὁ Κώστας μ' ἔφερε, μάννα μ', ὁ ἀδερφός μου,

κ' ἦρθ' εἰς τὴν ἄκρα τοῦ χωριοῦ καὶ δὲν τὸν ματαεῖδα.

— Κόρη μου, ὁ Κώστας πέθανεν ἐδῶ καὶ πέντε μῆνες».

Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε καὶ ἡ ψυχὴ της βγήκε.

ΙΣΤ'

(Πελοπόννησος)

(Λελέκου, Δημοτική ἀνθολογία, Ἀθ. 1868, σ. 203-207).

- Ποιὰ μάννα ἔχει ἐννιὰ γιούς καὶ τὴν Ἀρέτω δέκα;
 Συμπεθεριὸ πάει κ' ἔρχεται ἀπὸ μακριὰ στὰ ξένα,
 κ' ἡ γειτονιὰ δὲν τό ἤξερε πῶς εἶχε θυγατέρα.
 — «Νὰ τήνε δώσουμε, μαννά, τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 5 ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πραμματευτῆς, νᾶχω τὸ γύρισμά μου.
 — Κώστα μ', κὶ ἂν ἔρθῃ θάνατος, ποιὸς πάει νὰ τὴν φέρῃ;
 — Μάννα μ', κὶ ἂν ἔρθῃ θάνατος γὼ πάω καὶ τὴν φέρνω».
 Μὰ ἴρθε καιρὸς καὶ πέθανεν ὁ Κωσταντῖνος πρῶτα...
 Κὶ ἀπ' τὰ πολλὰ τὰ κλάμματα, δάκρυα καὶ μοιρολόγια,
 10 τὸ μνημ' ἀναταράχθηκε κὶ ὁ Κωσταντῖνος βγήκε,
 καὶ τ' ἄρματά του φόρεσε, στὴν Ἀρετὴ παγαίνει...
 κὶ ἀπ' τὸ χορὸ ἐκόπηκε, στὸ σπῆρ της παγαίνει.
 — «Κώστα μ', κὶ ἂν ἦρθες γιὰ κακὸ, τὰ μαῦρα νὰ φορέσω
 — Ἀρέτω μ', ἦρθα γιὰ καλὸ, ἦρθα γιὰ νὰ σὲ πάρω».
 15 Τὴ στράταν ὅπου πάγαιναν, τὴ στράτα ποῦ παγαίνουν,
 πουλάκι πῆγε κ' ἔκατσε στὸν μαῦρη τὰ καπούλια.
 Δὲν ἐκελάιδαε σὰν πουλί, μήτε σὰ χελιδόνι,
 μόν' ἐκελάιδαε κ' ἔλεγε ἀνθρωπινὴ κουβέντα.
 — «Δὲν εἶναι κρίμα κὶ ἄδικο, παράπονο μεγάλο,
 20 νὰ προβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀποθαμένους;
 — Κώστα μ', τί λέει τὸ πουλί, Κώστα μ', τί λέει τὰ χελιδόνι;
 — Πουλάκι εἶν' κὶ ἄς κελαϊδῆ, πουλάκ' εἶναι κὶ ἄς λέη.
 — Κώστα μου, τὰ ματάκια σου πολὺ κοκκινισμένα.
 — Τὴ στράταν ὅπου ἐρχόμουνα, ἐκεῖ γιομίσαν χοῦμας.
 25 Φύσαε ἀέρας καὶ βοριάς, γιομίσαν τὰ σκουτιά μου».
 Κινήσανε καὶ πήγανε στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.
 — «Ἄιντε, Ἀρέτω μ', στὸ καλὸ, νὰ φήσω τᾶρματά μου».
 Τὸ μνημ' ἀναταράχθηκε κὶ ὁ Κωσταντῆς ἐμπῆκε.
 Σταυρὸ βαίνει τὰ χέρια της, στὴ μάννα της παγαίνει.
 30 — «Μὲ ποιὸν ἦρθες, Ἀρέτω μου, ποιὸς σέ ἤφερε, Ἀρέτω;
 — Ὁ Κωσταντῖνος μ' ἤφερε καὶ μὲ τὸν Κωσταντῖνο».
 Ψιλὴ φωνίτσα ἔβαλε ἡ δόλια της ἡ μάννα.
 — «Ὁ Κωσταντῖνος πέθανε τώρα δώδεκα χρόνους».

ΙΖ'

(Ἠλεία)

(Πανδώρα, 1862, τ. ΙΓ', σ. 367-368).

- Καλότυχά εἶναι τὰ βουνά, καλότυχοι κ' οἱ κάμποι,
καλότυχη κ' ἡ Ἄρετή, ποῦ τὴν παντρολογᾶνε,
ὅπου εἶχε τοὺς ἐννιά ἀδέρφους, τὰ δεκαοχτῶ ξαδέρφια.
Συμπεθεριὰ τῆς φέρνουνε τὴ μιὰ μεριὰ τὴν ἄλλη,
- 5 κ' ἓνα καλὸ συμπεθεριὸ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
Κανεῖς δὲν ἀπεκρίθηκε ἀπὸ τοὺς ἐδικούς της,
παρὰ ὁ Κώστας μοναχὰ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη.
— «Μαννοῦλα, νὰ τὴν δώσωμε τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα,
ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πραγματευτής, ποῦ εἶμαι μπεζεριάνης,
- 10 γιὰ νὰ περνῶ νὰ τρώ' ψωμί, νὰ τῶχω κι ἀποκούμπι.
— Κώστα, ἂν μ' εὖρη θάνατος ποιὸς πάει νὰ τὴν φέρῃ,
τὸ καλοκαίρι δυὸ βολὲς καὶ τὸ χειμῶνα πέντε,
— Μαννοῦλ', ἂν σ' εὖρη θάνατος ἐγὼ πᾶ καὶ τὴν φέρνω,
τὸ καλοκαίρι δυὸ βολὲς καὶ τὸν χειμῶνα πέντε»
- 15 Ἦλθαν τὰ χρόνια δύστυχα κ' οἱ μῆνες ποντισμένοι,
πεθάναν καὶ οἱ ἐννιά ἀδερφοί, τὰ δεκαοχτῶ ξαδέρφια.
Σ' ὄλους τοὺς γιούς βάνει κερὶ, σ' ὄλους τοὺς γιούς λιβάνι,
τὸν Κώστα καταριότανε, βαρειὰ κατὰρα λέει.
— «Ὅλοι μου οἱ γιοὶ νὰ λειώσουνε κι ὁ Κώστας νὰ μὴ λειώσῃ,
- 20 ὅπ' ἔδωκε τὴν Ἄρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα».
Πουλάκι πέρνα, τᾶκουσε, τοῦ Κώστα πάει τὸ λέει.
— «Κώστα, ἡ μάννα σ' καταράει, βαρειὰ κατὰρα λέει.
Ὅλοι μου οἱ γιοὶ νὰ λειώσουνε κι ὁ Κώστας νὰ μὴ λειώσῃ,
ὅπ' ἔδωκε τὴν Ἄρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα».
- 25 Κ' ἡ γῆ ἀναταράχτηκε κι ὁ Κώστας ἐσηκώθη.
Βάνει τὸ σάβαν' ἄλογο καὶ τὸ σανίδι σέλλα.
Ἐκίνησε κ' ἐδιάηκε νὰ φέρῃ τὴν Ἄρετῶ.
Στὴ στράτα ὅπ' ἐπάγαινε, στὴ στράτα ποῦ παγαίνει,
τὸ Θεὸ παρακαλιότανε, τὸ Θεὸ παρακαλιέται.
- 30 — «Θέ μου νὰ βρῶ τὴν Ἄρετὴ στὴ βρύση νὰ λευκαίνῃ».
Καθὼς περικαλιότανε ἐδιάη καὶ τὴν ἡῦρε.
Ἄπὸ μακριὰ τὴν χαιρετᾶ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει.
— «Γειά σου, χαρά σου, Ἄρετὴ. — Καλῶς τονε τὸν Κώστα.
— Ἄιντε, ἀδελφή, νὰ φύγωμε, στὴ μάννα μας νὰ πᾶμε,
- 35 ἡ μάννα μας ψυχομαχάει βαρειὰ γιὰ νὰ πεθάνῃ».
Ἐκίνησαν κ' ἐδιάκανε στῆς μάννας τους τὸ σπίτι.
— «Γειά σου, χαρά σου, μάννα μου. — Καλῶς τὴν τὴν Ἄρετῶ.
— Ἄρετῶ μου, ποιὸς σ' ἔφερε, ποιὸς θὰ σὲ πάη πίσω;
— Μάννα μ', ὁ Κώστας μ' ἔφερε, κεῖνος μὲ πάει πίσω».

Προσθήκη

Ὁ κ. Ἄ. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, εἰσηγητὴς τῆς φιλολογικῆς ἐπιτροπείας τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, κρίνων τὴν προκειμένην πραγματείαν ὑποβληθεῖσαν εἰς τὸν Ζωγράφειον τοῦ συλλόγου ἀγῶνα, παρατηρεῖ τὰ ἐπόμενα περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀδελφῶν, περὶ οὗ ἐν σ. 43 διαλαμβάνομεν.

«Ἡ περὶ τῶν τριῶν ὁμοῦ τέκνων διαφωνία δὲν φαίνεται ἡμῖν τυχαία, διότι ἐν καππαδοκικῇ (Συνασσός) παραλλαγῇ τοῦ δημώδους ἄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ἣν ἐγνώρισεν ἐφέτος τῷ Συλλόγῳ ὁ κ. Π. Καρολίδης, παρατηροῦμεν νῦν πρῶτον ὅτι ἡ μάνα ἦτο μήτηρ τριῶν ἀδελφῶν καὶ μιᾶς θυγατρὸς (ἀνωύμου). Τὴν παραλλαγὴν ταύτην ἀγνοεῖ ἀκόμη ὁ κ. Πολίτης· ἐπειδὴ δὲ διαφέρει τῆς γενικῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως, προθυμοποιούμεθα νὰ παράσχωμεν ὧδε συνοπτικὴν τινὰ ἀνάλυσιν τοῦ καππαδοκικοῦ ἄσματος. Τὴν θυγατέρα γύρεψαν κάτω μακρὰν στὰ ξένα, τὰ δύο τέκνα δὲν ἤθελον νὰ τὴν στείλωσι, ἀλλ' ὁ τρίτος (ὁ Κωσταντῖνος) πείθει μὲν τὴν μητέρα, ἄνευ δὲ οὐδεμιᾶς αἰτιολογίας. Δὲν μαρτυρεῖ λοιπὸν τὸ καππαδοκικὸν ἄσμα ὅτι ὁ υἱὸς ἦτο μακροταξειδιάρης. Μετὰ πάροδον δὲ πολλοῦ χρόνου, ἀγνώστον πῶς, τὰ μὲν δύο τέκνα τῆς ἀποθνήσκουσι, ὁ δὲ Κωσταντῖνος ἰγάθη. Ἡ μήτηρ καταρωμένη ζητεῖ νὰ τὸν ἰδῆ. Ἐν τῇ κατάρα τῆς (νὰ μὴ σε κόμῃ ἡ πλάκα, νὰ μὴ σε φάγῃ τὸ χῶμα) ἐπιπλήττει αὐτὸν ἀπόντα, διότι δοῦς τὴν κόρην τῆς κάτω μακρὰν στὰ ξένα, δὲν ἔχει νῦν αὐτὴν παρούσαν ὅπως μετῴχη τῆς χορᾶς ἢ τῆς λύπης τῆς μητρὸς· προστίθησι δὲ ἡ δυστυχὴς μήτηρ

ἂν τύχη κι ἀψιθάνου, κάμεις κοντά μ' οὐκ ἐνι.

Ὁ Κωσταντῖνος ἀκούει ἐν τῷ τάφῳ τὴν ἐπίπληξιν, πολὺ τοῦ βαρνοῦσε (κακοφάνη), κάμνει τὴν πλάκα τοῦ μνήματος ἄλογον, τὸ χῶμα χαλινάρι, ἀφήνει τὸ μνήμά του παρακαταθήκην τῷ Θεῷ καὶ ἀπέρχεται ἔφιππος:

Ἄς πάγω κι ἂν ποτ' ἔρχομαι, τὸ μνήμα ἄς ἐνι δικόν μου.

Εὔρε τὴν ἀδελφὴν του στὸ χορὸ πιασμένην, ἀντιχαιρετῶνται ἀμφότεροι, ὁ ἀδελφὸς προτρέπει τὴν ἀδελφὴν νὰ ἐνδυθῆ τὰ καλλιτέρά της φορέματα, αὐτὴ δὲ

ἐφόρεσε, καμάρωσεν ἐννεῶν καστρῶ ἀγιφόρι

καὶ ἵππευσεν ὀπισθεν τοῦ Κωσταντίνου. Ἐφθασαν εἰς τὰ μισόστρατα καὶ αἱ χελιδόνες τοῦ κάμπου ἐλάλουν

κρίμα 'ναὶ ἐκεῖ τὸ κορηνεὸ στὸ χαμένον ὀπίσω.

Ἡ ἀδελφὴ ζητεῖ ἀπλῶς τὴν ἐρμηνείαν τῆς λαλιᾶς, οὐδὲν ἀπαντᾷ ὁ ἀδελφὸς

καὶ μετὰ μικρὸν πλησιάζουσι τὴν θύραν τῆς μητρικῆς οἰκίας, ὅτε ὁ ἀδελφός, προφάσει ἀπωλείας τοῦ δακτυλίου του, καταλείπει αὐτὴν ὑποσχόμενος νὰ ἐπανέλθῃ. Ἡ ἀδελφή, κατὰ σύστασιν τοῦ ἀδελφοῦ, κρούει τὴν θύραν μετὰ χαρᾶς καὶ φωνάζει τὴν μητέρα τῆς εἰδοποιούσα τὴν ἄφιξιν αὐτῆς καὶ τοῦ Κωσταντίνου. Ἡ μήτηρ ἐνόμισεν ἑαυτὴν ὄνειρώττουσαν, ἀλλ' ἐν δευτέρᾳ φωνήσῃ ἐρωτᾷ τὴν κόρην· τίς μετέφερεν αὐτὴν ἐκ τοῦ ξένου τόπου. Ἡ κόρη ὀνοματίζει τὸν ἀδελφόν, ἡ δὲ μήτηρ εἰδοποιεῖ τὸν θάνατόν του καὶ ἐπαναλαμβάνει τὴν κατάραν τῆς· μεθ' ὃ λύεται τὸ δράμα.

Ὁμολογουμένως τὸ Ἰσμα τοῦτο συντομώτατον ὄν, διαφέρει κατὰ πολὺ τῶν ἄλλων γνωστῶν παραλλαγῶν. Ἐλλείπει δηλαδὴ παντελῶς τὸ ὄνομα τῆς κόρης, ἡ πρὸς τὴν μητέρα τοῦ ἀδελφοῦ ὑπόσχεσις, ἡ αἰτιολογία αὐτοῦ πρὸς ἀποστολὴν τῆς ἀδελφῆς εἰς τὰ ξένα, ἡ τῆς ἀδελφῆς ἐπίμονος κατανόησις τῆς τῶν χελιδόνων λαλιᾶς, κυρίως δὲ ὁ τῆς μητρὸς καὶ ὁ τῆς θυγατρὸς θάνατος, ὄν ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς λοιποῖς Ἰσμασιν καὶ ὄν ὁ κ. Πολίτης ἀνεξήγητον καὶ ἀδικαιολόγητον εὐρίσκει· διὸ καὶ ὑποτίθησι λίαν εὐφυῶς, ὅτι οὗτος εἶναι προσθήκη μεταγενεστέρα. Ἰσως λοιπὸν τὸ καππαδοκικὸν τοῦτο Ἰσμα διασώζει τὴν ἀρχαϊκώτεραν τοῦ μύθου παράδοσιν, ἀφοῦ μέγιστα γινώσκομεν ὅτι ὁ ἀκριτικὸς κύκλος πηγάζει ἐκ Καππαδοκίας. Διὸ συνιστῶμεν τὴν μελέτην τοῦ Ἰσματος τοῦτου τῷ κ. Πολίτη, ὡς καὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἡμετέρας ὑπονοίας περὶ ὑπάρξεώς ποτε ἐτέρας διαφόρου τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους διασκευῆς, ἐξ ἧς μεταρραπῆ τοῦ ρωσικοῦ κατ' εὐθείαν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, μεταδοθέντος τοῖς Ρώσσοις ἐκ Τραπεζοῦντος διὰ τῆς Κριμαίας (ἧτις, ὡς γνωστόν, ἦν κτῆμα τῆς τραπεζουντίας αὐτοκρατορίας) καὶ ἐξ ἧς πηγάζουσιν Ἰσως πολλὰ δημῶδη Ἰσματα ἀναγόμενα εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον. Τὴν δὲ ὑπόνοιαν ἡμῶν ταύτην ὑποστηρίζουσι τὸ πρῶτον τὰ ἐν Καππαδοκίᾳ ἀδόμενα πολυάριθμα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου δημοτικὰ Ἰσματα, διαφέροντα ἐνιαχοῦ σημαντικῶς τῶν σχετικῶν Ἰσμάτων ἄλλων χωρῶν, δεύτερον αἱ τοῦ ρωσικοῦ ἔπους διαφωνίαι πρὸς τὸ ἑλληνικόν, καὶ τρίτον αἱ ἐν Πόντῳ περὶ Ἄκριτα παραδόσεις, ὡς καὶ τὰ ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτοῦ ψαλλόμενα σχετικὰ Ἰσματα, ἅτινα θεωροῦμεν μεταγενεστέραν ἀνάπτυξιν τῶν καππαδοκικῶν¹⁵⁰. Τοῖς ποντικοῖς δὲ καὶ καππαδοκικοῖς ἀκριτικοῖς Ἰσμασι συγγενεύουσι τὰ κυπριακά· διὸ, δὲν εἶναι Ἰσως τολμηρὸν νὰ εἴπῃ τις ὅτι τὰ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι ἀδόμενα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου Ἰσματα βασίζονται ἐπὶ παραδόσεων ἐτέρας τάξεως, ἧτις ὁμως πηγάζει ἐκ τοῦ αὐτοῦ κύκλου ἐξ οὗ καὶ τὰ καππαδοκικά, καὶ τὰ κυπριακά καὶ τὰ ποντικά».

150. Ἡ ἀνέκδοτος ἔτι συλλογὴ τοῦ κ. Π. Καρολίδου περιέχει πολλὰ δημοτικὰ καππαδοκικά Ἰσματα ἀναγόμενα εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ

ΙΗ'

(Καρδάμυλα Χίου)¹⁵¹

- Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιουὺς καὶ μὲ τὴν μιὰ τὴν κόρη,
τὴν ἐπλυνε στὰ σκοτεινά, τὴν ἔλουνε στὰ σκότῃ,
τὴν ἐσυχνοκολάκευε ἔξω στὸ φεγγαράκι.
Προξενητάδες ἦρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα,
5 νὰ προξενέψουνε τὸ γιὸ νὰ πάρουνε τὴν κόρη.
Ἡ μάννα τῆς δὲν ἤθελε, ἡ μάννα τῆς δὲν θέλει,
ὁ Κωσταντῖνος ἤθελε, ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
— «Μάννα, δός τὴν τὴν Ἄρετῇ, τὴν Ἄρετῇ στὰ ξένα,
νᾶχω κ' ἐγὼ ἀποκούμπησι στὰ ξένα ποῦ γυρίζω.
10 — Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντῆ, κὶ ἄσχημα λόγια λέγεις,
σὰν ἔλθῃ λύπη γιὰ χαρά, ποῖς θὲ νὰ μοῦ τὴν φέρῃ;
— Σὰν σοῦ ἔλθῃ λύπη γιὰ χαρά, ἐγὼ θὰ σοῦ τὴν φέρω».
Μὰ ἔλθει ὁ χρόνος βίσεκτος κὶ οἱ ἐννιά τῆς μοὶ πεθαίνου.
Σ' οὐλα τὰ μνηματὰ ἔκλαιγεν, σ' οὐλα μυριολογιέται,
15 στοῦ Κωσταντῖνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα τὰ μαλλιὰ τῆς.
— «Δὲν μοῦ ἔλεγε, ὦ Κωσταντῆ, πῶς ἦθε νὰ πεθάνῃς,
μόν, ἤλεγές μου, Κωσταντῆ, τὴν Ἄρετῇ σου φέρω».
Κὶ ἀπ' τὸν πολὺν τὸν ταραγμὸ ποῦ ἔκαναν τὰ μαλλιὰ τῆς,
ὁ Κωσταντῆς τὴν ἄκουσεν ἀπὸ τὸν κάτω κόσμον,
20 τοῦ Χάρου ζήτησε ριτζᾶ¹⁵², τὸν Χάρον παρεκάλει.
— «Ἄφες με, Χάρε, ἄφες με τρεῖς νύκτες καὶ τρεῖς μέρες,
νὰ κάμω γὼ τῆς μάννας μου τὸ τάμα ποῦ τῆς ἔχω.
— Πήγαινε, Κωσταντάκη μου, μὰ πίσω νὰ γυρίσης».
Πῆγε τὸ γρηγορότερο στῆς Ἄρετῆς τὸ σπίτι.
25 «Ἐλ', Ἄρετῆ, στὸ σπίτι μας κ' ἡ μάννα μας σὲ θέλει.
— Γιὰ μίλησέ μου, Κωσταντῆ, γιὰ νὰ σὲ καταλάβω·
ἂν εἶν' χαρά, ὦ Κωσταντῆ, νὰ βάλω τὰ καλά μου,
κὶ ἂν εἶναι πίκρα, Κωσταντῆ, κατάμαυρα νὰ βάλω».
Στὸ δρόμον ποῦ πηγαίνανε, στὸ δρόμον ὅπου πᾶνε,
30 πουλάκια κελαδούσανε μ' ἀνθρώπινη λαλίτσα.
«Γιὰ ἔδὲ κορίτζιν ἔμορφο ποῦ σέρνει ὁ πεθαμένος.
— Γι' ἀκούσετέ τα, Κωσταντῆ, πουλάκια ἴντα λένε.
— Πουλάκια εἶν' καὶ κελαδοῦν κὶ ὅ,τι τὶς δόξει λένε.
— Μὰ φαίνεται μοι, Κωσταντῆ, τὶς χωματιὲς μυρίζεις.

151. Ἐκ τῆς συλλογῆς ἀνεκδότων δημοτικῶν ᾠσμάτων τοῦ ἐν Σύρῳ κ. Α. Κ. Χούμη.

152. Ριτζᾶς = βοήθεια.

- 35 — Ἐχτὲς εἶχεν ὁ βασιλεὺς ἐργατικὸν μεγάλο,
 ὄλοι ἐκόβαν μάρμαρα κ' ἐγὼ 'νοιγα πηγάδι.
 Ἐκεῖ ἐπλησιάσανε στῆς μάννας των τὸ σπίτι·
 ὁ Κωσταντῆς ἐχάθηκε, κ' ἔμεινε μοναχὴ της.
 Βλέπει τὶς πόρτες σφαλιστὲς καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα
 40 καὶ τὰ παραθυράκια των σφιγκτὰ μανταλωμένα.
 Πάει τὴν πόρτα της κτυπᾷ, τῆς μάννας της φωνάζει.
 — «Ἐλα, μάννα μου, κι ἄνοιξε κ' ἡ Ἀρετὴ σου εἶναι.
 — Ἄμε βρὲ Χάρο, στὸ καλὸ κ' ἐγὼ κάνει δὲν ἔχω.
 Ἡ Ἀρετὴ 'ν κ' ἡ Ἀρετὴ κι ἄμε καὶ γύρευέ την».
 45 Τὴν πόρτα της τὴν ἄνοιξε καὶ ἀγκαλιὰ τὴν πιάνει,
 πικρὰ πικρὰ τὴν φίλησε στὴν ἀγκαλιά της μένει.

ΙΘ'

(Ἐβδομάς, 1886, σ. 228· ὑπὸ Ἐπαμ. Π. Πολιτάκη, ἄξ. Ἐρμαιοπόλεως σταλέν).

- Καλότυχά εἶναι τὰ βουνά, καλότυχοι κι οἱ κάμποι,
 καλότυχη κ' ἡ Ἀρετὴ μὲ τὴ γενιὰ ἀπόγει,
 ποῦ εἶχε τοὺς ἐννιά ἀδελφοὺς, τὰ δεκοχτῶ ξαδέρφια.
 Μὰ κεῖ ἐπροξενεὺσανε τὴν Ἀρετὴ στα ζένα.
 5 Οἱ 'ννιά ἀδερφοὶ δὲν ἤθελαν κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 — «Μάννα, ἔλ' ἄς τὴ δώσωμε τὴν Ἀρετὴ στα ζένα,
 ποῦ 'μαι κ' ἐγὼ πρᾶμματευτῆς νὰ 'χω τὸ γύμισμά μου.
 — Κώστα, ἂν μ' εὖρη ἀρρωσιὰ, τὴν Ἀρετὴ τὴν θέλω.
 — Μάννα, ἂν σ' εὖρη ἀρρωσιὰ, ἐγὼ πᾶ καὶ στὴ φέρνω.
 10 — Κώστα, ἂν μ' εὖρη θάνατος, τὴν Ἀρετὴ τὴν θέλω.
 — Μάννα, ἂν σ' εὖρη θάνατος, ἐγὼ πᾶ καὶ στὴ φέρνω».
 Μὰ ῥθε καιρὸς καὶ πέθανε ὁ Κωσταντῆς στα ζένα.
 Πεθάναν κι οἱ ἐννιά ἀδερφοί, τὰ δεκοχτῶ ξαδέρφια.
 Στὸ παραθύρι ἐκάθοταν τῆς Ἀρετῆς ἡ μάννα,
 15 στὸ παραθύρι ἐκάθοταν κ' ἔλεε μοιρολόι.
 — «Ὅσο λειώνει τὸ σίδηρο νὰ λειώνη ὁ Κωσταντῖνος,
 ποῦ μοῦ 'δωσε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στα ζένα».
 Κι ὁ Κωσταντῆς ποῦ τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ βαρυφάνη.
 Τὸ μνημ' ἀνεταράχθηκε κι ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε,
 20 κάνει τὴν κάσα τ' ἄλογο, τὸ σάβανό του σέλλα
 κι ἀπάνω καβαλίκευσε στὴν Ἀρετὴ νὰ πάη.
 Στὸ δρόμο ὅπου πήγαινε τὸ Θεὸ παρακαλοῦσε.
 — «Θέ μου, νὰ βρῶ τὴν Ἀρετὴ στὸ γάμο νὰ χορεύη».
 Καθὼς ἐπαρακάλαε ἐπῆγε καὶ τὴν βρῆκε.
 25 «Ἦρα καλὴ σου, Ἀρέτω μου. — Καλῶς τὸν Κωσταντῖνο.

- Κώστα, ἂν ἦρθες γιὰ καλό, νὰ βάλω κι ἄλλα ροῦχα
εἶδὲ κι ἂν ἦρθες γιὰ κακό, νὰ βγάλω κι ἀπὸ τοῦτα.
- Ἄρέτω, ἢ μάννα δὲ μπορεῖ κ' ἦρθα γιὰ νὰ σὲ πάρω.
Κ' ἢ Ἄρετὴ καβάλικε στὴ μάννα τῆς νὰ πάη.
- 30 Στὸ δρόμο ὅπου πῆγαιναν, στὸ δρόμο ποῦ διαβαῖναν,
πουλάκι πῆγε κ' ἔκατσε στοῦ Κώστα τὸ κεφάλι.
Δὲν κελαδοῦσε σὰν πουλί, μηδὲ σὰν χελιδόνι,
μόν' ἐκελάδαε κ' ἔλεγε μ' ἀνθρώπινη λαλίτσα.
- «Δὲν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, δὲν εἶναι κι ἁμαρτία,
35 νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀποθαμένους;
— Κώστα, τί λέει τὸ πουλί, τί λέει τὸ χελιδόνι;
— Πουλάκι εἶν' κι ἄς κελαδῆ, πουλάκι εἶν' κι ἄς λέη.
— Κώστα, ποῦ 'ναι τὰ δόντια σου, ποῦ 'ναι ἡ λεβεντιά σου,
ποῦ εἶναι τὰ ξανθὰ μαλλιά, ποῦ εἶναι κ' ἡ ἀνδρεία σου;
- 40 — Βαρεῖα ἀρρωστία μ' ἐκόλλησε κ' ἐπέσαν τὰ μαλλιά μου
κ' ἐπέσαν καὶ τὰ δόντια μου κ' ἐγάθη ἡ λεβεντιά μου».
Μὰ ἐκεῖ ἐκοντοζύγωσαν στῆς μάννας τοὺς τὰ σπίτια.
— «Ἄρέτω, ἄντε σὺ ἀπ' ἐδῶ καὶ ἐγὼ ἀπ' τ' ἀργαστήρια».
Ἐπῆγε καὶ ἐκτύπησε τῆς μάννας τῆς τὴν πόρτα.
- 45 — «Ἄνοιξε, μάννα, ἄνοιξε.
— Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποῦ μοῦ κτυπᾷ καὶ μὲ φωνάζει μάννα;
— Ἄνοιξε, μάννα, ἄνοιξε, κι ἐγὼ μὰ ἢ Ἄρετὴ σου.
— Ἄρέτω μου, ποιὸς σ' ἔφερε ποῦ 'σουν μακριὰ στὰ ξένα;
— Ὁ Κωσταντῖνος μ' ἔφερε καὶ πάει ἀπ' τ' ἀργαστήρια.
- 50 — Ὁ Κωσταντῖνος πέθανε τώρα δώδεκα χρόνια».
Μὰ κεῖ σφιχταγκαλιάστηκαν μάννα καὶ θυγατέρα.
Ἡ μάννα 'γίνη Χούρχουλος κι ἡ κόρη Κουκουβάγια,
καὶ περπατοῦνε στὰ βουνὰ νύχτα καὶ μέρα ἀντάμα.

Κ'

(Συνασπὸς τῆς Καππαδοκίας)¹⁵³

Σὰν τὴν μάννα, σὰν τὴν μάννα, καὶ σὰν ἐκεῖ τὴν μάννα,
ποῦ εἶχε τὰ τρία παιδιὰ καὶ μιάνα θυγατέρα.
Τὴν θυγατέρα γύρεψαν κάτω μακρὰν στὰ ξένα.

153. Τοῦ ἄσματος τούτου περίληψιν ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τέλει τῆς παρουσίας πραγματείας, ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τοῦ Δελτίου, σ. 259 κέ. Νῦν παραλαμβάνομεν αὐτὸ ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Π. Κ. Καρολίδου, ἧς μέγα μέρος ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ ΛΓ' τόμῳ τῆς ἐν Γοττῖγκη Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Neugriechisches aus Klein Asien. Mitgetheilt von Paul de Lagarde. Göttingen, 1886.

- Τὰ δύο παιδιὰ 'κὲ θέλησαν¹⁵⁴ κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
- 5 «Ἐλα, μάνν', ἄς τὴν δώσωμεν κάτω μακρὰν στὰ ξένα,
 ἂν πᾶμ' ἡμεῖς στὴν ξενιτειά, ξένοι νὰ μὴ περνοῦμεν».
 Δῶσαν τὴν θυγατέρα των κάτω μακρὰν στὰ ξένα.
 Πολὺ καιρὸς 'κὲ πέρασε, πολὺ καιρὸς 'κὲ διέβη,
 τὰ δύο παιδιὰ τῆς πέθαναν, καὶ Κωσταντῖνος χάθη.
- 10 — «Νὰ σὲ ἰδῶ, υἱέ μου Κώσταντε, νὰ μὴ σὲ φάγη τὸ χῶμα,
 νὰ σὲ ἰδῶ, υἱέ μου Κώσταντε, νὰ μὴ σὲ κόψη πλάκα,
 πῶς ἔδωσες τὴν κόρη μου κάτω μακρὰν στὰ ξένα,
 νὰ στὴ χαρὰ μου βρίσκεται, νὰ στὴ λύπη σηφτάνη¹⁵⁵,
 ἂν τύχη κι ἀψιθάνατος¹⁵⁶, κανεῖς κοντά μου 'κ ἔνι».
- 15 Ὡς τᾶκουσεν ὁ Κώσταντος, πολὺ τὸν βαρηοῦσε.
 Κάμον τὴν πλάκα του ἄλογον, τὸ χῶμα χαλινάρι,
 κι ἀφήκε καὶ τὸ μνημᾶ του τὸν θεγὸ ἔμανέτι.
 «Ἄς πάγω καὶ ἂν ποτ' ἔρχωμαι, τὸ μνημα ἄς ἔν' ἰδικόν μου·
 κι ἂν πάγω κι ἂν δὲν ἔρχωμαι, ἄς ἔνι τοῦ διαβάτου».
- 20 Πήδησεν, καβαλλίκεψε, κατάδρομον παγαίνει.
 Πῆγεν, εὔρε τὴν ἀδελφὴν στὸν χορὸ πιασμένη.
 — «Καλῶς χορεύεις, ἀδελφή. — Καλῶς τὸν ἀδελφόν μου.
 Ἄδελφέ μου, ἂν ἦλθες γιὰ καλὸ, ὅλα μ' καλ' ἄς φορέσω.
 — Ἄδελφή μου, γιὰ καλὸ ἦρτα, ὅλα σου καλὰ φέρει,
 25 ἀδελφὴ μου, γιὰ καλὸ ἦρτα, ἢ μάννα μου σὲ γυρεύει».
 Ἐφόρεσε, καμάρωσε ἐννεῶν καστῶν ἀγιοφόρι¹⁵⁷,
 πήδησε, καβαλλίκεψε στὸν Κώσταντον ὀπίσω.
 Ἦρταν εἰς τὰ μεσόστρατες, στὰ πέντε ὁρόμους μέσα,
 λάλσαν τοῦ κάμπου τὰ πουλιά, τοῦ κάμπου χελοῖδόνες.
- 30 «Κρίμα 'ν' ἐκειὰ τὸ κορασιὸ στὸ χαμένον ὀπίσω.
 — Καὶ στὰ καὶ στά, αἱ ἀδελφέ, τὰ πουλιὰ τί μᾶς λένε;
 — Ἐτοῦτα κάμπου πουλιὰ ὅτι εὔρουνε λένε».
 Πῆγεν ἐκεῖ ἐτέντωσε στοῦ μάννα του τὴν πόρτα.
 — «Ἄδελφή μου, τὸ λαχτυλίδι μου, κι ἄς πάγω κι ἄς ἔρτω,
 35 καὶ φώναζε τὴν μάννα μου, καὶ ἄς σὲ πάρη ἀπέσω.
 — Ἄγι Γεώρ', ἄγι Γεώρ', μαννίτσα μου, πάρε καὶ μὲν' ἀπέσω,
 ὁ υἱὸς ὁ Κωσταντῖνος ἔνι, κόρη σου θυγατέρα.
 — Κόρη μου, στὸν ὕπνον μὲ λαλεῖς, στὴν ζύπνα (μὲ) συντζαίνεις¹⁵⁸.
 — Μάννα, στὴν ζύπνα σὲ λαλῶ, στὴν ζύπνα σὲ συντζαίνω,

154. Οὐκ ἠθέλησαν.

155. Ἵσως προφθάνη (Καρολίδης).

156. Αἰφνίδιος θάνατος (Κ.).

157. Ἐνδύματα καινουργῆ φορούμενα κατὰ τὰς ἐορτὰς (Κ.).

158. Συγχύσεις, ἐνοχλεῖς (Κ.).

